

MVČIR

57 / 3 / 2022
- ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH
VZTAHŮ PRAHA

Mezinárodní vztahy
Czech Journal of
International Relations

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Ioannis Armakolas, Pavel Barša, Jozef Batora, Dimitar Bechev, Florian Bieber, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Drahokoupil, Petr Drulák, Rick Fawn, Simona Guerra, Tim Haughton, Ondřej Horký-Hlucháň, Jan Hřích, Jan Karlas, James Ker-Lindsay, Petr Kopecký, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Karolína Pomorská, Jan Růžička, Monika Sus, Ann Towns, Milada Anna Vachudova, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Jiří Zemánek, Štěpánka Zemanová
Předseda redakční rady: Viacheslav Morozov

Pověření šefredaktoři: Jan Kovář, kovar@iir.cz, Jan Daniel, daniel@iir.cz

Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz

Redakce: Vladimír Trojánek

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích: Web of Science (ESCI), Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR), World Affairs Online (Fachinformationsverbund Internationale Beziehungen und Länderkunde) a Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ – Nezpracovávejte 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Prague 1.

Redakce

telefonní číslo: +420 251 108 140

webové stránky: www.mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce.

Telefonní číslo na odbytové oddělení: +420 251 108 107, e-mail: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.

Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč,

roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

Výzkumné články

Aleš Karmazin Hledání mezinárodního řádu: přístup Anglické školy k analýze mezinárodní politiky	7
Alexandra Madarászová Feministická zahraniční politika. Rozvoj konceptu, definující prvky, formulácia výskumného rámca	45
Miroslav Plundrich Nestátní aktéři v mezinárodním systému: jak poznáme padouchy?	81

Recenze

Julian Bergmann: The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighborhood. 1. vydání. Londýn: Palgrave Macmillan, 2020, 270 stran, ISBN 78-3-030-25563-3. (Jiří Růžek)	115
Knihovna Ústavu mezinárodních vztahů	123

Výzkumné články

Hledání mezinárodního řádu: přístup Anglické školy k analýze mezinárodní politiky

In Search of International Order: The English School Approach
to the Analysis of International Politics

ALEŠ KARMAZIN

Metropolitan University Prague, Czech Republic

E-MAIL

ales.karmazin@mup.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0003-3576-4644>

ABSTRACT

The English School of International Relations is one of the long-established theoretical approaches in IR that systematically interrogates the purpose and the character of international order at the macro-level of international politics. This paper aims to introduce and explore how the English School theoretically conceptualises and investigates international order by analysing deeply embedded (the so-called primary) institutions and other related institutional elements, norms and practices. The paper synthesises the core argument of the School, discusses how recent debates develop it and which key cleavages are present among English School authors. I argue and demonstrate that the English School has been dynamically evolving in the last two decades and that it can contribute to our understanding of the changing world. The paper also encourages the development of English School research in the Czech academic context.

KEYWORDS

English School, British Institutionalism, institutions, norms, international order, international society, theories of International Relations

DOI

<https://doi.org/10.32422/cjir.10>

ÚVOD

Vývoj světové politiky od unipolarismu a světové dominance USA k počínajícímu multipolarismu v prvních dekádách 21. století, které jsou doprovázené oslabováním globálního liberálního internacionalismu (JAHN 2018) či mezinárodním revizionismem (GODDARD 2018), ale i technologickými a environmentálními změnami (LATOUR 2020), zdůrazňují potřebu konceptualizovat a analyzovat obecné aspekty mezinárodního řádu. Anglická škola (dále jen AŠ) mezinárodních vztahů (dále jen MV) je teoretickým proudem, který dlouhodobě a systematicky usiluje právě o zkoumání makroúrovně mezinárodního uspořádání. Snaží se o pochopení konfigurace politické autority na mezinárodní úrovni vycházející z nezávislých a teritoriálně oddělených politických celků, ukotvené ve vzájemném uznání mezi aktéry a udržované sdílenými institucionálními pravidly a praktikami (REUS-SMIT – DUNNE 2017: 31). V tomto duchu někteří ze zástupců a zástupkyň AŠ zdůrazňují, že na pozadí výzkumu AŠ leží především zájem nalézt *raison de système*, tedy smysl, okolo kterého je mezinárodní řád organizován (BUZAN 2014A, 2015: 126–127; FRIEDNER PARRAT 2017: 624; WATSON 1992: 14). Hledání mezinárodního řádu a jeho smyslu však v případě AŠ neznamena pouze analyzovat a vykládat, ale někdy také snahu normativně hodnotit a navrhopvat.

V tomto textu se pokouším představit, jakým způsobem AŠ přispívá k analýze mezinárodního řádu, tedy k odhalování jeho smyslu, podob a stavebních pilířů. Mým cílem je vyložit především teoretický rámec, který AŠ nabízí, a hlavní agendy, kterými se zabývá. Zároveň chci naznačit vývoj a ukázat hlavní štěpící linie v rámci debat AŠ. Z tohoto vyplývá, že se méně budu zabývat metodologickými otázkami a empirickými zjištěními. Metodologicky AŠ vždy tíhla ke kvalitativnímu interpretativnímu výzkumu, avšak metodologické otázky byly v AŠ dlouhodobě podhodnocené, pro diskusi metodologie AŠ (VIZ NAVARI 2009) a jejich hodnocení je námětem na další zevrubnou diskusi spíše než na přehledový článek. Empirické poznatky budu doplňovat jako ilustraci pro lepší pochopení způsobu uvažování AŠ, spíše než že bych se snažil o jejich systematizaci.

S tímto textem jsou spojeny dvě přidružené ambice. Zaprvé, AŠ bývá v obecných učebnicových přehledech (NAPŘ. BARŠA – ČÍSAŘ 2008; STIVACHTIS 2017) často vykládána jako relativně statický teoretický proud. Takový popis však ignoruje to, že AŠ přinejmenším od devadesátých let 20. století prochází

dynamickým vývojem. V tomto článku se pokusím poukázat právě i na současnou debatu AŠ. Zadruhé, snažím se o představení AŠ českému publiku, jelikož v českém kontextu je AŠ dlouhodobě zanedbávanou výzkumnou tradicí. Českých textů sumarizujících, rozvíjejících či využívajících AŠ je jen naprosté minimum. Existuje pouze jediná ucelená přehledová studie (HYNEK 2005) a méně systematicky zpracované zmínky v obecnějších učebních textech o teoriích MV (NAPŘ. BARŠA – CÍSAŘ 2008; OCELÍK – ČERNOCH 2014). Rovněž se téměř nevyskytují čeští autoři či autorky, kteří by aktivně využívali AŠ ve svém výzkumu, byť psaném třeba anglicky, pro výjimky (SRV. BÁTORA – HYNEK 2014; KARMAZIN – COSTA BURANELLI – ZHANG – MERKE 2014; KARMAZIN 2016; RŮŽIČKA 2017), částečně (DRIESCHOVA 2022); ze slovenských autorů zejména (BÁTORA 2005, 2014).

Anglická škola se dříve vyvíjela a částečně se stále vyvíjí jako komunita relativně úzce provázaných akademiků a akademiček (proto i slovo škola v jejím pojmenování), avšak rozhodně nebyla oddělena od obecných trendů v mezinárodních vztazích. Ve vztahu k první velké debatě v mezinárodních vztazích, AŠ sama sebe považuje za určitou střední cestu (*via media*) mezi realismem a utopickým liberalismem (BUZAN 2014A; LINKLATER – SUGANAMI 2006). Ve druhé debatě o metodologickém směřování disciplíny zástupci AŠ vystoupili na obranu „klasického přístupu“ založeného na kvalitativní interpretativní analýze, především (BULL 1966A). Přibližně od konce osmdesátých let a během devadesátých let AŠ stagnovala mj. i proto, že docházelo k pomalé generační výměně. Avšak s rostoucím významem konstruktivismu jako nového teoretického trendu ve výzkumu MV se začalo ukazovat, že AŠ lze považovat za předchůdkyni řady konstruktivistických argumentů. Od konce devadesátých let pak dochází ke vzájemnému obohacování mezi AŠ a konstruktivismem, a AŠ se tedy stává součástí poslední velké debaty mezi pozitivismem a post-pozitivismem. V této době byly vzneseny a také vyslyšeny výzvy řady akademiků a akademiček po výraznějším oživení AŠ, zejména (BUZAN 2001; DUNNE 1998). Tohoto se povedlo dosáhnout a v současnosti se v AŠ odehrává dynamická diskuse.

Hranice AŠ a příslušnosti k ní nikdy nebyly pevně definované, což jasně ukazuje Tim Dunne (1998) ve své práci o historii AŠ. V první části článku vycházím z relativně ustáleného a nepřiliš kontroverzního vymezení klíčových osobností „klasické“ (studenoválečné) AŠ. Ve druhé části, která se věnuje novějšímu vývoji, je situace složitější. Řada prací či osobností, jež zmiňuji, stojí na pomezí AŠ a řady jiných směrů. Jako součást AŠ jsem se

rozhodl začlenit práce a osobnosti navazující na „klasickou“ AŠ a ideálně se hlásící k rozvoji AŠ a zároveň splňující vymezení uvedené v prvním odstavci – tedy rozkrývání mezinárodního řádu. Jde bezpochyby o minimalistickou definici. Pokud se autoři či autorky pohybují na rozmezí a AŠ a jiných teoretický směrů, snažím se to alespoň krátce zmínit.

Návaznosti na jiné teoretické směry, které se také zabývají institucemi, normami, pravidly či myšlenkami v mezinárodní politice, diskutují spíše ilustrativně. Je zjevné, že AŠ sdílí určité podobnosti s řadou směrů včetně konstruktivismu (SRV. REUS-SMIT 2002, 2009), teoretického obratu k praktikám (SRV. ADLER – POULIOT 2011), historické sociologie (SRV. HOBSON 2012; LINKLATER 2011), nového institucionalismu v sociologii a politologii (SRV. MARCH – OLSEN 1998; SPANDLER 2015) a řady dalších. Avšak ucelené teoretické vysvětlení návazností či rozdílů mezi AŠ a jinými teoriemi MV není účelem tohoto textu.

Tento text je strukturován do dvou hlavních částí. V první části popisují základy AŠ, přičemž se ve velké míře budu zaměřovat na období od vzniku AŠ v šedesátých letech 20. století do konce studené války. Tuto část lze považovat za úvodní představení AŠ i pro čtenáře a čtenářky, kteří se s AŠ setkali jen minimálně či vůbec. Zde diskutuji základní východiska definující charakter AŠ. Zaměřuji se především na teoreticko-konceptuální perspektivu, pomocí které AŠ přistupuje k mezinárodnímu řádu. Ta je složena z triády konceptů mezinárodního systému, mezinárodní společnosti a světové společnosti, přičemž mezinárodní (a částečně také světová) společnost jsou dále rozpracovány s ohledem především na tzv. primární instituce. Toto považuji za základní teoretickou kostru AŠ, od které se odvíjí analýza mezinárodního řádu. Ve druhé části představuji současný dynamický vývoj AŠ, přičemž zároveň ukazuji, jak se AŠ vyrovnává s měnícím se světem. V této části se přesouvám již k pokročilejším debatám, jež se typicky rozvíjely v posledních přibližně 10–20 letech. Zároveň tato část představuje prohloubení a aktualizaci dřívějších českých textů o AŠ, zejména (HYNEK, 2005). Tato část bezpochyby nepokrývá vývoj AŠ kompletně, ale věnuje se klíčovým dimenzím tradice AŠ (instituce, struktura, hodnotový a zároveň hodnotící rozměr). V závěru této části naznačuji posouzení stavu současného světa podle AŠ. V závěru celého článku velmi stručně shrnuji přístup AŠ. Především pak s návazností na diskusi uvedenou dříve v článku předestírám možné způsoby využití AŠ v českém oboru MV. Argumentuji, že AŠ může poskytovat nové perspektivy pro

dobře ukotvené a klíčové směry výzkumu (pozice ČR ve světové politice, evropská a bezpečnostní studia).

TEORETICKÉ JÁDRO ANGLICKÉ ŠKOLY

Základní východiska, konceptuální terén a pojem řádu

Vznik AŠ je obvykle ztotožňován se založením *British Committee on the Theory of International Politics* v roce 1959. Šlo nejdříve o diskusní klub a později širší platformu, která se scházela až do osmdesátých let 20. století. Na svém počátku byla složena z filozofů, historiků, právníků a diplomatů, což se odráželo v malé ochotě většiny z nich k hlubokému a ucelenému teoretizování hybných faktorů mezinárodní politiky s úzkým napojením na další proudy sociálních věd (sociologie apod.). Naopak předznamenávalo důraz na historicko-kontextuální erudici a snahu o zobecňování hlavních rysů mezinárodního života. Mezi klíčové osobnosti *British Committee* patřili především Herbert Butterfield, Martin Wight, Adam Watson a Hedley Bull. Druhým, ale méně výrazným centrem se stala katedra MV na London School of Economics pod vedením Charlese Manninga (DUNNE 1998; LINKLATER – SUGANAMI 2006: KAP. 1; VIGEZZI 2005). Snaha o porozumění mezinárodnímu řádu byla od počátku existence AŠ jedním z jejích hlavních cílů. Anglická škola se specificky snažila pochopit, jak je možná existence řádu a určité sociální soudržnosti mezi státy, přestože je mezinárodní prostředí anarchické. I proto je jedna z nejdůležitějších knih AŠ pojmenována jako *The Anarchical Society* (BULL 1977). Anglická škola chápala takové uspořádání jako souběh historicky kontingentních prvků, ale také vědomé činnosti států, státníků či jiných aktérů, kteří přispívají ke sdílenému sociálnímu povědomí o fungování mezinárodní politiky a možnosti kooperace a shody. Tento výsledek nevysvětluje racionalisticky z hlediska maximalizace užitku, ale spíše s ohledem na sociální faktory. Díky tomuto je také AŠ často považována za předchůdce konstruktivismu jako teorie mezinárodních vztahů (SRV. AALBERTS 2010; REUS-SMIT 2002).

Přestože je otázka mezinárodního řádu pro AŠ zásadní, vyrovnává se s ní zprostředkovaně skrze jiné koncepty. Zásadní kanonické texty AŠ často ani jasně a podrobně vymezení mezinárodního řádu *per se* nenabízí (BUTTERFIELD – WIGHT 1966; BUZAN 2004; HURRELL 2008; LINKLATER – SUGANAMI 2006; WIGHT 1977, 1994). Snad nejdůležitější výjimkou je klíčový text Hedleyho Bulla. Ten

definuje řád jako vzorec (*pattern*) aktivit k udržení základních funkcí sociálního života, který se transformuje do pravidel, norem a institucí (BULL 1977: ZEJ. 3–5). Z definice výzkumného zájmu AŠ uvedené v úvodu (DUNNE – REUS-SMIT 2017: 31) lze odvodit pohled doplňující se s tím Bullovým. Mezinárodní řád je dán konfigurací politické autority, způsobem, jakým je definována a rozprostřena v mezinárodní prostředí, a také tím, skrze jaká pravidla a principy je udržována. Prvním krokem k analýze řádu a také originálním příspěvkem AŠ se stalo zavedení konceptu mezinárodní společnosti (rovněž bývá používáno pojmenování společnost států). Pojem mezinárodní společnosti (*international society*) byl postupně doplněn o další dva koncepty, kterými jsou mezinárodní systém (*international system*) a světová společnost (*world society*).

Společně tvoří triádu, která bývá typicky používána k výkladu teoretického jádra AŠ. Samotné rozlišení těchto tří pojmů může působit poněkud sterilně. Jde ovšem o intelektuální terén, na jehož pozadí se odvíjí většina dalších diskusí v rámci AŠ, a také o základní koncepty, skrze které si AŠ chce otevřít dveře k porozumění obecného uspořádání mezinárodní politiky. Vymezení těchto pojmů je reflektováno již v počátcích AŠ (BUTTERFIELD – WIGHT 1966), ale uceleněji až v Bullově klíčové práci (BULL 1977). Podle Bulla vzniká mezinárodní systém tehdy, kdy několik států má mezi sebou dostatečné kontakty a zároveň se vzájemně ovlivňují, avšak jejich vztahy jsou vedeny pouze sobecky orientovanými mocenskými vztahy (TAMTÉŽ: 9–10). Mechanické mocenské interakce mezinárodního systému se podobají tomu, jak vnímali politiku realisté a neorealisté. Mezinárodní společnost je tvořena „skupinou států, které jsou si vědomy společných zájmů a hodnot a které tvoří společnost v tom smyslu, že se považují být vázání společným souborem pravidel ve vzájemných vztazích a sdílí společné instituce“ (TAMTÉŽ: 13). Světová společnost je formou společnosti, jejímž klíčovým členem jsou lidé a lidstvo jako celek (TAMTÉŽ: 21). Zohledňuje tedy transnacionální vlivy, působení nestátních aktérů a jejich vzájemnou koordinaci a případnou konvergenci v rovině norem a pravidel. Avšak i přes snahu současných autorů (BUZAN 2004; STIVACHTIS – MCKEIL 2018) je světová společnost méně empiricky i teoreticky prozkoumaná. Vlajkovým konceptem AŠ tedy zůstává mezinárodní společnost (AŠ bývá někdy přímo označována jako *international society approach*). I v tomto textu se nejvíce vztahují právě k úrovni mezinárodní společnosti.

V rámci AŠ však rozlišení na zmíněné koncepty začalo být postupně kritizováno. Novější literatura vznikající od začátku devadesátých let problematizuje smysluplnost odlišování mezinárodního systému a mezinárodní společnosti (NAPŘ. BUZAN 2004; DUNNE – REUS-SMIT 2017; NAVARI 2009). Tato kritika je inspirována konstruktivismem, který AŠ od devadesátých let výrazně ovlivnil (DUNNE 2001, 2005; REUS-SMIT 1999, 2002; SUGANAMI 2001). Anglická škola byla, jak již bylo zmíněno, v některých ohledech předchůdcem konstruktivistického pohledu na mezinárodní politiku, avšak měla jen malý zájem o explicitní promyšlení metateoretických otázek. Ty naopak byly pevně svázány se vstupem konstruktivismu do MV. Na základě metateoretických argumentů konstruktivisté ukazovali, že žádné vztahy nejsou před-sociální (ne-sociální). Podle nich tak anarchickou strukturu mezinárodního systému nelze oddělit od sociálně definovaných očekávání, rolí či identit (WENDT 1999). Tyto argumenty byly pro AŠ dobře pochopitelné. Někteří z klasiků AŠ vyjádřili velmi podobný pohled již v počátcích AŠ (MANNING 1962), zatímco jiní se k němu přibližovali později, především (JAMES 1993). Navíc si AŠ uvědomila, že není jednoduché najít reálné (historické) příklady, které by šlo označit za mezinárodní systém v čisté podobě (ZEJM. BULL – WATSON 1984; WATSON 1992; WIGHT 1977).

V asi nejmambicióznějším a nejucelenějším pokusu teoreticky přehodnotit východiska AŠ, který se objevil po konci studené války, kdy se přestala scházet *British Committee* a kdy dochází k výrazné generační proměně, Barry Buzan (2004) zcela opustil pojem mezinárodního systému. Naopak zavedl novou triádu zaměřující se na mezi-státní (*inter-state*), mezi-lidskou (*inter-human*) a transnacionální (*transnational*) společnost. Tyto jednotlivé prvky Buzan chápe jako rozdílné úrovně a komponenty mezinárodní politiky, přičemž každá tato úroveň ovlivňuje stav mezinárodního řádu. Mezi-státní společnost je státo-centrickou strukturou nastavující dynamiku a pravidla mezinárodního života, mezi-lidská společnost je chápána jako společnost tzv. prvního řádu (např. česká či evropská společnost) a její normy či principy a transnacionální společnost je strukturou kolektivních nestátních aktérů a jejich pravidel. Buzanovo nové dělení lépe reflektuje situaci 21. století. Nicméně zdaleka ne všichni autoři a autorky AŠ s Buzanovou perspektivou souhlasí. Debata o významu knihy byla velmi široká srV. (NAPŘ. ADLER 2005; DUNNE 2005; NAVARI 2009; SCHOUBENBORG 2011). Na některé specifické kritiky vůči Buzanově práci upozorním v průběhu textu, avšak obecně lze říci, že nedošlo k univerzálnímu akceptování Buzanovy triády jako nového základu AŠ.

Někdy je výzkum AŠ rozdělován do tří základních směrů na historický, strukturální a funkcionální (BUZAN 2004; LINKLATER – SUGANAMI 2006: KAP. 2). Pro účely tohoto úvodního představení AŠ přidávám ještě jeden, a to normativní. Tyto směry je vhodné chápat spíše jako výzkumné tendence, které mnohdy nejde jednoduše oddělit. Nicméně mým argumentem je, že na pozadí těchto směrů se objevují odlišné (avšak potenciálně se doplňující) pojetí řádu. Strukturální směr pak v zásadě přistupuje k mezinárodnímu řádu jako určitému stavu (*konstelaci charakteristik*). Funkcionální směr zohledňuje, jak vzorec aktivit či pravidel, norem a institucí přispívá k zajištění obecně definovatelných cílů. Pojem řádu tedy má určité *funkce* a souvisí s naplněním určitých *podmínek*. Historický směr může oba pojmy řádu kombinovat, přičemž se dívá na jejich dějinný vývoj. Normativní směr může také spoléhat na kombinaci obou pojmů, avšak s explicitní snahou určit, jak by měla vypadat správná podoba řádu.

K ilustraci těchto směrů a jejich prolínání využiji již zmiňovanou Bullovu (1977) knihu *The Anarchical Society*. V ní se projevuje v první řadě strukturální dimenze, když se Bull snaží popsat uspořádání a kompozici mezinárodní společnosti, mezi další podobné příklady patří (BUZAN 2004; JAMES 1986; MANNING 1962). Za tímto účelem Bull rozlišuje tzv. primární instituce (více níže), které jsou hlavními seskupeními mezinárodních pravidel. Primární, ale i další instituce a popř. aktivity tvoří *konstelaci* řádu. Zároveň je ale daná kniha ovlivněna funkcionalismem, kdy Bull argumentuje, že každá mezinárodní společnost by měla plnit několik klíčových *funkcí* (BULL 1977: 65–76). Tyto funkce jako takové (nikoliv jejich konkrétní podoba) jsou ahistorické a trans-kontextuální. Podle Bulla (1977: ZEJ. 4–5) mezi ně patří vytváření pravidel za účelem udržení života a alespoň základní míry bezpečnosti (*life*), platnosti závazků a dohod (*truth*), stability a předvídatelnosti ve vlastnictví statků (*property*). Silné prvky funkcionalismu vykazuje řada dalších prací AŠ (JACKSON 2000; SCHOUENBORG 2016; VINCENT 1974, 1987; WHEELER 2000).

Historický aspekt v této Bullově knize zastoupený příliš není. Ovšem Bullovo vymezení primárních institucí (válka, právo, diplomacie, rovnováha moci, velmoci a jejich řídicí role v mezinárodní politice, k nimž lze přiřadit také státní suverenitu) je výrazně inspirováno vývojem mezinárodní politiky od 19. století i pracemi (především německé) historiografie o dané době (BUZAN 2014A: 5; KEENE 2002). Nicméně historickou dimenzi Bull, společně s řadou dalších, rozvinul v jiných dílech. Tyto práce se typicky

zaměřovaly na srovnání různých mezinárodních společností v průběhu historie (REUS-SMIT 1999; WIGHT 1977) a analýzu toho, jak se různé mezinárodní společnosti vyvíjely a jakým způsobem se propojovaly do podoby současné globální mezinárodní společnosti dominované západními státy (BULL-WATSON 1984; DUNNE – REUS-SMIT 2017; SUZUKI – ZHANG – QUIRK 2013).

Za součást normativní dimenze lze považovat ohled na hodnotové uspořádání mezinárodní politiky. V případě AŠ však často nejde pouze o snahu „neutrálně“ analyzovat, jaké normativní konfigurace existují, ale také promýšlet jejich vhodné (správné) nastavení. Právě explicitní zájem AŠ o to, jak by měl (*ought to*) být mezinárodní řád nastaven, lze chápat jako jeden z klíčových rozdílů vůči konstruktivismu (REUS-SMIT 2022; SUGANAMI 2001). Bullova diskutovaná kniha není nejmarkantnějším příkladem normativně orientovaného výzkumu AŠ, ale normativní dimenze je v ní přesto přítomna. Na jejím pozadí se totiž skrývá přesvědčení, že samotná existence mezinárodní společnosti a jejích institucí je správná a prospěšná, jelikož umožňuje přežití státům i jiným aktérům.

Výrazný příspěvek do normativní tradice hned v počátcích AŠ představil Martin Wight (1960, 1994). Wight formuloval rozdělení na tři normativní směry, které se překrývají s koncepty mezinárodního systému, mezinárodní společnosti a světové společnosti. První z nich je ztotožněn s politickou teorií realistů Thomase Hobbesa, popř. Niccolò Machiavelliho, druhý s Hugo Grotiem a třetí s Immanuelem Kantem, ale i s jinými revolučními mysliteli snažícími se o překonání moderního systému MV založeného na moderních suverénních státech. Tyto tři filozofie mezinárodního uspořádání jsou v příslušném pořadí označovány jako realismus, racionalismus¹ a revolucionismus. Většina zástupců AŠ především v době studené války argumentovala pro grotiovský racionalismus, jelikož podle nich nejlépe nalézá rovnováhu mezi pořádkem (stabilitou) a spravedlností, podrobněji (HURRELL 2014).

Od těchto Wightových tradic se rozvinula diskuse mezi tzv. pluralismem, který tíhne k umírněnému racionalismu, a solidarismem, který byl částečně ovlivněn revolucionismem. Spor se odvíjel od napětí mezi suverénními partikulárních politických jednotek (zdůrazňována pluralisty) a univerzálními politickými právy jednotlivců (zdůrazňována solidaristy). Tento rozpor byl poprvé formulován pluralistou Bullem (1966B).² Výrazněji se ale

rozvinul na přelomu milénia, kdy diskuse mezi solidarismem a pluralismem zásadně vstoupila do obecné debaty v disciplíně MV i politické debaty, když nová generace solidaristů představila systematické odůvodnění pro humanitární intervenci (ZEJEM, WHEELER 2000). Zatímco pluralisté se vztahovali ke grotiovské tradici či pozitivistickému přístupu k mezinárodnímu právu a argumentovali pro respektování suverenity jednotlivých států a normy nezasahování do vnitřních záležitostí, solidaristé byli inspirováni přirozeným právem, kantovským liberalismem, ale i křesťanskou tradicí spravedlivé války (KNUDSEN 2006; WHEELER 1992). Podle solidaristů je tedy nutno snažit se dosahovat spravedlnosti na globální úrovni, a tedy zohledňovat práva a bezpečnost jedinců i mimo vlastní politickou komunitu (WHEELER 2000).

Pro AŠ je typické, že analytická perspektiva může přecházet do té normativní a naopak, a to na rozdíl od mnoha jiných směrů přiznaně a záměrně. V tomto smyslu můžeme vnímat solidarismus a pluralismus také jako určité varianty mezinárodního uspořádání. S růstem podpory pro humanitární intervence a doktrínu odpovědnosti za ochranu AŠ ukazovala na posuny k univerzalizmu lidských práv a kosmopolitní globální kultuře, které (alespoň částečně) proměňovaly primární instituce státní suverenity (otázka teritoriální oddělenosti autorit a norma nezasahování), mezinárodního práva (odůvodnění vojenských zásahů na základě situace obyvatel) či způsobu vedení války (nové typy vojenských kampaň) (KNUDSEN 2006). Přestože definitivní obrat k solidaristické mezinárodní společnosti nikdy nenastal (SRV. KOLMAŠOVÁ 2016), právě zmíněné ukazuje, že pluralismus a solidarismus lze také využít jako perspektivu pro hodnocení vývoje mezinárodního uspořádání. Zároveň se debata mezi nimi stala také jedním z hlavních způsobů AŠ, jak se vztáhnout k vlivu liberalismu v mezinárodním uspořádání.

TABULKA 1: SHRNUTÍ KLASICKÉ DEBATY A HLAVNÍCH KONCEPTŮ ANGLICKÉ ŠKOLY

Dimenze mezinárodního řádu	Klíčová filozofická inspirace a normativní dimenze	Typ aktérů	Pluralismus vs. solidarismus
Mezinárodní systém	Realismus (Hobbes, Machiavelli)	Státo-centrismus	Vyhrocený pluralismus
Mezinárodní společnost	Racionalismus (Grotius)	Převládá státo-centrismus	Pluralismus
Světová společnost	Revolucionismus (Kant)	Důraz na roli nadnárodní (globální, transnacionální) společnosti a nestátních aktérů	Inspirace pro solidarismus

Zdroj: autor.

Anglická škola jako zkoumání institucí

Anglická škola bývá někdy označována jako britský institucionalismus.³ Ne všichni považují institucionalismus za jediný či hlavní aspekt AŠ. Například Robert Jackson (2000) zdůrazňoval jednání, jeho vzorce a pravidla (*code of conduct*). Barry Buzan (2004) považoval za zásadní celkové prostředí a jeho systémové a strukturální charakteristiky. Nicméně i v Buzanově či Jacksonově přístupu hrají instituce zásadní roli a bez nich by nešlo obecné argumenty AŠ formulovat. Zároveň jsou instituce (především ty tzv. primární) klíčové pro další rozpracování mezinárodní a světové společnosti, a tedy i mezinárodního řádu. Navíc právě primární instituce jsou unikátním příspěvkem AŠ do debat o mezinárodním uspořádání.

Obecně můžeme pojem instituce vymezit jako soubor praktik a pravidel definujících náležitě chování aktérů. Tyto praktiky a pravidla jsou zakořeněné ve sdílených významech, které pak podepírají a legitimizují identity a typy aktérství v mezinárodní politice (NAPŘ. MARCH – OLSEN 1998: 948). Uvedená obecná definice je do velké míry kompatibilní i s pohledem AŠ. James March and Johan Olsen (1998) pak tuto definici dále rozpracovávají do podrobnější kategorizace založené na rozlišení dvou analytických os. První vysvětluje, zda převažuje logika následků či vhodnosti. Dle první logiky jednají aktéři podle toho, jaké lze očekávat následky činů a jaké mají očekávané dopady na cíle aktérů. Dle druhé je zásadní, jaké činy a akce jsou chápány jako vhodné z hlediska vytvořených percepceí, významů, idejí apod. Druhá osa se týká historického vývoje. První pozice v rámci této osy chápe historii jako směřující k určitému rovnovážnému stavu (ekvilibriu), který nastává v důsledku vnějších (exogenních) faktorů (*efficient history*). Toto znamená, že např. forma spolupráce či podob politické organizace je dána vnějším tlakem, jemuž se aktéři mohou, resp. musí, přizpůsobit, aby byli politicky úspěšní. Naopak druhá pozice zdůrazňuje vliv endogenních faktorů a historických kontingencí (*inefficient history*) a předpokládá různorodé způsoby adaptace aktérů. V AŠ převažuje logika vhodnosti a *inefficient history* podobně jako u konstruktivismu. Naopak např. neoliberální institucionalismus jako další důležitá teorie MV zabývající se institucemi zastává opačné postoje (konsekvencialismus a *efficient history*).

Klíčové je pro AŠ rozdělení na primární a sekundární instituce. Primární instituce jsou obecnými a hluboce zakořeněnými prvky určujícími

povahu mezinárodní či světové společnosti. Podle obecné definice primárních institucí jde o relativně stabilní a uznané vzorce sdílených praktik, které jsou zakořeněné v hodnotách členů mezinárodní (popř. světové) společnosti (BUZAN, 2004: 181). Anglická škola je považuje za vzniklé (komplexní) historickým vývojem, do něhož přispívají svým vědomým jednáním politici, diplomaté a další aktéři. Zároveň AŠ také zdůrazňuje jejich konstitutivní roli, jelikož definují povahu dané mezinárodní společnosti, jejich aktérů a legitimní typy chování (LINKLATER – SUGANAMI 2006; MURRAY 2015; SCHOUENBORG 2011; SPANDLER 2018 AD.). Jde tedy o hlavní pilíře, jež zprostředkovávají (umožňují) a zosobňují řád v mezinárodní politice. Sekundární instituce jsou považovány za konkrétnější institucionální prvky, které jsou určitým způsobem odvozeny od institucí primárních. Mohou mezi ně patřit např. mezinárodní režimy či konkrétní mezinárodní organizace. Analýza sekundárních institucí byla v rámci AŠ dlouho zanedbávána, avšak současná literatura AŠ se toto snaží napravit (NAPŘ. KNUDSEN – NAVARI 2018; SPANDLER 2018).

Právě zaměření AŠ na primární instituce a další hluboce ukotvené principy fungování mezinárodní politiky umožňuje pochopit vztah s dalšími teoretickými směry. Teorie režimů jako jeden z dalších důležitých institucionalistických proudů v MV se zabývá především zkoumáním konkrétních souborů pravidel. Její zájmem je tedy spíše analýza sekundárních institucí, avšak bez návaznosti na ty primární (KEOHANE 1988). Jak bylo zmíněno dříve, mnohé synergie existují mezi konstruktivismem a AŠ. Konstruktivismus je do značné míry souborem metateoretických předpokladů, které se mohou propojovat s analýzou politiky různými způsoby (SRV. REUS-SMIT 2022; WENDT 1999). Na rozdíl od konstruktivismu však AŠ *programově* rozvíjí snahu pojmově vymezit, empiricky identifikovat a popř. kategorizovat hlavní a nejobecnější institucionální aspekty mezinárodního řádu. Pokud se již konstruktivisté vydávají podobným směrem, tak v řadě případů navazujícím na vymezení primárních institucí (REUS-SMIT 1999), podobně (ALLAN 2019), či variant mezinárodní společnosti (WENDT 1999) od AŠ. Zmínění konstruktivisté pak přinášejí argumenty jdoucí nad rámec AŠ, ale tím zároveň dokumentují možnost vzájemného obohacování mezi zmíněnými proudy (ZEJM. REUS-SMIT 1999). Literatura orientovaná na analýzu praktik se v některých případech také inspirovala pojetím mezinárodního řádu dle AŠ (ADLER – POULIOT 2011), avšak její další postup metodologicky uceleně zkoumající praktiky jde již nad rámec AŠ. Ta význam praktik také zohledňuje, ale sama o sobě nepodává tak jasně vymezený analytický postup pro jejich uchopení (NAVARI 2011).

Jak jsem zmínil výše, Hedley Bull ⁽¹⁹⁷⁷⁾ vymezil pět primárních institucí. Jsou jimi válka (ve smyslu *organizovaného* násilí a toho, jak konkrétně je organizováno a jaké jsou jeho legitimní podoby), právo, diplomacie, rovnováha moci, velmoci a jejich řídicí role v mezinárodní politice. Zároveň k nim lze přiřadit i suverenitu, která je podle některých zástupců AŠ nadřazenou primární institucí ^(SCHOUENBORG 2011). Podle AŠ však „seznam“ těchto institucí nemůže být neměnný. Řada dalších zástupců AŠ tedy vymezila i další primární instituce, mezi které mohou patřit nacionalismus, mezinárodní trh (obchod), kolonialismus či péče o životní prostředí, pro syntetizační diskusi viz ^(SCHOUENBORG 2011). Proměnlivost primárních mezinárodních institucí ve svých pracích zdůrazňuje zejména Barry Buzan ^(BUZAN 2004, 2014A, 2015; FALKNER – BUZAN 2019), jenž je také klíčovým propagátorem rozšiřování seznamu těchto institucí, obdobně ^(HOLSTI 2004).

Buzanův přístup bezesporu podepírají některé pádné argumenty (včetně změn v mezinárodní politice od dob studené války), avšak řada ostatních členů a členek AŠ Buzana za jeho postup kritizuje, srov. zejm. ^(WILSON 2012, 2016). Důvodem pro kritiku je v jejich očích příliš volné nakládání s konceptem primárních institucí bez toho, aby byla jasně definována hranice, kdy určitý institucionální prvek přeroste v primární instituci. Tato kritika také bývá podepřena skepsí vůči (příliš) silnému vlivu strukturalismu, který je typický i pro Buzanovy práce o bezpečnosti ^(NAPŘ. BUZAN – WEVER 2003), či Buzanovo vnímání mezinárodní a světové společnosti jako analytických konceptů spíše než reálných jevů ^(BUZAN 2004: 14). Tato kritika je také doprovázena výhradami vůči ne zcela jasnému využívání konstruktivismu v Buzanových pracích, podrobně ^(DUNNE 2005).

Přestože jsou instituce ústřední součástí analýzy AŠ, přístup k nim v rámci AŠ není zcela jednotný. Velkou výzvou i pro další výzkum je vůbec systematicky zmapovat, jaké dělicí linie týkající se přístupu k institucím jsou v AŠ přítomny, některé jsou naznačeny např. ^(FRIEDNER PARRAT 2017; SCHOUENBORG 2011; SPANDLER 2015; WILSON 2012). Zde se pokusím upozornit na jednu z nejzákladnějších, kterou je rozlišení na subjektivistický a intersubjektivistický pohled. Oba zmíněné pohledy vycházejí z rozdílných (meta)teoretických předpokladů a projevují se v odlišném vnímání nejen (primárních) institucí, ale i mezinárodní (popř. světové) společnosti. Na toto dělení naváží v další části textu při diskusi o změnách v mezinárodním řádu.

Subjektivistický pohled dominoval v rámci klasické AŠ (tedy hlavním proudem AŠ přibližně do konce studené války). Klade menší důraz na konstitutivní roli institucí, a to i přesto, že jsou primární instituce chápány jako klíčové aspekty, které vnáší do mezinárodní politiky řád. Ačkoliv jsou primární instituce (např. suverenita či mezinárodní právo) analyzovány jako výsledek interakcí aktérů, v rámci subjektivistického pohledu jsou aktéři chápáni jako existující již před vznikem primárních institucí (např. suverenity). Suverenita je tedy výsledkem interakcí (již existujících, nezávislých) států s vlastní autoritou a popř. dalších aktérů. Tomuto odpovídá i Bullova výše zmíněná (a široce používaná) definice, jež ztotožňuje mezinárodní společnost se skupinou států, které se shodují na určitých hodnotách a pravidlech (BULL 1977: 13).

Intersubjektivistický pohled se poprvé výrazně objevuje u Manninga. Toho lze sice považovat za raného představitele AŠ, ale sám Manning byl od hlavního jádra AŠ oddělen a neúčastnil se schůzek *British Committee*. I z tohoto důvodu byl především v době studené války intersubjektivistický pohled v AŠ upozaděný. Klíčové Manningovo (1962) dílo bylo založeno na argumentu, že státy a mezinárodní společnost jsou vzájemně konstitutivní. Samotná podstata aktérů (tedy např. státní suverenita) je nerozlučitelně spjatá s celkovým prostředím. Suverénní státy tedy samy o sobě neexistují a jejich relevance je udržována pouze v rámci sdílené představy o, řečeno s Manningem, sdílené „hře na suverénní státy“. Podle tohoto pohledu mezinárodní společnost není souborem aktérů, kteří existují ještě před jejím vznikem, ale souborem vzájemně se podmiňujících a konstituujících pravidel. Hra (a její celkový smysl) i hráči (a jejich role a charakter) se utváří vzájemně. Tento manningovský pohled byl v rámci AŠ později posílen s příchodem konstruktivismu (DUNNE 2005; REUS-SMIT 1999, 2001).

Společně s nalézáním a vyjasňováním rozdílů v přístupu k institucím AŠ také čelí výzvě, jak se postavit k jejich hlubší teoretizaci. Jak upozornil mj. Iver Neumann (2003), pro AŠ je charakteristická absence programové snahy vymezit jednoznačně teoretizované a s empirickou analýzou jasně propojitelné mechanismy, procesy či cesty (zdaleka nikoliv nutně ve striktním smyslu metodologie sledování procesu), pomocí kterých by bylo možno sledovat vývoj institucí a dopady jejich fungování. Obecné předpoklady AŠ o institucích byly popsány výše a jsou poměrně dobře pochopitelné, avšak na ně často navazuje spíše obecná interpretace, byť

třeba podpořená bohatou dokumentací historického vývoje. Klasická AŠ tedy zůstala nepropojená s diskusí v tzv. novém institucionalismu v sociologii a politologii, který teoreticky vymezil poměrně bohatou zásobu různých institucionálních mechanismů (např. isomorfní tlak, napodobování [*mimicking*], historická závislost [*path dependency*],⁴ zpětné vazby) (ABRUTYN – TURNER 2011). Je tomu tak i přes to, že se zejména James March a Johan Olsen pokoušeli přenášet diskusi nového institucionalismu i na rovinu mezinárodní politiky (M.J. MARCH – OLSEN 1998).

Pro AŠ z tohoto stavu plynou dle mého názoru dva hlavní problémy, přičemž další akademici vyjádřili podobné argumenty (NAPŘ. BÁTORA – HYNEK 2014; NEUMANN 2003). Jsou jimi absence *teoretického* pochopení a uchopení 1) změny a 2) moci. Pro AŠ jsou oba dva klíčové sociálně-vědní pojmy empiricky pozorovatelné, avšak obtížně přenositelné do teoretické roviny. Klasická (studenoválečná) AŠ tyto otázky nevyřešila. Nicméně dnes se do debat AŠ přímo či nepřímo vrací. V následující části upozorním na některé z významných momentů, kdy tomu tak je (první sekce následující části se věnuje teorii změny v AŠ a třetí sekce se dotýká otázky moci).

ANGLICKÁ ŠKOLA V SOUČASNÉM SVĚTĚ

Tuto část dělím do tří sekcí. Ty se zabývají tím, 1) jak se současná AŠ teoreticky vyrovnává se změnou v primárních institucích (teoretizace změny), 2) jak přehodnocuje svůj postoj ke vztahu regionálního a globálního (nové úrovně analýzy ve struktuře mezinárodní politiky) a 3) jaké nové hodnotové tendence AŠ zohledňuje (hodnotový a hodnotící rozměr). Pohled do publikací, které shrnují nebo nastolují novou agendu AŠ, ukazuje, že tyto tři oblasti patří mezi nejvíce rezonující témata v AŠ v posledních letech (BUZAN 2014A; MURRAY 2015; NAVARI 2009; SUGANAMI – CARR – HUMPHREYS 2017). Tuto část pak uzavírám čtvrtou sekcí, jež v návaznosti na předchozí naznačuje možný popis mezinárodního řádu v prvních dekádách 21. století. Zcela jistě je neúplný, avšak má sloužit k přiblížení empirické analýzy, kterou AŠ může nabídnout.

Vývoj (primárních) institucí mezinárodního řádu

V této části představuji dva prominentní pohledy na vývoj primárních institucí, které rovněž berou v úvahu návaznost primárních institucí na

instituce sekundární. Jsou důležité z několika důvodů. Zaprvé, oba pohledy se snaží teoreticky a analyticky rozpracovat otázku změny či vzniku nových institucí, s čímž AŠ měla dlouhodobě problémy. Dva zmiňované pohledy pak navíc představují i příklady konkrétních analytických postupů, pomocí kterých lze zkoumat změnu institucí a v širším smyslu i změnu mezinárodního řádu. Zadruhé, navazují na dříve zmíněnou štěpící linii subjektivismus – intersubjektivismus. Zatřetí, ukazují, jak AŠ může navázat na sofistickovanou teoretizaci institucí představenou novým institucionalismem (ZEJM. SPANDLER 2015). První pohled, který rozebírám (ZEJM. FALKNER – BUZAN 2019), reprezentuje subjektivistický přístup a má tendenci zkoumat instituce (a jejich změnu) jako akumulaci praktik, jež jsou vykonávány souborem aktérů. Druhý pohled, především (SPANDLER 2015), představuje intersubjektivistický přístup, a naopak se snaží zohlednit procesy a způsoby vzájemného propojení mezi aktéry a institucemi.

V reakci na kritiku, která argumentovala, že Buzan nakládá s konceptem primárních institucí příliš volně, Barry Buzan společně s Robertem Falknerem představuje analytické schéma vzniku nových primárních institucí. Specificky se přitom zaměřují na vznik primární instituce péče o životní prostředí (*environmental stewardship*), která se plně etabluje až v 21. století (FALKNER – BUZAN 2019). Prvním krokem v analytickém procesu je identifikování principů či hodnot, jež jsou rozšířeny globálně či alespoň regionálně. Konkrétně Falkner s Buzanem dokumentují vznik zárodečných myšlenek týkajících životního prostředí a jeho konzervace v 19. století a jejich přerod do mezinárodní normy ochrany životního prostředí ve 20. století. V 19. století šlo o zárodečné a poměrně nesourodé myšlenky vystupující např. proti odlesňování, ale také o vznik prvních asociací pro ochranu specifických aspektů životního prostředí (např. *Royal Society for the Protection of Birds*). Jedno z prvních globálně výrazných a tematicky ucelených vyjádření nově vznikající normy pak spatřují např. v tzv. Stockholmské deklaraci z roku 1972.

Zadruhé, Falkner s Buzanem předpokládají, že pro vznik nové primární instituce musí nejdříve dojít ke konsolidaci této normy, a to především skrze vytváření sekundárních institucí, které budou danou normu reflektovat, a také vytvořením vzorců pozorovatelného chování mezinárodních aktérů ve shodě s touto normou. Empiricky pak ukazují, že těchto sekundárních institucí byla celá řada, přestože byly vzájemně málo

propojené (jednou z mnoha byl Kjótský protokol). Zatřetí, primární instituce se také musí projevovat konstitutivním vlivem. Z tohoto pohledu ukazují, že tato nová instituce ovlivnila vnímání legitimacy státu, přičemž přiměla většinu zemí (včetně např. Číny a Indie) se alespoň nějakým způsobem přihlásit k ochraně životního prostředí. Začtvrté, tento postup doplňují kontextuální diskusí toho, jak nová primární instituce ovlivnila podobu další existujících primárních institucí. Například ve vztahu k diplomacii ochrana životního prostředí otevřela novou širokou agendu a ve vztahu ke globálnímu trhu, jenž lze také považovat za primární instituci, má péče o životní prostředí potenciál zavádět různá omezení. V tomto lze spatřovat přidanou teoreticko-analytickou hodnotu AŠ. Předpokladem AŠ je, že primární instituce se mohou vzájemně ovlivňovat. Pokud např. přijmeme funkcionalistickou verzi nahlížení na mezinárodní řád AŠ, ke které má Buzan blízko, základem mezinárodního řádu je plnění určitých funkcí. Podle Bulla jde např. o ochranu života, dohod a způsobu vlastnictví. Vznik nové primární instituce pak může ovlivňovat tyto základní funkce, např. pozměňování definice chráněného života, a současným ovlivňováním dalších institucí. Například literatura o diseminaci a síle norem je sice schopna zachytit podobné dynamiky, ale typicky se věnuje jedné normě či shluku norem (*norm cluster*) a hůře zohledňuje vztah k širším institucionálním strukturám (NAPŘ. ACHARYA 2004), částečnou výjimkou je (NAPŘ. WIENER 2018).

Výhodou rámce představeného Falknerem a Buzanem je jeho relativní jednoduchost a přímočarost, avšak má i slabiny. Anglická škola považuje normy za součást institucionálního rámce mezinárodního řádu, ale přesně nevyjasnila vztah mezi institucemi, normami a ideami. Tato nejasnost je pak markantní právě ve Falknerově a Buzanově článku. Jejich první krok spočívá v identifikování principů, hodnot či myšlenek, jež se následně mění na normy. Pokud jsou podle těchto autorů tyto normy dostatečně silné, stávají se z nich instituce. Nedostatečně však vymezují moment či podmínky takového přerodu. Druhým aspektem, který mohou někteří považovat za slabinu, je ukotvení Falknerova a Buzanova článku v subjektivistickém přístupu k institucím. Podle Falknera a Buzana přímo pozorovatelné jednání empiricky poukazuje na existenci instituce. Toto sice umožňuje přímočarost, ale takový postup v případě zmiňované práce vede k tomu, že se autoři zčásti vyhýbají analýze primární instituce jako takové, resp. ji analyzují opisem.

Odlíšný přístup přináší práce Kiliana Spandlera (2015, 2018). Ty patří mezi nejsofistikovanější rozvinutí vztahu mezi primárními a sekundárními institucemi, ale i mezi nejpersvědčivější teoretické analýzy institucionální změny v AŠ. Ačkoliv určité podobnosti se Spandlerovým přístupem lze nalézt v předchozích dílech jeho školitele Thomase Dieze (DIEZ – MANNERS – WHITMAN 2011), až Spandler dokázal vytvořit ucelenější rámec. Ten navíc rychle získal mezi autory a autorkami AŠ značnou pozornost (FRIEDNER PARRAT 2017; KNUDSEN – NAVARI 2018).

Spandler si správně všímá, že analýzu sekundárních institucí AŠ dlouhodobě zanedbávala. Toto zanedbání neplyne pouze z tematického nezájmu, ale i z teoretické neschopnosti přesně vyjádřit napojení sekundárních institucí na ty primární. Spandler se snaží vyvarovat předpokladu o jednosměrném vztahu mezi primárními a sekundárními institucemi, kdy primární instituce jsou vnímané jako akumulace praktik rozvinutých v rámci sekundárních institucí nebo naopak jako širší vzorec, podle kterého pak sekundární instituce vznikají. Takový předpoklad je poměrně silně zakořeněný v AŠ a Spandler k jeho překonání používá teorii strukturace, poprvé uceleně rozpracovanou Anthony Giddensem, a historické závislosti, tedy teoretickým prvkem vycházejícím z historického institucionalismu v sociologii a politologii. Spandlerův pohled tedy chápe instituce jako intersubjektivně sdílené a kontrastuje se subjektivistickým přístupem. Předpokládá, že sekundární instituce mají konstitutivní (i regulativní) roli⁵ (stejně jako primární instituce mají konstitutivní i regulativní roli) a také že změna v primárních i sekundárních institucích je vzájemně oboustranně provázaná. To sice nemusí působit jako zvláště překvapivý argument, ale jde o závěr, který nevyplývá z Falknerova a Buzanova přístupu.

K institucionální změně podle Spandlera dochází, pokud dojde ke změně v *mechanismu*, který primární a sekundární instituce propojuje. Tímto krokem do AŠ poněkud netypicky zavádí metodologii sledování procesu a konkrétně se snaží podrobně dokumentovat mechanismy konstituce a institucionalizace. V případě mechanismu konstituce primární instituce utváří povahu aktérství (např. vznik moderního suverénního státu), zatímco sekundární instituce připisují takto vzniknuvším aktérům specifické role a umožňují jim zapojení do konkrétních interakcí (např. členství v mezinárodních organizacích). V případě mechanismu institucionalizace jsou primární instituce ztotožnitelné s vytvářením a sedimentací představ o světě

a jeho fungování. V případě sekundárních institucí lze institucionalizaci vztáhnout k vyváření konkrétních pravidel a organizací. Vzájemný vztah (strukturaci) mezi těmito aspekty Spandler zachycuje s pomocí historické závislosti a pozitivních či negativních zpětných vazeb. Procesy pozitivní zpětné vazby znamenají, že dochází ke vzájemnému posilování a stabilitě ve vymezení institucí. Například specifická pravidla mezinárodních organizací, která dávají větší rozhodovací pravomoc suverénním státům, stabilizují primární instituci státní suverenity. V některých situacích může také dojít ke vzniku negativní zpětné vazby. Jednou z možností je např. externí šok (neočekávaná krizová událost). Ta může vytvořit tlak na přehodnocení konstituce či institucionalizace tím, že vede ke kognitivní změně. Například neočekávaná pandemie může způsobit tlak na efektivní mezinárodní koordinaci ve zdravotní péči a posílit nadnárodní kooperaci. Dle Spandlera je však důležité podrobně empiricky dokumentovat vývoj dané situace. Může se stát, že v mezinárodních organizacích taková myšlenka narazí na odpor, ale také se může rozvíjet tak, až oslabí samotnou primární instituci státní suverenity. Například reakce na pandemii koronaviru nevedly k robustnějšímu rámci globálního vládnutí, ale spíše potvrdily národní státy jako základní jednotky pro aplikaci politických rozhodnutí (SRV. KAZHARSKI – MAKARYCHEV 2020).

Přes zmíněné rozdíly mají oba diskutované přístupy společnou snahu především o zachycení dynamiky vztahu mezi primárními a sekundárními institucemi. To však neznamená, že by neexistovaly práce o interakci primárních institucí, naopak jsou v AŠ časté. Přestože jsou interpretativní, heuristické či explorativní spíše než teoretizující, právě z nich pak může plynout ještě více zobecňující pochopení mezinárodního řádu. Například kniha Jamese Mayalla (1990) o nacionalismu jako primární instituci je vysoce uznávaná právě proto, že v ní autor ukázal, jak nacionalismus proměnil ostatní primární instituce v čele se suverenitou, která se přestala opírat o panovnický dynasticismus. Naopak lidová (populární) suverenita se stala středobodem, okolo kterého začala být nově vymezena legitimita a morální účel vládnutí (SRV. REUS-SMIT 1999). Obdobně nacionalismus ovlivnil válku, trh a kolonialismus, tedy další fenomény, které AŠ často považuje za primární instituce (BUZAN 2004; HOLSTI 2004). Skrze souhru proměn na úrovni primárních institucí včetně nacionalismu, trhu či velmocenského statusu pak je AŠ schopná poukázat např. na měnící se charakter války. Válka byla na začátku 20. století vnímána jako legitimní a běžný prostředek pro vedení

politiky, zatímco na počátku 21. století již nikoliv (SRV. BAHENSKÝ 2022; HOLSTI 2004; OZIGCI 2022). Mezinárodní společnost válku jako standardní prostředek politiky zavrhuje, což má z pohledu AŠ několik důsledků. Mezi ně např. patří sebe-omezení nových rostoucích velmocí (třeba Číny), které se snaží využívat jiné nástroje než otevřenou vojenskou konfrontaci (byť mohou jednat nátlakově). Zároveň na své „mírumilovnosti“ staví obhajobu svého statusu v mezinárodní společnosti i vlastní vizi výjimečnosti v protikladu k dřívějšímu imperialismu Západu (ZHANG 2013). Obecným důsledkem podle některých zastánců AŠ je pak snížení pravděpodobnosti systémové války v době mocenské tranzice, která probíhá v úvodních dekádách 21. století (BUZAN 2010).

Vztah globálního a regionálního prostředí

Výzkum regionů či regionálních společností jakožto sub-globálních fenoménů v rámci propojeného světa je relativně novou agendou AŠ. Ačkoliv ji začaly otevírat práce AŠ již v devadesátých letech (ZEJM. AYOUB 1999; HURRELL 1995), naplno se rozvinula až ke konci první dekády 21. století. Byť má tento současný regionální výzkum bezpochyby teoretické přesahy, do AŠ především přináší empirickou korekci a novou výzkumnou agendu, která jde proti představě o vítězství neoliberálního globalismu a která zohledňuje vzestup revizionistických tendencí (KARMAZIN – HYNEK 2020).

Pro pochopení významu této současné debaty je vhodné upozornit na to, že regionální dimenzi se AŠ věnovala již dříve, a to v rámci historické tradice výzkumu mezinárodního uspořádání starověkých, středověkých či raně novověkých oblastí a říší, tedy svého druhu mezinárodních společností (Řecka, Číny, Blízkého východu ad.). Následně pak klasická AŠ popisovala jejich propojení v důsledku expanze západní mezinárodní společnosti (BULL – WATSON 1984; GONG 1984; WATSON 1992; WIGHT 1977). Analýza této „první vlny“ výzkumu regionů AŠ tedy končí vytvořením globální mezinárodní společnosti dominované Západem a v zásadě neguje potřebu zaměřovat se na regionální dynamiku. „Druhá (současná) vlna“ regionálního výzkumu si všimá toho, že původní argument o prostém pohlcení celého světa Západem není přesný (DUNNE – REUS-SMIT 2017; SUZUKI – ZHANG – QUIRK 2013). Současná vlna se naopak snaží podat obraz světa na počátku 21. století, jehož kompozice je zároveň globální a regionální a kde na regionální úrovni dochází k projevům inovativních, lokálně adaptovaných či diverzních

pravidel a aktivit, které mohou podporovat, či podryvat ty globální (BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009; BUZAN – ZHANG 2014; KARMAZIN ET AL. 2014; STIVACHTIS – WEBBER 2011). Svým zaměřením se AŠ podobá literatuře o lokalizaci norem a vertikální normativní difuzi (ZEJM. ACHARYA 2004). Anglická škola se však snaží o analýzu normativních a institucionálních variací sub-globálních regionů či přímo o analýzu regionálních mezinárodních společností, čímž jde nad rámec této literatury. Podobně se částečně překrývá s literaturou o (novém) regionalismu a zároveň do ní přispívá poukazováním na regionální variace primárních institucí, tedy základních dimenzí (regionálního) mezinárodního řádu, např. přístupu k suverenitě a mezinárodnímu právu (SRV. HURRELL 1995; SÖDERBAUM – SHAW 2003).

Z hlediska AŠ je regionální společnost typicky vymezena jako distinktivní (od globální mezinárodní společnosti či ostatních regionálních společností) pomocí čtyř klíčových aspektů, které AŠ částečně adaptuje z jiných teoretických směrů. Jsou jimi 1) geografická blízkost a politická provázanost daného regionu, 2) ideje a diskurzy regionálních a popř. i jiných aktérů definující daný region, 3) praktiky regionálních aktérů a 4) institucionální specifičnost (institucionální diferenciaci). Fakticky nejdůležitějším aspektem je institucionální specifičnost a institucionální odlišnosti na úrovni primárních a sekundárních institucí (ZEJM. BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009; BUZAN – ZHANG 2014). Tyto odlišnosti mohou spočívat v institucích, které existují regionálně i globálně (např. suverenita či rovnováha moci), ale mají ve své regionální a globální podobě rozdílné nastavení. Další možností je existence unikátních regionálních institucí, jež nejsou přítomny na globální úrovni. Institucionální specifičnost může také spočívat v unikátním způsobu provázanosti globálních institucí v rámci regionální dynamiky.

V současné vlně lze identifikovat dva hlavní proudy. Argumenty obou volně navazují na rozdíly v subjektivistickém a intersubjektivistickém přístupu k institucím. První proud lze do značné míry ztotožnit s Barry Buzanem a jeho klíčovými editovanými pracemi o regionálních společnostech na Blízkém východě (BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009) a ve východní Asii (BUZAN – ZHANG 2014). Buzan, který patřil mezi klíčové propagátory výzkumu regionální dimenze v AŠ, do značné míry vychází ze svého dřívějšího vymezení mezinárodní společnosti jakožto analytického konceptu (BUZAN 2004: 14). Toto ho vede k postupu, kdy předem vytvořený obraz o stavu globální mezinárodní společnosti srovnává se stavem v regionu, tento postup je zejména

patrný v (BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009) a na tomto základě pak vytváří charakteristiku regionální společnosti. Naopak jiné práce (COSTA BURANELLI 2015; KARMAZIN ET AL. 2014; STIVACHTIS – WEBBER 2011); částečně (DUNNE – REUS-SMIT 2017), se snaží více zohlednit, jak regionální společnost vzniká v důsledku postojů regionálních aktérů (diplomatů, politiků apod.). Tito autoři a autorky se tak spíše snaží zachytit sdílené regionální identity tak, jak jsou vnímány regionálními aktéry, a jejich provázanost s regionálními institucemi. Rozdíly mezi oběma pohledy spočívají v příklonu k etickému přístupu (analýza s pomocí kategorií a konceptů vnějšího pozorovatele-vědce), nebo emickému přístupu (analýza pohledů a interpretací příslušníků a aktérů dané společnosti).

Tento typ výzkumu dokázal upozornit nejen na variace globálních institucí, ale i možnost jejich koexistence s unikátními regionálními. Na pomezí emického a etického přístupu stojí jeden z hlavních výzkumů ukazující EU jako extrémně silnou regionální mezinárodní společnost s vlastními institucemi (DIEZ – MANNERS – WHITMAN 2011). Základním argumentem je, že EU vytvořila soubor unikátních primárních institucí, které částečně vycházejí z těch tradičních, jak je definoval Bull, ale představují originální institucionální inovace. Podle autorů studie se v případě EU tradiční suverenita a zároveň rovnováha moci transformovaly do podoby sdílené suverenity (sdílená suverenita vyplývá i z normativního cíle vyvážit moc klíčových hráčů), mezinárodní právo se přetavilo do *acquis communautaire*, z diplomacie se stal multi-řídicí systém (*multi-managerialism*), který kombinuje prvky tradiční diplomacie s řadou byrokraticko-správních prvků a diplomatickými inovacemi (SROV. TĚŽ BÁTORA – HÝNEK 2014), z války se stala pacifistická demokracie uvnitř daného regionálního seskupení (nikoliv nutně navenek) a z velmocenského řídicího klubu se staly koalice důležitých států uvnitř EU. Jiný typ specificky regionální primární instituce v emicky orientovaném výzkumu založeném na pochopení místních diskurzů a představ ukazuje Filippo Costa Buranelli (2020). Je jí autoritářství ve střední Asii. Autor argumentuje, že autoritářská politika je pro tamní politické elity konstitutivní pro sdílené povědomí o společném prostoru v regionu, sdílení norem i podpory, a jde tedy o (unikátní) primární instituci.

Kritika a změna mezinárodní společnosti

Tato sekce zohledňuje normativní (hodnotovou a hodnotící) dimenzi, která byla vždy v AŠ zastoupená, a upozorňuje na nový typ kritických vstupů během posledních dvou dekad. Tato sekce představuje kritiku namířenou proti stavu mezinárodní společnosti jakožto empirickému fenoménu i některým způsobům přemýšlení o něm. Zatímco představitelé klasické AŠ často tíhli ke křesťanskému konzervatismu, nové generace do AŠ vnáší i řadu kritických či post-koloniálně orientovaných témat. Téma kritiky je provázáno se změnou mezinárodní společnosti v různých rovinách. Jde o snahu věrněji reflektovat témata, která se vynořují s přechodem z období západní dominance do nového uspořádání, ale i ambici některých z níže diskutovaných autorů a autorek přispět k reálné změně ve světě.

Za jednu z nejdůležitějších studií klasické AŠ, která otevírala dveře těmto kritickým pohledům, považuji práci zabývající se standardy civilizace (GONG 1984). Gerrit Gong v ní ukázal, jak mezinárodní společnost a její instituce rozvíjející se v Evropě zároveň vynucovaly svoje standardy civilizace vůči semi-periferním či (ze západního pohledu) zcela barbarským oblastem. Současná AŠ pak pokračuje v diskusi významu standardů civilizace jako konceptu (BUZAN 2014B) a dokumentuje jejich existenci (byť v jiné formě), např. v souvislosti s evropskou integrací (STIVACHTIS 2008). Obdobně pak Edward Keene (2002) kritizoval samotné kořeny AŠ, když upozorňoval, že Grotiovo myšlení, se kterým se identifikovali mnozí klasici AŠ, pracuje s představou dvou světů. V civilizovaném (křesťanském, evropském) světě má podle Grotia platit princip suverenity a formální rovnosti. Avšak mimo něj Grotiovo myšlení odkazuje na možnost dělitelnosti suverenity a suverénních výsad či pravomocí civilizovaných států vůči ostatním. To fakticky odráží či předznamenává imperiálně-koloniální situaci, kdy evropské státy přebíraly kontrolu nad koloniemi.

Na kritické uvažování o civilizačních standardech volně navazují další práce, které je možno rozdělit do dvou směrů. První se snaží o lepší a reprezentativnější pochopení sociálně-kulturního prostředí mezinárodní (světové) společnosti. V návaznosti na post-koloniální kritiku (AYOUB 1999) a růst významu nezápadních hodnot se část autorů AŠ snaží pochopit normativní odlišnosti a vstupní předpoklady různých oblastí pro interakci s globální politikou (toto se částečně překrývá s výše diskutovaným

regionálním výzkumem AŠ). Někteří z představitelů AŠ v podobném duchu povzbuzovali ostatní oblasti k vytvoření unikátních škol MV (např. čínské školy) tak, abychom mohli začít tyto regiony chápat i jejich optikou (ACHARYA – BUZAN 2010; ZHANG – CHANG 2016). Cíl měl být ovšem podobný tradiční aspiraci AŠ, tedy pochopit klíčové kulturně či sociálně odvozené aspekty strukturující politickou situaci. Ostatní se pak snažili prozkoumat možnosti vzájemného obohacení mezi teoretickými systémy vycházejícími z odlišných kulturních předpokladů (KARMAZIN 2016; ZHANG – CHANG 2016).

Souběžně s tím další výzkumníci a výzkumnice poukazovali na dědictví koloniálně-imperiální expanze mezinárodní společnosti. V jedné z nejvýznamnějších prací tohoto typu, která se prolíná s tradicí AŠ, ukázal Shogo Suzuki (2009), že státy jako Čína či Japonsko v procesu expanze Západu v druhé polovině 19. století nechápaly mezinárodní společnost jako „ochranný obal“ (*egg box*) pravidel regulujících násilí (takto byla viděna mezinárodní společnost klasickou AŠ). Naopak tyto státy pochopily mezinárodní společnost jako *umožňující* násilí a expanzi. Právě socializace do takovéto vize mezinárodní společnosti stojí v pozadí japonského imperialismu v první polovině 20. století. Suzukiho argument však není čistě historický. Naopak ukazuje, že současná čínská (zahraniční) politika z tohoto vnímání stále vychází, což implikuje nedůvěru Číny vůči Západu i problémy ve vzájemném sbližování.

Druhý směr je ještě kritičtější. Zahrnuje snahy autorů a autorek stojící v i mimo AŠ, které zvýrazňují v mezinárodní společnosti (jako fenoménu i teoretické perspektivě) strukturálně zakořeněný rasismus či patriarchální tendence (NAPŘ. BLANCHARD 2011; KLOTZ 2017; PASHA 2017; TOWNS 2017; TRUE 2017). Velká část klasické AŠ (ZEJM. BULL – WATSON 1984) považovala snahu o emancipaci nezápadního světa, ale popř. i radikální boj za rovnoprávnost v západním světě, za potenciálně destabilizující pro mezinárodní řád. V duchu kritických studií však novější práce upozorňují, že ignorování či vytlačování těchto témat je v současném světě neudržitelné a že má mocenské implikace. Například Ann Towns (2017) v makro-historickém hodnocení navázaném na AŠ považuje gender za jeden ze standardů civilizace. Zatímco v 17. a 18. století politické jednotky ve světě měly různé postoje ke vztahu genderu a politiky (např. řada států měla ženské vládkyně), přibližně během 19. století v době sílící expanze západní mezinárodní společnosti začala napříč světem vznikat řada právních i jiných standardů vylučujících ženy

z politické participace. Svoji kritiku vůči domnělé morální nadřazenosti západně-liberálních pozic Towns dovršuje, když ukazuje, že boj za genderovou politickou rovnost ve 20. a 21. století probíhal napříč celým světem a nebyl nutně odvozený od liberalismu. V tomto smyslu můžeme považovat gender a popř. rasu (KLOTZ 2017; PASHA 2017) za jakési stínové instituce mezinárodní společnosti. Zároveň např. z propojení feministické perspektivy Ann Towns a konceptu civilizačního standardu AŠ plyne nejen empirický závěr, že otázky genderu či rasy byly vždy důležitou součástí fungování mezinárodní společnosti, ale také teoretické přenesení genderových témat do makro-perspektivy mezinárodní politiky. To je důležité, jelikož velká část výzkumu genderu v mezinárodní politice se vztahuje spíše k mezo- či mikroúrovni analýzy.

Kritické debaty o rase a genderu jsou v AŠ však spíše v zárodku. Dlouhodoběji a systematictěji usiluje o propojení kritické teorie s AŠ zejména Andrew Linklater (LINKLATER – SUGANAMI 2006; LINKLATER 2011). Linklaterův přístup navazuje více na Frankfurtskou školu či historickou sociologii než poststrukturalistické přístupy. Linklater se snaží pracovat na obecnější úrovni. Typická pro něj je snaha ukázat, jak mezinárodní společnost a její institucionální nastavení limituje či potenciálně umožňuje změnu morálních principů v mezinárodní politice. Ve svých pozdějších dílech pak diskutuje, jak by mohlo dojít k zohlednění různých typů poškození a křivd (*harm*) a jak by toto mohlo přispět ke spravedlivější (mezinárodní) politice. Linklater nakonec využívá AŠ pro budování kosmopolitního projektu (majícího blízko k revolucionismu a částečně solidarismu AŠ), kdy se snaží o promýšlení možností civilizační proměny a normativního pokroku v globální politice.

Přes vzájemné rozdíly tento typ výzkumů otevírá jednu z možných cest pro explicitnější hodnocení moci, což je kategorie, se kterou se AŠ nedokázala systematicky v teoretické rovině vypořádat. Napojení AŠ na jiné teoretické perspektivy slouží v uvedených výzkumech k rozkrutí určitých mechanismů či modalit politiky (např. diskriminace, emancipace, derridovská hauntologie) a poskytuje možnost, jak je zobecnit do makroúrovně mezinárodní politiky.

Empirické hodnocení stavu mezinárodního řádu

Jaký obraz mezinárodního řádu ve 21. století můžeme odvodit z předcházející diskuse? Tato sekce slouží jako shrnutí současných prací AŠ diskutovaných ve třech předchozích sekcích, které je přeneseno na empirickou úroveň. Hodnocení současného světa ze strany AŠ stále bezpochyby vychází ze zdůraznění přetrvávající role klíčových mezinárodních institucí jako suverenity, diplomacie, mezinárodní právo nebo válka (BUZAN 2004). Klíčové principy řádu jsou stále do velké míry státo-centrické. Toto ilustrují i oscilace mezi pluralistickými a solidaristickými tendencemi ve světové politice. Okolo přelomu milénia se na globální úrovni objevovaly silné solidaristické tendence (humanitární intervence, snahy o transnacionální ochranu lidských práv, s tím spojené promyšlení podstaty suverenity), které byly většinou spojené s liberalismem (KNUDSEN 2006). Avšak jednoznačný a finální příklon k solidarismu nenastal z důvodu existence různých forem liberálního uvažování a antiliberálních revizionistických tendencí (KARMAZIN – HYNEK 2020). Tento obraz světa dále doplňují nově vznikající primární instituce, zejména ta týkající se péče o životní prostředí (FALKNER – BUZAN 2019). Ta má velký potenciál k dalšímu rozvoji a posilování a také k tomu, aby ovlivnila další klíčové primární instituce jako suverenity, diplomacii, mezinárodní právo či globální trh a dále podnítila solidaristické tendence. Současné diskuse v AŠ také odrážejí stále se zvyšující citlivost k rasovým nebo genderovým otázkám, které je možné chápat jako součást civilizačních standardů a organizační prvky makrostruktury světové politiky (KLOTZ 2017; TOWNS 2017).

Mnohost různých liberálních či neliberálních forem a vlivů odkazuje i k významu regionálního prostředí. Současná AŠ tedy hodnotí současné mezinárodní uspořádání jako vícevrstevnaté. Anglická škola ukázala, že pronikání globálních institucí, pravidel a norem do regionálních mezinárodních společností je výrazné, avšak nikdy úplně (BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009; BUZAN – ZHANG 2014). Instituce jako např. autoritářství představující primární instituci ve střední Asii (COSTA BURANELLI 2020) činí normativní dynamiku ve světě komplexní a komplikují možnost celosvětového příklonu k liberálnímu solidarismu. Po teoretické stránce z této situace vyplývá potřeba ještě přesvědčivěji zdokumentovat mechanismy vzájemné koexistence těchto různých (mnohdy obsahově protikladných) institucí. Nicméně AŠ podává obraz světa sdílejícího základní vrstvu charakteristik (např.

instituce suverenity a diplomacie), které jsou doplňovány shluky dalších institucionálně-normativních aspektů v regionálních prostředí (unikátní regionální instituce či jiné regionální interpretace globálních institucí). Z toho také vyplývá, že pro hodnocení široce diskutované otázky proměny globálního liberálního řádu bychom měli vzít do úvahy přinejmenším tři roviny – změny na úrovni základních globálních pravidel, které nemusí být nutně odvozené od liberalismu, změny v globálních liberálních normách a institucích a to, jak globální procesy ovlivňují regionální aspekty či jsou jimi ovlivňovány.

Ve vztahu k hodnocení současné mocenské tranzice, tedy růstu nových nezápadních mocností a relativnímu mocenskému úpadku euro-amerického prostoru, AŠ upozorňuje především na tři aspekty. Zaprvé, všímá si, že instituce, pravidla a normy, ve kterých převažuje pluralistický element (např. konzervativní pojetí suverenity založené na neintervenci do vnitřních záležitostí), jsou velmi silně sdílené většinou nezápadních a dříve kolonizovaných států (BUZAN – GONZALEZ-PELAEZ 2009; BUZAN – ZHANG 2014; CLARK 2011; DUNNE – REUS-SMIT 2017; KARMAZIN ET AL. 2014). Tyto státy tedy i přes svoje specifické kulturní tradice většinou nepřichází s radikálně odlišnými a zásadně inovativními vizemi mezinárodního uspořádání. Zadruhé, zástupci a zástupkyně AŠ považují mezinárodní společnost v současné době za relativně schopnou zmírňovat mocenský nástup rostoucích velmocí a zabraňovat nejhrošším možným scénářům globální konfrontace. Z tohoto pohledu by klasici AŠ hodnotili současnou mezinárodní společnost jako úspěšnou. Zatřetí, zároveň však některé kritičtější orientované práce AŠ dokládají, že zkušenosti se západním kolonialismem a imperialismem stále negativně ovlivňují důvěru nezápadních států v současnou mezinárodní společnost (SUZUKI 2009), podobně srv. (BUZAN – ZHANG 2014; PASHA 2017).

ZÁVĚREM: UPLATNĚNÍ ANGLICKÉ ŠKOLY (NEJEN) V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Anglická škola je jedním z mála ucelených a dlouhodobě existujících směrů MV, které se primárně zaměřují na makroúroveň mezinárodního uspořádání a analyzují ho skrze logiku sociální vhodnosti, nikoliv z hlediska logiky maximalizace užitku. K mezinárodnímu řádu AŠ přistupuje především skrze koncepty mezinárodní a světové společnosti a k nim následně skrze analýzu institucí. Právě teoretické vymezení a systematické

empirické zkoumání mezinárodní společnosti a také vymezení primárních institucí představuje jedny z hlavních a neoriginálnějších příspěvků AŠ ke studiu MV.

Na začátku tohoto článku jsem zmínil, že AŠ je mezi českými autory a autorkami opomíjeným teoretickým směrem. Lze najít pro AŠ v české tvorbě o MV místo? Co může AŠ českému oboru MV nabídnout? V první řadě je to samozřejmě její přístup k mezinárodnímu řádu orientovaný na porozumění jeho aspektům na makroúrovni. V této závěrečné diskusi se ale pokouším ukázat tři z možných výzkumných agend, ve kterých je AŠ specificky propojena s otázkami, které jsou pro české MV v poslední dekádě či ještě déle důležité. Týkají se pozice ČR ve světě a české zahraniční politiky a dvou v ČR významných podoborů MV, konkrétně evropských a bezpečnostních studií (BRAUN – KARLAS 2016; BUREŠ – MAREŠ – WAISOVÁ 2016; KRATOCHVÍL 2016).

Zprvu, ačkoliv AŠ není přímo aplikovatelná pro analýzu (české či jiné) zahraniční politiky, přesto nabízí několik dimenzí pro porozumění mezinárodní politice a pozici konkrétního státu v ní. Jsou jimi především snaha o pochopení českého pohledu na mezinárodní společnost a její instituce a normy a také způsob integrace ČR do mezinárodní společnosti. V prvním ohledu lze analyzovat, jak česká zahraniční politika přistupuje k (primárním) institucím včetně těch nově vznikajících, jako je např. péče o životní prostředí. Lze přístup k nim připsat nějaké specifické představě o mezinárodní společnosti či její legitimitě?

V druhém ohledu je možno se věnovat tomu, jakým způsobem se ČR integrovala do mezinárodní společnosti, přičemž tento pohled jde výrazně nad rámec analýzy integrace do mezinárodních organizací, přijímání specifických norem či navazování strategických spojení. Anglická škola může poukazovat na kombinaci těchto aspektů, ale především lépe systematizovat, jak představy o mezinárodní společnosti, jejím vymezení, civilizačních standardech apod. spoluutvářely český přístup. U řady států střední a východní Evropy byl tento proces analyzován (EJDUS 2017), nikoliv však u ČR. Podobně AŠ umožňuje rozvinout další obecné otázky, např. český přístup k suverenitě. České dějiny a identita jsou navíc spojené s určitou představou výjimečnosti malé země (HAVELKA 2010), což může být též námět pro analýzu českého vztahu k mezinárodní společnosti. Skrze perspektivu AŠ hledající napojení ČR na primární instituce by bylo možné lépe

pochopit či dokumentovat existenci této výjimečnosti v mezinárodním kontextu. Další možnou otázkou je, v jakých všech (sub-)regionálních mezinárodních společnostech je ČR začleněna. Lze hodnotit např. integraci ve V4 – přes její zjevné limity – jako alespoň zárodečnou (sub-)regionální společnost, jejíž vymezení koresponduje či koliduje s evropskou regionální společností? Jak bylo diskutováno výše, AŠ nabízí poměrně rozvinutou diskusi o regionálních mezinárodních společnostech, skrze kterou je možno hodnotit nejen hloubku spolupráce ve V4. To bezpochyby dokáže i řada jiných směrů. Regionálně zaměřená debata AŠ však umožňuje zohlednit i normativní základy takové spolupráce a ukázat, jaký přístup k nejobecnějším aspektům mezinárodní politiky (primárním institucím) je s danou regionální spoluprací spojen, ať už jde o zmíněnou skupinu V4 nebo o přístup států střední a východní Evropy k probíhající válce mezi Ruskem a Ukrajinou. Zároveň se zaměřuje na interakci hlavních principů řádu mezi mezinárodní a (sub-)regionální úrovní, což není již zdaleka tak častá perspektiva.

Zadruhé, ve vztahu k evropské integraci nabízí AŠ možnost, jak přerámovat celkový přístup k analýze tohoto tématu, které je ponořeno do technicistní diskuse a ve kterém se zdá být obtížné udržet si schopnost produkovat konceptuálně podepřenou analýzu makro obrazu. V textu zmíněný příklad analýzy AŠ o primárních institucích EU (vymezené jako sdílená suverenita, *acquis communautaire*, multi-řídicí systém, pacifistická demokracie a koalice států) naznačuje, kam by takový způsob přemýšlení mohl vést. Především však z otázky evropské integrace vytváří opět téma plnohodnotně spadající pod MV. Tedy téma, které nemusí spoléhat jen na (komparativně-)politologickou či právně laděnou analýzu EU jako specifického politického systému se svými komplikovanými orgány a právními normami, volbami a efekty, jako je europeizace politických stran, či aktéra definovaného komplikovaným systémem politik (zemědělské apod.).

Zatřetí, AŠ dokázala nabídnout velmi plastickou diskusi některých bezpečnostních fenoménů jako např. hodnocení rovnováhy moci jakožto instituce mezinárodní společnosti (BULL 1977; HOLSTI 2004; LITTLE 2007). Inspirovány AŠ jsou také práce např. o vytváření řádu v oblasti zbraní hromadného ničení (RUZICKA – WHEELER 2010; WALKER 2011), na což by mohla navázat silná česká vědecká komunita, která se podobným otázkám již věnuje. Barry Buzan (2015) naznačuje další cesty pro využití AŠ ve výzkumu bezpečnosti,

kterými naznačuje možnost obecného obohacení bezpečnostních studií ze strany AŠ, čímž zdůrazňuje její význam. V podobném duchu by pak samozřejmě mohla být AŠ využita i českými akademiky a akademičkami. Podle Buzana AŠ může fungovat jako partner poskytující kontext pro analýzu sekuritizace či skrze koncept regionální mezinárodní společnosti umožňovat bližší pochopení regionálních bezpečnostních dynamik a jejich pravidel. Pro kritická bezpečnostní studia může AŠ v některých situacích nabízet příležitost pro zobecnění, jak bylo naznačeno výše v textu. Ne vždy musí být taková návaznost zjevná, ale pokud kritická bezpečnostní studia chtějí odhalovat např. otázky rasismu, trvajících post-koloniálních rysů mezinárodní politiky či genderu, mohou tak činit v interakci s AŠ. Tato kritika nakonec může zasáhnout i samotnou AŠ, ale může pomáhat rozvíjet její normativní (hodnotový a hodnotící) rozměr.

POZNÁMKY

- 1 Je nutné nezaměňovat racionalismus podle AŠ s přístupem, který je někdy označován stejným pojmenováním a který analyzuje chování států na základě maximalizace užitku (Keohane 1989).
- 2 Ve své pozdější kariéře se Bull částečně posunul k solidaristické pozici (Bull 1984).
- 3 Toto pojmenování poprvé použil Hidemi Suganami (2003).
- 4 Do češtiny překládáno též jako závislost na cestě.
- 5 Konstitutivní roli sekundárních institucí v některých momentech zohledňuje i Buzan (Buzan 2004: 167, 180), avšak koherentně ji nerozpracovává.

BIBLIOGRAFIE

- A
- Aalberts, Tanja E. (2010): Playing the Game of Sovereign States: Charles Manning's Constructivism Avant-la-Lettre. *European Journal of International Relations*, Vol. 16, No. 2, s. 197–221, <<https://doi.org/10.1177/1354066109343986>>.
- Abrutyn, Seth – Turner, Jonathan (2011): The Old Institutionalism Meets the New Institutionalism. *Sociological Perspectives*, Vol. 54, No. 3, s. 283–306, <<https://doi.org/10.1525/sop.2011.54.3.283>>.
- Acharya, Amitav (2004): How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism. *International Organization*, Vol. 58, No. 2, s. 239–275, <<https://doi.org/10.1017/S0020818304582024>>.
- Acharya, Amitav – Buzan, Barry (eds.) (2010): *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*. London–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780203861431>>.

- Adler, Emanuel (2005): Barry Buzan's Use of Constructivism to Reconstruct the English School: 'Not All the Way Down'. *Millennium*, Vol. 34, No. 1, s. 171–182, <<https://doi.org/10.1177/03058298050340011701>>.
- Adler, Emanuel – Pouliot, Vincent (2011): International Practices. *International Theory*, Vol. 3, No. 1, s. 1–36, <<https://doi.org/10.1017/S175297191000031X>>.
- Allan, Bentley B. (2019): *Scientific Cosmology and International Orders*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/9781108241540>>.
- Ayoob, Mohammed (1999): From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order. *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 53, No. 3, s. 247–260, <<https://doi.org/10.1080/00049919993845>>.
- B Bahenský, Vojtěch (2022): Can 'Realists' and 'Hawks' Agree? Half-measures and Compromises on the Road to Invasion of Ukraine. *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 16, No. 3, s. 56–74, <<https://doi.org/10.51870/TSVT5559>>.
- Barša, Pavel – Císař, Ondřej (2008): *Anarchie a řád ve světové politice: Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Bátora, Jozef (2005): Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy? *Journal of European Public Policy*, Vol. 12, No. 1, s. 44–66, <<https://doi.org/10.1080/1350176042000311907>>.
- Bátora, Jozef (2014): Lost in Translatio Imperii: Slovakia's Layered Entry into International Society. *International Relations*, Vol. 28, No. 4, s. 456–461, <<https://doi.org/10.1177/0047117814553043c>>.
- Bátora, Jozef – Hynek, Nik (2014): *Fringe Players and the Diplomatic Order: The 'New' Heteronomy*. Houndmills: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/9781137314697>>.
- Blanchard, Eric M. (2011): Why Is There No Gender in the English School? *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 2, s. 855–879, <<https://doi.org/10.1017/S0260210510000458>>.
- Braun, Mats – Karlas, Jan (2016): Evropská integrace hlavním tématem českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 56–67.
- Bull, Hedley (1966a): International Theory: The Case for a Classical Approach. *World Politics*, Vol. 18, No. 3, s. 361–377, <<https://doi.org/10.2307/2009761>>.
- Bull, Hedley (1966b): Grotian Conception of International Society. In: Butterfield, Herbert – Wight, Martin (eds.): *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. London: Allen & Unwin, s. 95–124.
- Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London–Basingstoke: Macmillan, <<https://doi.org/10.1007/978-1-349-24028-9>>.
- Bull, Hedley (1984): *Justice in International Relations (1983–84 Hagey Lectures)*. Waterloo: University of Waterloo.
- Bull, Hedley – Watson, Adam (eds.) (1984): *The Expansion of International Society*. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Bureš, Oldřich – Mareš, Miroslav – Waisová, Šárka (2016): Výzkum a studium mezinárodní bezpečnosti v České republice v zrcadle článků publikovaných v Mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 41–55.
- Butterfield, Herbert – Wight, Martin (eds.) (1966): *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. London: George Allen & Unwin.
- Buzan, Barry (2001): The English School: An Underexploited Resource in IR. *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 3, s. 471–488, <<https://doi.org/10.1017/S0260210510004715>>.
- Buzan, Barry (2004): *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.

- Buzan, Barry (2010): China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible? *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, No. 1, s. 5–36, <<https://doi.org/10.1093/cjip/pop014>>.
- Buzan, Barry (2014a): *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*. Cambridge: Polity.
- Buzan, Barry (2014b): The 'Standard of Civilisation' as an English School Concept. *Millennium*, Vol. 42, No. 3, s. 576–594, <<https://doi.org/10.1177/0305829814528265>>.
- Buzan, Barry (2015): The English School: A Neglected Approach to International Security Studies. *Security Dialogue*, Vol. 46, No. 2, s. 126–143, <<https://doi.org/10.1177/0967010614555944>>.
- Buzan, Barry – Gonzalez-Pelaez, Ana (eds.) (2009): *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*. Basingstoke: Palgrave, <<https://doi.org/10.1057/9780230234352>>.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>>.
- Buzan, Barry – Zhang, Yongjin (eds.) (2014): *Contesting International Society in East Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9781139939447>>.
- C
- Clark, Ian (2011): *Hegemony in International Society*. Oxford–New York: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199556267.001.0001>>.
- Costa Buranelli, Filippo (2015): 'Do You Know What I Mean?' 'Not Exactly': English School, Global International Society and the Polysemy of Institutions. *Global Discourse*, Vol. 5, No. 3, s. 499–514, <<https://doi.org/10.1080/23269995.2015.1053195>>.
- Costa Buranelli, Filippo (2020): Authoritarianism as an Institution? The Case of Central Asia. *International Studies Quarterly*, Vol. 64, No. 4, s. 1005–1016, <<https://doi.org/10.1093/isq/sqaa058>>.
- D
- Diez, Thomas – Manners, Ian – Whitman, Richard G. (2011): The Changing Nature of International Institutions in Europe: The Challenge of the European Union. *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, s. 117–138, <<https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543522>>.
- Drieschova, Alena (2022): Representants and International Orders. *International Theory*, Vol. 14, No. 2, s. 233–262, <<https://doi.org/10.1017/S1752971921000154>>.
- Dunne, Tim (1998): *Inventing International Society: A History of the English School*. London: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/9780230376137>>.
- Dunne, Tim (2001): Sociological Investigations: Instrumental, Legitimist and Coercive Interpretations of International Society. *Millennium*, Vol. 30, No. 1, s. 67–91, <<https://doi.org/10.1177/03058298010300010601>>.
- Dunne, Tim (2005): System, State and Society: How Does It All Hang Together? *Millennium*, Vol. 34, No. 1, s. 157–170, <<https://doi.org/10.1177/03058298050340011601>>.
- Dunne, Tim – Reus-Smit, Christian (eds.) (2017): *The Globalization of International Society*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198793427.001.0001>>.
- E
- Ejdus, Filip (ed.) (2017): *Memories of Empire and Entry into International Society: Views from the European Periphery*. Abingdon: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9781315616613>>.
- .F
- Falkner, Robert – Buzan, Barry (2019): The Emergence of Environmental Stewardship as a Primary Institution of Global International Society. *European Journal of International Relations*, Vol. 25, No. 1, s. 131–155, <<https://doi.org/10.1177/1354066117741948>>.
- Friedner Parrat, Charlotta (2017): On the Evolution of Primary Institutions of International Society. *International Studies Quarterly*, Vol. 61, No. 3, s. 623–630, <<https://doi.org/10.1093/isq/sqx039>>.

- G
Goddard, Stacie E. (2018): Embedded Revisionism: Networks, Institutions, and Challenges to World Order. *International Organization*, Vol. 72, No. 4, s. 763–797, <<https://doi.org/10.1017/S0020818318000206>>.
- Gong, Gerrit W. (1984): *The Standard of Civilization in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- H
Havelka, Miloš (2010): *Ideje – dějiny – společnost: Studie k historické sociologii věděni*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Hobson, John M. (2012): Reconfiguring Elias: Historical Sociology, the English School, and the Challenge of International Relations. *Human Figurations*, Vol. 1, No. 2.
- Holsti, Kalevi J. (2004): *Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491382>>.
- Hurrell, Andrew (1995): Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. *Review of International Studies*, Vol. 21, No. 4, s. 331–358, <<https://doi.org/10.1017/S0260210500117954>>.
- Hurrell, Andrew (2008): *On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society*. Oxford–New York: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199233106.001.0001>>.
- Hurrell, Andrew (2014): Order and Justice. In: Navari, Cornelia – Green, Daniel (eds.): *Guide to the English School in International Studies*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 143–158.
- Hynek, Nik (2005): Anglická škola a teorie mezinárodních vztahů: obsahový vesmír, akademický svět a kritiky přístupu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 2, s. 76–89.
- J
Jackson, Robert (2000): *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/0199262012.001.0001>>.
- Jahn, Beate (2018): Liberal Internationalism: Historical Trajectory and Current Prospects. *International Affairs*, Vol. 94, No. 1, s. 43–61, <<https://doi.org/10.1093/ia/iix231>>.
- James, Alan (1986): *Sovereign Statehood: The Basis of International Society*. London: Allen & Unwin.
- James, Alan (1993): System or Society? *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 3, s. 269–288. <<https://doi.org/10.1017/S0260210500117437>>.
- K
Karmazin, Aleš (2016): Rethinking the Individual through Chinese Ontology: Implications for International Relations Theory and Humanitarian Intervention. *Politics*, Vol. 36, No. 4, s. 413–427, <<https://doi.org/10.1177/0263395716636122>>.
- Karmazin, Aleš – Costa Buranelli, Filippo – Zhang, Yongjin – Merke, Federico (2014): *Regions in International Society: The English School at the Sub-Global Level*. Brno: Masaryk University Press, <<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-6787-2014>>.
- Karmazin, Aleš – Hynek, Nik (2020): Russian, U.S. and Chinese Revisionism: Bridging Domestic and Great Power Politics. *Europe-Asia Studies*, Vol. 72, No. 6, s. 955–975, <<https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1776221>>.
- Kazharski, Aliaksei – Makarychev, Andrey (2020): The Coronavirus and the Future of Liberalism. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 55, No. 4, s. 5–10, <<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1742>>.
- Keene, Edward (2002): *Beyond the Anarchical Society: Grotius, Colonialism and Order in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491474>>.
- Keohane, Robert O. (1988): International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, s. 379–396, <<https://doi.org/10.2307/2600589>>.
- Keohane, Robert O. (1989): *International Institutions and State Power*. New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780429032967>>.

- Klotz, Audie (2017): Racial Inequality. In: Dunne, Tim – Reus-Smit, Christian (eds.): *The Globalization of International Society*. Oxford: Oxford University Press, s. 362–379, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198793427.003.0019>>.
- Knuksen, Tonny Brems (2006): *Humanitarian Intervention: Contemporary Manifestations of an Explosive Doctrine*. London–New York: Routledge.
- Knuksen, Tonny Brems – Navari, Cornelia (eds.) (2018): *International Organization in the Anarchical Society: The Institutional Structure of World Order*. London–New York: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1007/978-3-319-71622-0>>.
- Kolmašová, Šárka (2016): Inconsistencies between Libya and Syria? Pragmatic Revisionism and the Responsibility to Protect. *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 10, No. 2, s. 10–32.
- Kratochvíl, Petr (2016): Strukturální problémy české sociální vědy: O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 1, s. 17–29.
- L
- Latour, Bruno (2020): *Zpátky na zem: Jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. Praha: Neklid.
- Linklater, Andrew (2011): *The Problem of Harm in World Politics: Theoretical Investigations*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511790348>>.
- Linklater, Andrew – Suganami, Hidemi (2006): *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment*. Cambridge–New York: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491528>>.
- Little, Richard (2007): *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511816635>>.
- M
- Manning, Charles A. W. (1962): *The Nature of International Society*. London: London School of Economics and Political Science.
- March, James G. – Olsen, Johan P. (1998): The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, Vol. 52, No. 4, s. 943–969, <<https://doi.org/10.1162/002081898550699>>.
- Mayall, James (1990): *Nationalism and International Society*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511559099>>.
- Murray, Robert W. (ed.) (2015): *System, Society and the World: Exploring the English School of International Relations*. Bristol: E-International Relations.
- N
- Navari, Cornelia (ed.) (2009): *Theorising International Society: English School Methods*. London: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/9780230234475>>.
- Navari, Cornelia (2011): The Concept of Practice in the English School. *European Journal of International Relations*, Vol. 17, No. 4, s. 611–630, <<https://doi.org/10.1177/1354066110368143>>.
- Neumann, Iver B. (2003): The English School on Diplomacy: Scholarly Promise Unfulfilled. *International Relations*, Vol. 17, No. 3, s. 341–369, <<https://doi.org/10.1177/00471178030173006>>.
- O
- Ocelík, Petr – Černocho, Filip (2014): *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*. Brno: Masarykova univerzita, <<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-6671-2014>>.
- Ozigi, Y. Emre (2022): Theorising Systemic Appeasement in International Politics. *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 16, No. 2, s. 54–89, <<https://doi.org/10.51870/MSBT1368>>.
- P
- Pasha, Mustapha Kamal (2017): Decolonizing The Anarchical Society. In: Suganami, Hidemi – Carr, Madeline – Humphreys, Adam (eds.): *The Anarchical Society at 40: Contemporary Challenges & Prospects*. Oxford: Oxford University Press, s. 92–108, <<https://doi.org/10.1093/oso/9780198779605.003.0006>>.

- R
- Reus-Smit, Christian (1999): *The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations*. Princeton: Princeton University Press, <<https://doi.org/10.1515/9781400823253>>.
- Reus-Smit, Christian (2001): Human Rights and the Social Construction of Sovereignty. *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, s. 519–538, <<https://doi.org/10.1017/S0260210501005198>>.
- Reus-Smit, Christian (2002): Imagining Society: Constructivism and the English School. *The British Journal of Politics & International Relations*, Vol. 4, No. 3, s. 487–509, <<https://doi.org/10.1111/1467-856X.00091>>.
- Reus-Smit, Christian (2009): Constructivism and the English School. In: Navari, Cornelia (ed.): *Theorising International Society: English School Methods*. London: Palgrave Macmillan, s. 58–77, <https://doi.org/10.1057/9780230234475_4>.
- Reus-Smit, Christian – Dunne, Tim (2017): The Globalization of International Society. In: Dunne, Tim – Reus-Smit, Christian (eds.): *The Globalization of International Society*. Oxford: Oxford University Press, s. 18–40, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198793427.003.0002>>.
- Růžička, Jan (2017): A Plea for Restraint: The Anarchical Society and Nuclear Proliferation. In: Suganami, Hidemi – Carr, Madeline – Humphreys, Adam (eds.): *The Anarchical Society at 40: Contemporary Challenges & Prospects*. Oxford: Oxford University Press, s. 129–144, <<https://doi.org/10.1093/oso/9780198779605.003.0008>>.
- Ruzicka, Jan – Wheeler, Nicholas J. (2010): The Puzzle of Trusting Relationships in the Nuclear Non-Proliferation Treaty. *International Affairs*, Vol. 86, No. 1, s. 69–85, <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2010.00869.x>>.
- S
- Schouenborg, Laust (2011): A New Institutionalism? The English School as International Sociological Theory. *International Relations*, Vol. 25, No. 1, s. 26–44, <<https://doi.org/10.1177/0047117810396992>>.
- Schouenborg, Laust (2016): *International Institutions in World History: Divorcing International Relations Theory from the State and Stage Models*. London–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9781315409894>>.
- Söderbaum, Fredrik – Shaw, Timothy M. (eds.) (2003): *Theories of New Regionalism: A Palgrave Macmillan Reader*. Houndmills: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/9781403938794>>.
- Spandler, Kilian (2015): The Political International Society: Change in Primary and Secondary Institutions. *Review of International Studies*, Vol. 41, No. 3, s. 601–622, <<https://doi.org/10.1017/S026021051400045X>>.
- Spandler, Kilian (2018): *Regional Organizations in International Society: ASEAN, the EU and the Politics of Normative Arguing*. New York, NY: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1007/978-3-319-96896-4>>.
- Stivachtis, Yannis A. (2008): Civilization and International Society: The Case of European Union Expansion. *Contemporary Politics*, Vol. 14, No. 1, s. 71–89, <<https://doi.org/10.1080/13569770801913223>>.
- Stivachtis, Yannis A. (2017): The English School. In: McGlinchey, Stephen – Walters, Rosie – Scheinplflug, Christian (eds.): *International Relations Theory*. Bristol: E-International Relations, s. 28–35.
- Stivachtis, Yannis A. – McKeil, Aaron (2018): Conceptualizing World Society. *International Politics*, Vol. 55, No. 1, s. 1–10, <<https://doi.org/10.1057/s41311-017-0072-6>>.
- Stivachtis, Yannis A. – Webber, Mark (2011): Regional International Society in a Post? Enlargement Europe. *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, s. 101–116, <<https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543519>>.
- Suganami, Hidemi (2001): Alexander Wendt and the English School. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 4, No. 4, s. 403–423.

- Suganami, Hidemi (2003): *British Institutionalists, or the English School, 20 Years On*. *International Relations*, Vol. 17, No. 3, s. 253–272, <<https://doi.org/10.1177/00471178030173002>>.
- Suganami, Hidemi – Carr, Madeline – Humphreys, Adam (eds.) (2017): *The Anarchical Society at 40: Contemporary Challenges & Prospects*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/oso/9780198779605.001.0001>>.
- Suzuki, Shogo (2009): *Civilization and Empire: China and Japan's Encounter with European International Society*. London–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780203880456>>.
- Suzuki, Shogo – Zhang, Yongjin – Quirk, Joe (eds.) (2013): *International Orders in the Early Modern World: Before the Rise of the West*. Abingdon–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9781315888439>>.
- T
- Towns, Ann E. (2017): Gender, Power, and International Society. In: Dunne, Tim – Reus-Smit, Christian (eds.): *The Globalization of International Society*. Oxford: Oxford University Press, s. 380–398, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198793427.003.0020>>.
- True, Jacqui (2017): Anarchy and Patriarchy in World Politics. In: Suganami, Hidemi – Carr, Madeline – Humphreys, Adam (eds.): *The Anarchical Society at 40: Contemporary Challenges & Prospects*. Oxford: Oxford University Press, s. 234–250, <<https://doi.org/10.1093/oso/9780198779605.003.0014>>.
- V
- Vigezzi, Brunello (2005): *The British Committee on the Theory of International Politics (1954–1985): The Rediscovery of History*. Milano: Edizioni Unicopli.
- Vincent, R. John (1974): *Nonintervention and International Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Vincent, R. John (1987): *Human Rights and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511598814>>.
- W
- Walker, William (2011): *A Perpetual Menace: Nuclear Weapons and International Order*. London–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780203239124>>.
- Watson, Adam (1992): *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*. London: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780203415726>>.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>>.
- Wheeler, Nicholas J. (1992): Pluralist or Solidarist Conceptions of International Society: Bull and Vincent on Humanitarian Intervention. *Millennium*, Vol. 21, No. 3, s. 463–487, <<https://doi.org/10.1177/03058298920210030201>>.
- Wheeler, Nicholas J. (2000): *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/0199253102.001.0001>>.
- Wiener, Antje (2018): *Contestation and Constitution of Norms in Global International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/9781316718599>>.
- Wight, Martin (1960): Why Is There No International Theory? *International Relations*, Vol. 2, No. 1, s. 35–48, <<https://doi.org/10.1177/004711786000200104>>.
- Wight, Martin (1977): *Systems of States*. Leicester: Leicester University Press for London School of Economics and Political Science.
- Wight, Martin (1994): *International Theory: The Three Traditions*. London: Leicester University Press.
- Wilson, Peter (2012): The English School Meets the Chicago School: The Case for a Grounded Theory of International Institutions. *International Studies Review*, Vol. 14, No. 4, s. 567–590, <<https://doi.org/10.1111/misr.12001>>.

Wilson, Peter (2016): The English School in Retrospect and Prospect: Barry Buzan's An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach. *Cooperation and Conflict*, Vol. 51, No. 1, s. 94–136, <<https://doi.org/10.1177/0010836715610595>>.

Z

Zhang, Feng (2013): The Rise of Chinese Exceptionalism in International Relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 19, No. 2, s. 305–328, <<https://doi.org/10.1177/1354066111421038>>.

Zhang, Yongjin – Chang, Teng-Chi (eds.) (2016): *Constructing a Chinese School of International Relations: Ongoing Debates and Sociological Realities*. London–New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9781315692432>>.

NOTE

I would like to thank three anonymous reviewers and the Journal's editors for their constructive comments that helped improve the quality of this paper. All potential unclarity or mistakes are my own. The author gratefully acknowledges financial support from the Czech Science Foundation (Grantová agentura České republiky) under Standard Research grant number GA20-07805S, administered by the Metropolitan University Prague.

AUTHOR BIOGRAPHY

Aleš Karmazin is assistant professor at the Metropolitan University Prague. He has received his Master's degrees in China studies from LSE and IR from Aberystwyth and PhD in IR from Charles University. He has been interested in analysing political order in its different variations from the level of international society (English School of IR, constructivism, sovereignty) to the domestic level (institutional and ideational mechanisms of governance). Also, he has been dealing with the role of technology in politics, which he approaches as yet another aspect related to political order. He analyses these questions with respect to China (domestic and foreign policy), India (foreign policy), East Asia and global order. His works have been published in *Politics*, *Chinese Journal of Political Science*, *Europe Asia Studies* and other journals.

Feministická zahraničná politika. Rozvoj konceptu, definujúce prvky, formulácia výskumného rámca

Feminist Foreign Policy. Concept Development, Defining Elements,
Formulation of the Research Framework

ALEXANDRA MADARÁSZOVÁ

Prague University of Economics and Business, Czech Republic

E-MAIL

alexandra.madaraszova@vse.cz

ORCID

<http://orcid.org/0000-0002-9646-3805>

ABSTRACT

The current political environment is undergoing gradual improvements that significantly change the nature of the international system. One of these changes is the growing trend of feminist foreign policy (FFP), which promises to transform the traditional, military-oriented principles that were historically dominant in the international arena. Despite the fact that the world has been working with this concept since 2014, when Sweden adopted the principles of feminism in its decision-making process, there is still no consensus on what the FFP should be like. Using a detailed literature review and the subsequent synthesis of relevant facts, this review article aims to integrate the individual FFP principles into one unit, and to create a research framework that can be used at the empirical level. At the same time, the article discusses the weaknesses of already existing models and briefly evaluates the war in Ukraine through the feminist lens.

KEYWORDS

feminism, gender, foreign policy, Sweden, WPS, feminist foreign policy, Ukraine

DOI

<https://doi.org/10.32422/cjir.8>

ÚVOD

Prepojenie termínov rod a zahraničná politika (ZP) do jedného výskumného rámca nie je jednoduchou záležitosťou. A to i napriek tomu, že medzinárodné prostredie aktívne pracuje s pojmom feministická zahraničná politika (FZP) už od roku 2014, kedy s touto prelomovou myšlienkou prišlo Švédsko ako vôbec prvá krajina zameraná na presadzovanie princípov feminizmu na štátnej i medzinárodnej úrovni. A hoci predstavuje FZP nový impulz v efektívnom smerovaní medzinárodného spoločenstva k hodnotám ako ľudské práva, individuálna bezpečnosť, diplomacia či kooperácia, masové rozšírenie tohto prístupu je zatiaľ v nedohľadne. Príčinou je okrem iného i fakt, že jasná a jednoznačná definícia jednotlivých typov ZP z pohľadu rodu nie je doposiaľ vedecky podchytená, čo značne komplikuje pochopenie samotného pojmu feminizmus, a následne i praktické uchopenie hlavných princípov v aplikácii na štátne a medzinárodné rozhodovanie.

Zatiaľčo tradičné teórie medzinárodných vzťahov nazerajú na štáty, národy, zvrchovanosť či identitu ako na dané entity, feministický pohľad tvrdí, že tieto kategórie sú sociálne konštruované vrámci rodových stereotypov a mocenských štruktúr (AGGESTAM – TRUE 2020; KODÍČKOVÁ 1998). Dnes je možné zhodnotiť, že atmosféra súčasného medzinárodného prostredia sa v posledných rokoch značne diverzifikuje. Jedným z dôvodov je narastajúci tlak ženských hnutí, ktoré sa snažia o presadenie rovnosti mužov a žien v globálnych otázkach, zasahujúcich do všetkých sfér ľudských životov. Politická a bezpečnostná rovina nie sú výnimkou. Napriek tomu nie je stále jednoznačné a jasné, ktoré prvky tvoria základ FZP, kedy je možné vedenie krajiny či formu vlády považovať za feministickú, resp., kedy sa dá aplikácia princípov FZP do reálnej politickej praxe označiť za úspech. Nakoľko však neexistuje exaktné teoretické pokrytie tejto problematiky, resp. poznatky sa v konkrétnych dielach značne líšia, pri výskume je nutné vychádzať z dostupných odborných zdrojov, ktoré sa venujú FZP v teoretickej i praktickej rovine, a poznatky z nich uceliť tak, aby boli efektívne využiteľné v súčasnom politickom prostredí.

V článku si preto kladiem za cieľ pomocou podrobného prehľadu literatúry a následnej syntézy relevantných faktov zhodnotiť, aké prvky tvoria FZP, na čo by sa štáty smerujúce k princípom feminizmu mali zamerať, a ako vnímajú samotný pojem feminizmus krajiny, ktoré sa touto

cestou už vydali. Jedná sa o snahu vytvoriť prehľadový, konceptuálny článok, ktorý mapuje a syntetizuje dostupné, značne roztrieštené informácie o problematike FZP do jednotného, uceleného textu. Potenciál FZP ako nástroja pre budovanie lepšieho sveta a dlhodobého mieru je nesmierne vysoký, avšak roztrieštenosť poznatkov a jednotlivých princípov teórie má priamy dopad i na praktickú rovinu. Ak nie je feminizmus v aplikácii na medzinárodné vzťahy adekvátne pochopený, nemôže byť ani globálne akceptovaný a presadzovaný. V článku zároveň usilujem o vytvorenie nového, praktického výskumného rámca, ktorý reaguje na slabiny súčasných modelov, a ktorý ponúka nové možnosti v náväznosti na reálnu politickú prax.

V prvej kapitole stručne nastieňujem teoretické základy, o ktoré sa v článku opieram. Pozornosť upriamujem na feminizmus ako teoretický prístup k skúmaniu spoločenskej a politickej reality, s vyzdvihnutím rodu ako sociálneho konštruktú, ktorý sa prelína s inými relevantnými výskumnými faktormi v každej skúmanej oblasti, zahraničnú politiku rovnako zahrnujúc. Následne komentujem vznik a vývoj FZP v aplikácii na medzinárodné vzťahy, s dôrazom na úlohu WPS agendy pri formovaní daného konceptu, pričom sa stručne venujem krajinám, ktoré k FZP inklinujú a ďalej koncept individuálne rozvíjajú. V ďalšej kapitole definujem hlavné princípy FZP, pričom porovnávam nový prístup s tradičným videním sveta, a komentujem, v čom spočíva jedinečnosť a inovatívnosť FZP prístupu. V štvrtej kapitole sa následne zameriavam na formuláciu výskumnej agendy hlavných princípov FZP, ktorá je vhodným a užitočným nástrojom pre rôzne empirické výskumy, ktoré by mohli výrazne pomôcť v prehľbovaní tejto problematiky a prenesení teoretických poznatkov do reálnej politickej praxe. V prvej časti tejto kapitoly preto skúmam tri už existujúce výskumné rámce a hodnotím ich slabiny, na ktoré reagujem s týmto prehľadovým článkom. V závere diskutujem a stručne hodnotím súčasnú vojnu na Ukrajine optikou FZP.

V článku sa primárne zameriavam na vznik a rozvoj FZP v aplikácii na medzinárodné vzťahy, s využitím podrobného prehľadu literatúry, ktorého cieľom je zhodnotenie hlavných princípov FZP, ktoré sú pri tomto prístupe kľúčové a prelomové. V tomto smere je preto nevyhnutné pracovať s odbornými článkami autorov a autoriek, ktoré sa vo svojich prácach venujú fenoménu FZP, a ktoré výrazne prispievajú k rozširovaniu povedomia o tejto problematike v teoretickej rovine. Primárne sa jedná o autorky

Thomson a Clement (2019), Aggestam a Bergman-Rosamond (2016), Aggestam a True (2020), Ridge, Lambert a kol. (2019) a ďalšie, avšak využité budú i informácie zo stránok International Women's Development Agency (2020), UN Women (2015) a Centre for feminist foreign policy (2020). Cieľom metódy je v prípade tohto prehľadového článku vyhodnotiť, aké konkrétne prvky FZP sa zhodne objavujú v odborných článkoch a ktoré sú podľa uvedených autoriek kľúčové pre krajiny, ktoré sa rozhodnú FZP do svojich systémov implementovať. Aby sa zvýšila relevantnosť záverov, do prehľadu literatúry zahrniem i primárne zdroje, ktoré sa venujú reálnej implementácii princípov FZP v praxi vo Švédsku, Kanade, Francúzsku a ďalších krajinách. Primárne sa jedná o oficiálne štátne dokumenty z ministerstiev zahraničných vecí, konkrétne napr. Global Affairs Canada (2017), Ministère de L'Europe et des Affaires Étrangères (2018) a Minister for Foreign Affairs (2019) a ďalšie. To poskytne náhľad na prepojenie teoretických poznatkov do reálnej politickej praxe.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Pre komplexné pokrytie skúmanej problematiky je nutné a žiadúce umiestniť článok do existujúcej odbornej literatúry, ktorá sa venuje základným teoretickým pojmom, z ktorých v článku vychádzam. Kľúčové je predstavenie feministickej teórie, ktorá sa v súčasnosti uplatňuje na širokú škálu problémov a ktorá zasahuje do viacerých vedných i spoločenských oblastí. Ako súčasť kritických smerov medzinárodných vzťahov predstavuje feminizmus rozsiahlu a pomerne rôznorodú oblasť vedy, ktorá vďaka pluralitnému a interdisciplinárnemu teoretickému zameraniu ponúka širokú škálu prístupov k skúmaniu sociálnej reality a nabáda k transformácii „starých“ noriem naprieč jednotlivými úrovňami spoločnosti (AGGESTAM - TRUE 2020). Feminizmus považuje za kľúčový problém „univerzálnosť“ modelov využívaných pri štúdiu spoločenských vied, ktoré boli historicky tvorené prevažne mužmi, a ktoré sú tak výrazne ovplyvnené čisto mužským videním sveta (KODÍČKOVÁ 1998: 75).¹ To však vzhľadom na proporcionálne zastúpenie žien v spoločnosti nie je dostatočne reprezentatívne, a takéto modely skutočnú realitu odzrkadľujú len veľmi skreslene a zjednodušene. Okrem poukazovania na nerovné príležitosti v oblasti vzdelávania, pracovného trhu, či politiky, predstavuje feminizmus i metodologický prístup k štúdiu spoločenských vied, ktorého hlavným nástrojom i skúmaným faktorom je *rod*. Tento kľúčový pojem predstavuje sociálny konštrukt, ktorý je

vytváraný pôsobením a priamym stretom kultúry a spoločnosti s jedincom, čo vedie k formovaniu jeho očakávaného správania a postavenia v spoločnosti čiste na základe biologických determinantov (KRULISOVÁ – RYCHNOVSKÁ 2020). Rod sa v spojitosti s politikou a medzinárodnými vzťahmi objavuje v literatúre, ktorá skúma dopady vojnových konfliktov na ženy a dievčatá (ENLOE 1989), ktorá hľadá premostenie s globálnym vládnutím (TICKNER – SJOBERG 2011), či definuje sexuálne násilie ako účinnú zbraň, resp. vojenskú stratégiu² (PTÁČNIKOVÁ 2013). Časté je uplatnenie rodovej perspektívy v oblasti individuálnej a medzinárodnej bezpečnosti (BLANCHARD 2003; GENTRY – SJOBERG 2011) či v otázke postavenia žien v mierových operáciách (KARIM – BEARDSLEY 2016; BORČANY 2016). Rod sa však netýka len problémov spojených so ženami a femininitou. Hooper (2001) analyzuje vzťah medzi maskulinitou a mocou a skúma, ako teória a prax medzinárodných vzťahov vytvárajú a udržiavajú mužské identity a rivalitu v spoločnosti. Problematike sexuálneho násillia a jeho následkov na maskulinitu mužov sa na príklade severnej Ugandy venuje Schulz (2018), ktorý zdôrazňuje, že sexuálne násilie páchané na mužoch ovplyvňuje na viacerých úrovniach to, čo v spoločnosti znamená byť mužom. Dodáva, že objektom násillia sa môže stať každý, bez rozdielu na pohlavie či iné, tradične vyzdvihované faktory (SCHULZ – TOUQUET 2020).

Možno prekvapivo sa pomerne malý počet feministických autoriek a autorov zameriava na medzinárodnú úroveň, konkrétne na spojenie rodu a ZP krajín. Jedným z možných dôvodov je prevládajúci skepticizmus nad možnosťami reálnej zmeny v praxi – dôvodom je fakt, že súčasné medzinárodné vzťahy sú postavené na pevných patriarchálnych, hierarchických a represívnych základoch, v ktorých je dôraz kladený na mocenské štruktúry (AGGESTAM – TRUE 2020). Napriek tomu je možné v súčasnej dobe pozorovať zvýšený záujem krajín o prácu s rodom na domácej i zahraničnej scéne s cieľom „rodovo slepé“ politické prostredie transformovať a začleniť rod do všetkých rozhodovacích procesov, počínajúc zvyšovaním zastúpenia žien v zahraničných/diplomatických službách až po rozhodnutia týkajúce sa zahraničnej pomoci, obchodnej politiky, bezpečnosti a mieru (BARUAH 2021). Na tomto základe je postavená i FZP, ktorá ide o úroveň vyššie a zastrešuje uvedené princípy smerujúce k rodovej rovnosti a spravodlivosti pod jeden komplexný prístup. FZP verí, že rodová rovnosť a ochrana ľudských práv sú cestou k udržateľnému mieru a prosperujúcej spoločnosti a usiluje tak o aktívnu činnosť na medzinárodnej scéne, ktorá má potenciál transformovať systémy, ktoré vytvárajú nerovnosť a marginalizáciu vo všetkých

jej formách (IWDA 2021). Napriek tomu, že FZP je stále pomerne *nový* pojem, jej potenciál je nevyvrátiteľný nielen v teoretickej, ale i praktickej rovine. V nasledujúcej kapitole sa venujem podrobnému rozvoju konceptu, pričom v úvode nastieňujem prepojenie s agendou WPS (Women, Peace and Security Agenda), ktorá býva označovaná ako základ nového hodnotového rámca.

VZNIK A ROZVOJ KONCEPTU FZP

Čoraz častejšie sa stretávame so štátmi, ktoré sa dobrovoľne prikláňajú k agende WPS – *Ženy, mier a bezpečnosť*, ktorá tvorí jeden zo základných pilierov ich ZP (AGGESTAM – TRUE 2020). Zároveň sa začínajú objavovať výskumné práce, ktoré ukazujú, že zvýšená účasť žien na elitných rokovaníach a pri mierových procesoch ako aj narastajúce percento žien v politike a v hnutiach občianskej spoločnosti, má za následok menej konfliktný svet s potenciálom vyššej udržateľnosti mierového stavu (UN WOMEN 2015). A hoci nie všetky krajiny, ktoré s agendou WPS aktívne pracujú, sa otvorene hlásajú k FZP, samotné prijatie niektorých kľúčových princípov je dobrým štartom pre budovanie lepšieho sveta a celkovú transformáciu politického prostredia.

Prijatie agendy WPS bolo zlomovým momentom, ktorý prinútil medzinárodné spoločenstvo nazerať na konflikt, vojnu, násilie a bezpečnosť z pohľadu marginalizovaných skupín, ktoré boli ešte donedávna v tomto kontexte prehliadané. Tridsiateho prvého októbra v roku 2000 sa vôbec po prvýkrát Bezpečnostná rada OSN zaoberala neprimeraným a jedinečným vplyvom ozbrojených konfliktov na ženy a dievčatá, ktorým bola zároveň uznaná často podceňovaná a nedostatočne využívaná úloha pri predchádzaní a riešení konfliktov, budovaní a udržiavaní mieru či mediácii (WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE AND FREEDOM 2022). Vďaka prijatiu rezolúcie 1325 je tak už dnes všeobecne známe, že vojnové či násilné konflikty majú na mužov a ženy rôzne dopady, ktoré musia byť všeobecne uznané, dostatočne preskúmané, a postupne odstránené. Rezolúcia pozostáva zo štyroch pilierov: 1) *úloha žien pri predchádzaní konfliktov*, 2) *účasť žien na budovaní mieru*, 3) *ochrana práv žien a dievčat počas konfliktu a po ňom* a 4) *špecifické potreby žien počas repatriácie, presídľovania, reintegrácie a rekonštrukcie po konflikte* (UN SECURITY COUNCIL 2000). Samotná agenda sa postupom rokov prehľbovala a rozširovala za pomoci ďalších deviatich rezolúcií,

ktoré je možné rozdeliť do dvoch skupín. Prvá, ktorá sa odvíja od pôvodnej rezolúcie, sa zaoberá nutnosťou aktívneho zapojenia žien do mierového procesu – v tomto duchu boli prijaté rezolúcie 1889 (2009), 2122 (2013), 2242 (2015) a 2493 (2019). Vďaka nim sa rozvinula stratégia na zvýšenie počtu žien na mierových rozhovoroch, stanovila sa potreba humanitárnej pomoci na zabezpečenie prístupu k celej škále služieb v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, a v neposlednom rade sa vytvoril súbor 26 ukazateľov určených na sledovanie implementácie jednotlivých rezolúcií (UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME 2019). Druhá skupina prijatých rezolúcií sa dotýka problému sexuálneho násillia v konfliktných situáciách. Prvá z nich – rezolúcia 1820 prijatá už v roku 2008, analyzuje sexuálne násillie ako nástroj vojenskej stratégie, ktorý je často využívaný bojovými stranami pre dosiahnutie vojenských či politických cieľov (UN SECURITY COUNCIL 2008). K rezolúcii sa pridali ďalšie štyri uznesenia, ktoré problematiku ďalej rozvíjajú – konkrétne rezolúcia 1888 (2009), rezolúcia 1960 (2010), rezolúcia 2106 (2013) a rezolúcia 2467 (2019).

Agenda WPS je dôležitým momentom, ktorý nabúrava tradičné rodové stereotypy v spoločnosti upriamením pozornosti na ženy, ktoré boli a sú priamo či nepriamo zapojené do konfliktov, či už ako bojovníčky, aktivistky, mediátorky či političky, a ktoré po dlhé roky museli znášať nepriaznivé dopady konfliktov bez akéhokoľvek všeobecného uznania ich statusu (POLITICAL AND PEACEBUILDING AFFAIRS 2022). WPS v tomto smere disponuje transformačným potenciálom pre všetky krajiny, ktoré sa rozhodli svoje etické záväzky k rodovej rovnosti implementovať do svojich rozhodovacích štruktúr. Napriek tomu však od agendy nemožno očakávať zázraky. Postupom času sa totiž začala vynárať kritika z radov feministiek, ktorým sa nepozdáva obsahová štruktúra a charakter rezolúcií, ktorý nazerá na ženy binárnou optikou (YAR 2021), čím sa udržiava rodová dichotómia mieru a vojny a podčiarkuje sa spojenie femininity s mierom a starostlivosťou, a maskulinity s vojnou a násillím (MARIANI 2021). Kirby a Shepherd (2020) kritizovali najmä obsahové nedostatky agendy, ktoré sa odrážajú v praktickej implementácii stanovených odporúčaní. Ak sa pozrieme na *výzvu členským štátom, aby zabezpečili zvýšené zastúpenie žien na všetkých úrovniach rozhodovania v národných, regionálnych a medzinárodných inštitúciách a mechanizmoch na predchádzanie konfliktov, ich riadenie a riešenie* (UN SECURITY COUNCIL 2000: 2), implementácia v praxi môže mať rôzne podoby – zvýšenie účasti žien v armáde a zvýšenie účasti žien v diplomatických misiách sa

môže považovať za rovnocenné splnenie normy, s tým rozdielom, že prvá možnosť prispieva k vyššej miere konfliktov,³ a druhá k budovaniu mieru (KIRBY – SHEPHERD 2020). Kritikou nešetřila ani Kaptan (2020), ktorá definovala tri hlavné prekážky v ďalšom postupe agendy WPS. Prvou z nich je neustále prítomný militarizmus, a s ním spojené predchádzanie konfliktov, odzbrojovanie a demilitarizácia, ktoré ale v diskusiách o WPS úplne chýbajú. Druhou prekážkou je patriarchálna dynamika moci, v ktorej agenda WPS operuje a trpí tak vrámci širšej atmosféry potlačovania ľudských práv žien a prekážok občianskej spoločnosti (KAPTAN 2020: 19). Posledná z prekážok, resp. výziev pre budúci rozvoj agendy, je problematika implementácie, súdržnosti politík a zodpovednosť voči dodržiavaniu stanovených noriem, inými slovami, ešte stále je medzi rétorikou a konkrétnymi činmi výrazná priepasť, a to aj v oblasti finančných zdrojov, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou reálnej zmeny (IBID). Agenda bola kritizovaná aj z radov postkoloniálnych feministických autoriek. Parashar (2018) tvrdí, že normatívny vývoj agendy WPS vytvára diskurz, ktorý vníma jednotlivcov na globálnom Juhu iba ako príjemcov pomoci a poukazuje tak na zlyhanie týchto politík pri zohľadnení komplexnej histórie politického násillia a extrémistických ideológií v koloniálnom kontexte. Martin de Almagro (2017) dodáva, že vytvorenie národných akčných plánov v postkonfliktných krajinách viedlo k normalizácii pozície niektorých subjektov na globálnom juhu, zatiaľ čo iné sa stali neviditeľnými, čo prispelo k (opätovnému) vytváraniu určitých foriem normativity a hierarchie v spoločnosti.

Napriek vyššie zmieneným kritikám vniesla agenda WPS do súčasného medzinárodného systému nový impulz, ktorý nabáda k prehodnoteniu tradičného prístupu k riešeniu globálnych otázok, ktoré boli dlho prehliadané. Dnes je množstvo krajín, ktoré prevzali hodnotovú orientáciu agendy do svojich rozhodovacích procesov, a snažia sa o rodovo vyvážené sociálne i politické prostredie, ktoré uznáva rovnosť všetkých. Avšak, odvolávanie sa na agendu WPS neznamená, že sa krajiny automaticky zaväzujú prijať princípy FZP, a to i napriek tomu, že samotná FZP má základy postavené na systematickej a dlhoročnej spolupráci národných štátov a občianskej spoločnosti práve na agende WPS. V tomto smere je však nutné zdôrazniť, že WPS agenda nemá ani zďaleka taký potenciál či komplexnosť prístupov a riešení ako práve FZP (YAR 2021). Tá predstavuje mnohostranný politický rámec, ktorý ponúka *alternatívne a prierezové prehodnotenie bezpečnosti z pohľadu tých najzraniteľnejších. Ide o multidimenzionálny politický rámec,*

ktorého cieľom je využiť skúsenosti žien a ďalších marginalizovaných skupín pre analýzu deštruktívnych síl patriarchátu, kolonizácie, heteronormatívnosti, kapitalizmu, rasizmu, imperializmu a militarizmu na spoločnosť (CFPP 2022). Medzi ciele FZP, ktoré sú orientované na meniace sa globálne systémy moci, patrí odstránenie rodových rozdielov, podpora rovného zastúpenia, financovanie iniciatív zameraných na rozmanitosť (DOYLE – OLDEN – SHEUNEMANN – SKALUBA 2021), či začleňovanie rodového prístupu do myslenia a praxe zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

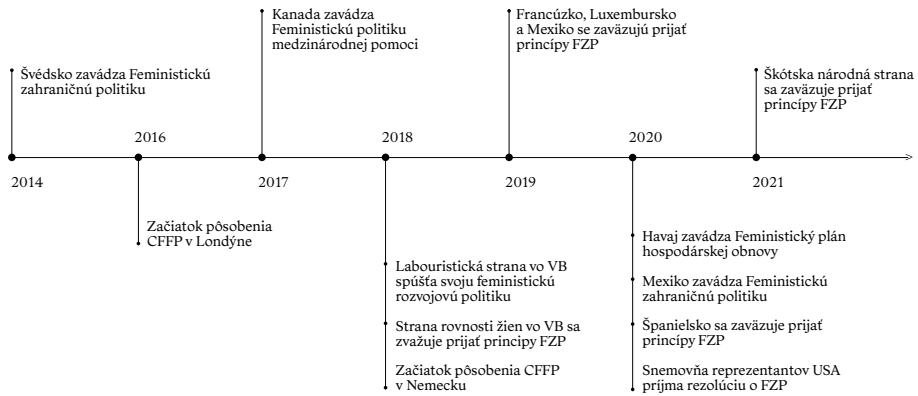
Nie je žiadnym prekvapením, že FZP vznikla práve vo Švédsku vzhľadom na dlhodobý záväzok krajiny pri presadzovaní agendy WPS (THOMSON 2020). Vtedajšia ministerka zahraničných vecí, Margot Wallström, v roku 2014 označila švédsku ZP za feministickú – bolo to prvé, explicitné spojenie myšlienok feminizmu s národnou a nadnárodnou orientáciou krajiny. A hoci vtedajší politickí lídri prijali túto zmenu v zažitých politických tradíciách s pochybnosťami, či dokonca s humorom, netrvalo ani celé tri roky, kým Švédsko nasledovala druhá krajina – Kanada, ktorá dokonca prišla s výrazne užšie zameranou politikou feministickej rozvojovej pomoci. Tretia krajina v poradí, Francúzsko, začlenila v roku 2018 niektoré princípy feminizmu do fungovania národnej diplomacie a o rok neskôr prispôsobila celkové zahranične-politické fungovanie krajiny podľa vzoru predošlých dvoch krajín (IBID). Ďalší z európskych štátov, ktorý oznámil plán realizovať FZP, bolo Luxembursko na prelome rokov 2018 a 2019 (s platnosťou od roku 2021). V dokumente o smerovaní krajiny oznámila vláda plán zaistiť rovné príležitosti pre ženy, najmä v otázkach vzdelania, zamestnania, sociálnych služieb, a diskutovať sexuálne a reprodukčné zdravie a práva žien, či iných znevýhodnených skupín (MINISTER OF FOREIGN AND EUROPEAN AFFAIRS 2019). Posun v rozvoji FZP nastal v roku 2020, kedy sa k princípom priklonilo Mexiko, ako prvá krajina Latinskej Ameriky a globálneho Juhu (THOMSON – AHMED – KHOKHAR 2021). Nasledovalo Španielsko, ktoré sa v roku 2021 zaviazalo k podpore rodovej rovnosti prostredníctvom svojej vonkajšej činnosti (MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES, UNIÓN EUROPEA Y COOPERACIÓN 2019). Z afrického kontinentu sa k zásadám FZP začína hlásiť Líbya ako vôbec prvá krajina z tohto regiónu (ICRW 2021). Jednou z posledných krajín, ktoré vyjadrili vôľu pridať sa k zoznamu feministických krajín, je Nemecko, ktoré vôbec po prvýkrát uvádza pojem FZP v koalícnej dohode nemeckej vlády. Nemecký model sa podobá na ten švédsky, a to najmä v snahe posilniť práva, zastúpenie a zdroje

žien, dievčat a ďalších marginalizovaných skupín, akými sú napr. i LGBTI

(SCHNIEDER-KRÜGER – KUSCHEL 2022).

Pandémia Covid-19 dopomohla k čiastočnému prijatiu princípov FZP na Havaji, ktorý ako odpoveď na globálnu krízu prijal feministický plán hospodárskej obnovy, ktorý má ženám pomôcť zotaviť sa z ekonomických ťažkostí spôsobených pandémiou koronavírusu (HAWAII STATE COMMISSION 2020). Plán je prvým svojho druhu v krajine – okrem definície pomoci zavádza aj zásadné zmeny v spôsobe, akým sa oceňuje a odmeňuje práca žien (FEMINIST MAJORITY FOUNDATION 2020). FZP nie je účinným nástrojom len pre štáty samotné. V roku 2021 zverejnila Škótska národná strana Veľkej Británie cieľ pripojiť sa k malému počtu krajín a prijať FZP do svojich politických plánov a posilniť tak svoje snahy o lepší a inkluzívnejší svet (STANDO 2021). Určitý, hoci veľmi opatrný posun nastal aj v Spojených štátoch amerických, a to vďaka prijatiu rezolúcie Snemovne reprezentantov USA o FZP, v ktorej sú diskutované a podporované ciele FZP a ktorá otvorene podporuje prijatie politik, ktoré zaisťujú rodovú rovnosť a účasť žien vo verejnom živote (THE HOUSE OF REPRESENTATIVES 2021). Feministický trend je relevantným prístupom aj pre medzinárodné organizácie, ktoré aktívne zvažujú implementáciu princípov FZP do svojich rozhodovacích procesov. V súčasnej dobe je trendu naklonená Európska únia, v ktorej je silným propagátorom FZP Strana zelených, ktorá aktívne pracuje na presadení hlavných princípov v Európskom parlamente (THE GREENS/EFA 2021). Dokonca sa vedú diskusie o zavedení zelenej FZP (SCHMIDT 2021), ktorá ide ešte o krok ďalej a tvrdí, že *bezpečnosť, ľudské práva, migrácia, obchod, rozvojová pomoc, humanitárna pomoc a zmena klímy musia byť riešené vzájomne prepojeným spôsobom* (IBID). Avšak, FZP sa postupne etabluje i do oblastí, v ktorých by ju pred časom len málokto čakal – i NATO začína otvárať verejné diskusie o benefitoch, ktoré by mohla FZP priniesť v rozhodovaní, bezpečnosti, ochrane civilistov či spolupráci s ďalšími aktérmi súčasných medzinárodných vzťahov (DOYLE – OLDEN – SHEUNEMANN – SKALUBA 2021). Stručný rozvoj feministickej zahraničnej politiky znázorňuje Obrázok č. 1.

OBRÁZOK Č. 1: VZNIK A ROZVOJ FEMINISTICKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY OD ROKU 2014 PO SÚČASNOSŤ

Zdroj: Centre for Feminist Foreign Policy, 2022.

Narastajúci trend využívania feminizmu ako teoretického prístupu však naráža na niekoľko závažných problémov, ktoré z globálneho hľadiska môžu vnímanie tohto posunu značne narušiť. Narozdiel od agendy WPS totižto neexistuje zhoda nad textom, rezolúciou alebo zmluvou, z ktorej by rôzne krajiny vychádzali pri tvorbe svojej politiky (THOMSON 2020). Tým pádom existujú značné rozdiely vo vnímaní samotného pojmu feminizmu, jeho princípov a dopadov na politickú orientáciu štátov, čo sa v praxi prejavuje v odlišnom dôraze krajín na určité segmenty tohto teoretického rámca. Môžeme preto jednotlivé štáty porovnávať z hľadiska toho, ako centrálne je rod formulovaný vrámci ich zahraničnej politiky a praxe, či podľa toho, ako transformatívne je zameranie na rod v ZP (AGGESTAM – TRUE 2020). Jedným z dôvodov je primalá vzorka krajín, ktoré sa orientujú na feminizmus, a zároveň absencia presnej definície toho, čo činí ZP feministickou. V tomto smere je nutné podotknúť, že ani odborná literatúra nie je veľmi nápomocná, nakoľko samotné feministické autorky sa nevedia jednoznačne zhodnúť na tom, čo by mala obsahovať ZP, aby sa mohla označiť za jednoznačne feministickú (THOMPSON – CLEMENT 2019). Štáty preto pomerne flexibilne pracujú s týmto pojmom a vo väčšine prípadov sa primárne zameriavajú na zmenu existujúcich paradigiem tak, aby jednoducho zahrnuli ženy a rod do svojej teórie a praxe. Tým však potenciál FZP ostáva do značnej miery nevyužitý.

V tomto smere je preto nevyhnutné vyriešiť dilemu medzi pragmatizmom a feminizmom, ktoré si v praxi ZP krajín v mnohom protirečia. Feministické autorky pomerne často vyjadrujú skeptický názor na prijatie pro-rodových noriem⁴ liberálnymi štátmi, ktoré sú málokedy ochotné vzdať sa militarizovaných základov – stručne, autorkami je kritizovaný transformačný potenciál štátom vytváraného feminizmu, ktorý nemusí byť efektívny ani úspešný v prostredí určenom tradičnými hodnotami (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND – KRONSELL 2018). Dôkazom sú príklady konkrétnych štátov, ktoré princípy feminizmu prevzali do vlastných štátnych štruktúr, a ktoré pro-rodové normy vnímajú ako súčasť „inteligentnej politiky“ a „inteligentnej ekonomiky“, no ktoré sa správajú prevažne podľa liberálnych pravidiel, pričom tieto pravidlá prostredníctvom nových typov noriem značne posilňujú (AGGESTAM – TRUE 2020). Nesúlad či napätie medzi etickými princípmi FZP a pragmatizmom ZP je možné pozorovať na švédskom prístupe, ktorý stojí v pomyselnom strede medzi mäkkou a tvrdou politikou (EGNELL 2016). Hoci Švédsko aktívne presadzuje normatívne základy agendy WPS, akými sú podpora účasti žien na mierových procesoch a udržiavanie mieru, podpora ekonomického posilnenia žien či prevencia a boj proti rodovému násiliu (AGGESTAM – TRUE 2020), je krajina často kritizovaná za predaj zbraní represívnym režimom porušujúcim práva žien (ZHUKOVA – SUNDSTRÖM – ELGSTRÖM 2022). To môže vytvárať otázky nad tým, či pro-rodové normy nie sú v určitých prípadoch využité čiste ako nástroj soft-power určený na budovanie lepšieho obrazu krajiny v zahraničí a posilnenie svojej pozície v globálnom merítke. To by mohlo byť aktívne využívané prevažne strednými mocnosťami, čoho príkladom je Juhoafrická republika, ktorá pomocou podpory pro-rodových noriem v zahraničí utišila kritiku rozšíreného násillia na ženách v krajine (AGGESTAM – TRUE 2020) a odvrátila tak pozornosť na iné, menej páľčivé témy verejného diskurzu. S témou pretrvávajúceho násillia na ženách sa muselo vyrovnáť i Mexiko a Francúzsko, krajiny, ktoré prijali princípy FZP do svojich štátnych orgánov, no ktoré stále čelia narastajúcemu počtu vražd žien na svojom území a oprávnenej verejnej kritike (ZHUKOVA – SUNDSTRÖM – ELGSTRÖM 2022). Problematickým sa môže javiť i rastúci trend výdajov na zbrojenie, či relokácia finančných prostriedkov do vojenských zoskupení, akými sú napr. NATO. Kritici totiž vnímajú prítomnosť a postavenie militarizmu v spoločnosti ako príčinu ďalšej viktimizácie a ochrany založenej na patriarchálnych základoch (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND 2016). Kde teda nastáva problém pri presadzovaní princíпов FZP v praxi?

FZP usiluje o radikálnu zmenu patriarchálnych štruktúr, ktoré sú hlboko zakorenené nielen v štátoch a globálnej politike, ale aj v identite samotného medzinárodného systému (ZHUKOVA – SUNDSTRÖM – ELGSTRÖM 2022). To si však vyžaduje trpezlivosť, čas a odhodlanie. Samotná tvorba ZP môže niekedy vyžadovať odchýlky a kompromisy od etických ideálov, ktoré by sa inak dali očakávať od feministického a rodovo orientovaného vedenia ZP (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND – KRONSELL 2018), či dokonca čeliť protichodným požiadavkám zo strany domácich aktérov. Krajiny, ktoré sa chcú vydať cestou FZP, by preto mali zvážiť svoje obchodné či politické záväzky s inými krajinami, zhodnotiť, ktoré z nich môžu byť naštrbené novým hodnotovým rámcom a zohľadniť i historické aspekty budovania identity vlastnej krajiny i zahraničných partnerov, s ktorými krajina udržiava svoje obchodné, politické či bezpečnostné vzťahy. Prípadný pragmatizmus v ZP môže totiž výraznou mierou zabrzdiť rozvoj a efektivitu FZP v praxi a naštrbiť tak dobré meno či využiteľnosť FZP v súčasných medzinárodných vzťahoch.

FEMINISTICKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA – ODPOVEĎ NA TRADIČNÉ A MASKULÍNNE?

Hoci medzinárodne-politická prax od roku 2014 eviduje pojem FZP, samotné štáty, ktoré tento hodnotový rámec presadzujú, sa nezhodujú na jej význame a konkrétnych princípoch. O to komplikovanejšie je to s jej protikladnou formou, maskulínnou ZP, ktorá nie je v odborných prácach explicitne vyjadrená ani rozvíjaná. Dá sa ale predpokladať, že politické prostredie, ktoré bolo donedávna postavené primárne na maskulínnych základoch, ktorých jadro tvorila vojenská a ekonomická sila krajín, vytvorila hodnotové princípy, podľa ktorých sa jednotlivé krajiny v medzinárodnom prostredí správali. Táto maskulinita⁵ sa preto priamo prejavila aj v ZP krajín, ktoré takto nastavené a historicky podmienené postupy automaticky prijímali za bežné a univerzálne platné. Štáty sa rozvíjali v maskulínnom politickom prostredí, kde ešte donedávna feminizmus významnú úlohu nehral. Až po silnejúcich snahách ženských hnutí a postupnom preberaní princípov feminizmu aj do politickej a zahranične-politickej sféry sa podnietil vznik nových spôsobov a možností pre jednotlivé štáty, dnes nazývaných FZP. Táto úvaha stručne vysvetľuje absenciu pojmu maskulínná ZP v odbornej literatúre – zjednodušene je možné prijať tézu, že existencia politiky, ktorá bola donedávna postavená čiste na princípoch hegemonické maskulinity, bola vnímaná ako štandardná a univerzálne platná. Z pohľadu kritických

teórii je však toto tradičné nazeranie na ZP nedostatočné, neucelené a mylné, pretože kladie do centra pozornosti štát ako hlavného aktéra analýz, a iné, rovnako dôležité faktory, v teóriách vynecháva.

Prevládajúca maskulinita spojená prevažne s verejnou sférou by mala byť vnímaná ako normatívny a hegemonický faktor, ktorý je úzko spojený s autoritou a mocou v danom historickom, politickom, ekonomickom a sociálnom kontexte (BLANCHARD 2014). Je však nutné zdôrazniť, že hegemonna maskulinita sa v ZP štátu neodráža kvôli prevahe mužov na vedúcich pozíciách, ale skôr preto, že inštitucionálne, organizačné a spoločenské rámce sú navrhnuté tak, aby odrážali sociálnu preferenciu maskulinity (RICE 2018). Štúdie zamerané na analýzu maskulinity v náväznosti na politické prostredie poukazujú na silné vzťahy medzi tradičnými patriarchálnymi normami a rôznymi druhmi násillia, ktoré zahŕňajú dominanciu, moc, prevahu nad ženami, potrebu pomsty, riskovanie či potrebu vyhrať akýkoľvek súboj (EKVALL 2014). Patriarchálne a hierarchické systémy, ktoré sú súčasťou maskulínneho prístupu, uprednostňujú mocenské štruktúry, ktoré v silnej miere podporujú militarizmus, ktorý autorka Enloe (2014) definuje ako súhrn predpokladov, hodnôt a presvedčení o tom, ako svet funguje, a o tom, čo spôsobuje ľudskú prirodzenosť. Základné myšlienky spojené s militarizmom sú: a) ozbrojená sila je konečným riešením napätia; b) ľudská povaha je náchylná na konflikty; c) mať nepriateľov je prirodzený jav; d) hierarchické vzťahy vytvárajú účinné opatrenia; e) štát bez armády je naivný a zraniteľný; f) v čase krízy sú ženy tie, ktoré potrebujú ozbrojenú ochranu; a g) v čase krízy každý muž, ktorý sa odmietne zapojiť do ozbrojených násilných akcií, ohrozuje svoje maskulínne postavenie v spoločnosti (ENLOE 2014). Militarizmus je teda prostriedkom, ktorý posilňuje rodovú podriadenosť žien preferenciou spoločenskej štruktúry, v ktorej silní, aktívni muži chránia slabé, pasívne ženy, čím vzniká začarovaný kruh, v ktorom rodové nerovnosti živia militarizmus, ktorý opätovne posilňuje rodové nerovnosti (BLANCHARD 2014). S militarizmom úzko súvisí aj pojem militarizácia, ktorý predstavuje mnohostranný proces, pomocou ktorého sú korene militarizmu zatlačené hlboko do základov spoločnosti (ENLOE 2014). To, či je krajina a jej zahraničná politika militarizovaná, je možné zhodnotiť podľa toho, do akej miery je politika štátu ovplyvnená názormi rozhodovacích činiteľov ministerstva obrany alebo vysokých vojenských dôstojníkov, ďalej z presvedčenia, že armáda musí mať v spoločnosti silné postavenie a mimoriadnu váhu, a to najmä pri realizácii ZP krajiny,

v neposlednom rade sa prihlíada i na vnímanie národnej a vojenskej bezpečnosti – v prípade, ak sú oba pojmy vnímané ako rovnocenné, je možné hovoriť o militarizovanej spoločnosti a ZP (ENLOE 2005). Častým dôsledkom takto nastavenej spoločnosti, ktorá sa opiera a spolieha na rôznorodé vojenské inštitúcie garantujúce stabilitu, bezpečnosť a rozvoj, je umlčanie ženských hlasov a potrieb – takýto prístup podryva rodovú rovnosť vykresľovaním maskulínnej politiky ako prirodzenej a jedinej správnej, čím sa upevňuje postavenie mužov v politickej sfére a zároveň sa dramaticky znižuje prístup a úloha žien v spoločnosti (IBID).

Maskulínna, resp. tradičná ZP sa z veľkej časti odvíja od tradičného realistického, resp. neorealistického vnímania politickej a bezpečnostnej reality, v ktorej sa správanie štátov v medzinárodnom prostredí odvíja od pojmov samostatnosť, prežitie, bezpečnosť a maximalizácia národných záujmov, v náväznosti na získavanie a udržiavanie moci (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND – KRONSELL 2018). Tradičné myšlienky preto kladú dôraz na moc štátu a jeho vojenskú silu, pomocou ktorej dokáže krajina odstrašiť nepriateľské štáty a využiť unilaterálny prístup, ktorý je považovaný za logický postup v silne anarchickom prostredí, v ktorom spolupráca či orientácia na medzinárodné právo nie sú vhodnou alternatívou (FRITZSCHE 2010). Prístup sa odvíja od tradičnej analýzy na úrovni systému, ktorá sa riadi hobbesovskými metaforami, ktoré vnímajú medzinárodný systém ako nebezpečne konkurenčný a najmä prirodzený stav, ktorý podlieha neustálej prítomnosti vojny (BLANCHARD 2014). Podľa tejto úvahy sú štáty vždy súčasťou súperenia o moc, ktorá je prostriedkom na efektívne presadzovanie národného záujmu danej krajiny. To vytvára priestor pre silne súťaživé, ba až konfliktné prostredie, v ktorom je primárnym cieľom prežiť, posilniť svoje postavenie a zdolať súpera. Spolupráca medzi aktérmi je vnímaná ako nežiadúca, a možná len v prípadoch, ktoré sa bytostne dotýkajú národného záujmu štátu, napr. v situáciách, kedy sú viacerí aktéri ohrození spoločným nepriateľom. V tomto smere je kooperácia vnímaná ako prostriedok dosiahnutia jednotného cieľa – prežitia (MANAN – 2015). Takto nastavené medzinárodné vzťahy využívali vojnu ako prostriedok pre zvýšenie prosperity štátu ako aktéra (AGGESTAM – TRUE 2020), okolo ktorého sa točí spoločenský aj politický záujem. Realizmus je dnes vnímaný ako najsilnejší teoretický smer MV, ktorý má svojich zástancov ešte aj v súčasnom globalizovanom svete. V porovnaní s feministickým prístupom k ZP prevláda teda v maskulínnom prostredí dôraz na vojenskú

silu a štátne záujmy, nízky záujem o potreby a práva jednotlivca, menšia miera medzinárodnej spolupráce a akceptácia vojny ako radikálneho, no efektívneho nástroja pre dosahovanie politických cieľov, v extrémnom a mierne absurdnom prípade i ako prostriedok pre budovanie a udržanie mieru (RICE 2018).

FZP sa javí byť vhodnou metódou, ako tradičné názory a prístupy k štúdiu sociálnej i politickej reality zmeniť do podoby, ktorá bude rešpektovať rod vo všetkých otázkach, ktoré sa dotýkajú ľudskej spoločnosti. A hoci je riešenie na lepšie a spravodlivejšie globálne vládnutie na dosah, stále neexistuje jednotná zhoda na tom, ako by mala efektívna FZP vyzeráť, aby prispela k lepšej budúcnosti. Určité charakteristické rysy však v odbornej literatúre dominujú. CFFP⁶ vníma za ústredný bod FZP profilovanie sa voči tradičnému prístupu, ktorý sa zameriava primárne na vojenskú silu, násilie a dominanciu. FZP do centra svojej pozornosti preto kladie otázku ľudských práv, ktoré sú prioritou v zahraničnom pôsobení krajiny (IWDA 2021). Všetky aktivity, akcie či reakcie štátu by mali cieľiť ochranu a podporu ľudských práv všetkých spoločenských skupín, s dôrazom na riešenie ich prípadného porušovania (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND 2016). Zároveň musí byť dodržané, že národný záujem štátu nebude postavený nad princípy feminizmu, a to najmä v situáciach, ktoré môžu priamo ohroziť podporu pro-rodových noriem (RIDGE – LAMBERT ET AL. 2019). FZP nabáda k zmene vnímania individuálnej a národnej bezpečnosti z pohľadu tých najzraniteľnejších skupín – jedná sa o viacúrovňový rámec, ktorého cieľom je preskúmať ničivé dopady patriarchátu, kolonizácie, heteronormativity, kapitalizmu, rasizmu, imperializmu a militarizmu na najviac ohrozené spoločenské skupiny (CENTRE FOR FEMINIST FOREIGN POLICY 2020). Ústredným skúmaným faktorom v tomto pojatí preto nie je štát, ale jednotlivec a jeho potreby a problémy, ktorých existenciu v globálnom rozsahu si FZP naplno uvedomuje. Za základ násilného sveta sú považované rodové (nie však výlučne rodové) nerovnosti, ktorých odstránenie by malo byť kľúčovou snahou medzinárodného spoločenstva pre zachovanie a udržanie mieru a prevenciu ozbrojených konfliktov (IBID). Zahraničná a bezpečnostná politika by mala z pohľadu feminizmu zohľadňovať etický záväzok medzinárodného spoločenstva k starostlivosti, pomoci a výchove vzdialených ohrozených skupín, ktoré prevažne sídlia za hranicami vlastnej politickej komunity (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND – KRONSELL 2018). Táto zodpovednosť voči deklarovaným zmenám úzko súvisí s termínom empatická

reflexivita, ktorý vyžaduje od jednotlivcov, štátnych aktérov a organizácii prijatie a prevzatie kritického a etického prístupu k hodnoteniu vlastnej pozície vrámci existujúcich mocenských vzťahov (CHEUNG – GÜRSEL – KIRCHNER – SCHEYER 2021). Inými slovami, empatická reflexivita predstavuje záväzok pre tých, ktorí disponujú politickou mocou, priebežne zvažovať následky svojich činov a aktívne monitorovať aktuálnu situáciu vo vzťahu k svojmu okoliu a adekvátne na dané potreby reagovať. To sa priamo dotýka i samotnej tvorby zahraničnej politiky.

V otázkach moci prispieva FZP k analýzam toho, kto v súčasnom svete disponuje mocou, ako a na aké účely je používaná a aké dopady má toto mocenské rozhodovanie na jednotlivé spoločenské skupiny. FZP spochybňuje relevanciu zaužívaných tradícií a noriem v spoločenskom i politickom prostredí a tvrdí, že aj napriek ich dlhoročnej platnosti nemusia byť tieto zaužívané postupy dostatočné ani férové, pretože boli vytvárané len určitou skupinou ľudí, ktorí potreby menšinových skupín nebrali do úvahy. Preto FZP podporuje princípy právneho štátu a takého medzinárodného spoločenstva, ktoré rešpektuje stanovené normy a prispieva k ich efektívnemu rozvoju (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND 2016). Taktiež celi transformáciu súčasného stavu, ktorý sa týka rodových noriem, nerovností či ekonomického postavenia žien – krajina musí prijať také postupy, ktoré deklarované princípy skutočne naplnia a zmenu docielia (RIDGE – LAMBERT ET AL. 2019). V tomto kontexte je viac než žiaduce spomenúť post-koloniálny feminizmus, ktorý patrí medzi najvýznamnejšie kritické prístupy v súčasných spoločenských vedách (WALLASCHEK 2015) a ktorého myšlienky rozšírili feministickú teóriu o nové spôsoby, akými je nutné nazeráť na nerovnosti v spoločnosti. Autorka Chandra T. Mohanty v diele *Under Western Eyes* (1988) kritizuje západný feminizmus v otázkach nazerania na ženy z tretieho sveta, ktorých politické, ekonomické, sociálne či kultúrne pomery sú častokrát ignorované. Tým sa vytvára paternalistický, západný pohľad na nezápadné otázky, čoho výsledkom je produkcia kompozitnej, singularnej ženy z tretieho sveta, ktorá pôsobí ako homogénna sociálna skupina (MOHANTY 1988: 334). V otázkach feministického aktivizmu sú tak ženy zo západného sveta vedúcimi aktérkami, zatiaľ čo ženy z treťích krajín sú vykresľované ako obeť systému. Významná je v tomto smere intersekcionalita, ktorá prepája nerovné rozdelenie moci v spoločnosti s transformačným potenciálom, ktorý je možné dosiahnuť len v prípade, ak budú pochopené, uznané a riešené rôzne formy diskriminácie a ich

vzájomné pôsobenie na spoločnosť. Len tak je možné ovplyvniť politické a sociálne postavenie jednotlivca alebo skupiny v domácom a zahraničnom kontexte (CHEUNG – GÜRSEL – KIRCHNER – SCHEYER 2021). Pojem intersekcionalita výrazne rozšírila feministická právnička Kimberlé Crenshaw, ktorá sa zamerala na západné ženy tmavej pleti a úroveň diskriminácie, ktorú v bežnom živote podstupujú. Autorka vysvetľuje, že ženy tmavej pleti sú v spoločnosti diskriminované dvakrát – najskôr podľa rodu, t.j. ako ženy všeobecne, a následne podľa rasy, t.j. ako osoby tmavej pleti (CRENSHAW 1991). Tieto priesečníky jednotlivých kategórií, ktoré vedú k diskriminácii, nie sú od seba oddelené, ale vytvárajú nový vzťah útlaku a prežíanej podriadenosti. Autorka Collins ďalej hovorí, že vďaka intersekcionalite je zjavné, že spoločenský útlak má mnoho podôb, ktoré sa podieľajú na vytváraní spoločenských nespravodlivostí, ktoré musia byť dostatočne zohľadnené (COLLINS 2008). Oneskorený vstup intersekcionality do západného disciplinárneho feminizmu katalyzoval existujúce boje a mocenské hierarchie a vytvoril nové, pričom poukázal na rozpory, ktoré odhaľujú hlboké problémy v prehliadaní rasy v akademickom disciplinárnom feminizme (BILGE 2013). Začlenenie intersekcionality do ZP je kľúčové pre narušenie tradičných spôsobov a prejavov moci a dosiahnutie rovnejšej spoločnosti. Feministická analýza pomocou nej hľadá odpovede na otázky, kde moc vzniká, kde je ukotvená, kde sa prelína, prípadne kde je oslabená, v aplikácii na rôzne spoločenské skupiny (THOMPSON – AHMED – KHOKHAR 2021).

Najviac diskutovaným (a kritizovaným) bodom je otázka vojenských síl a nástrojov štátu. Tradičný prístup spochybňuje štátom presadzovaný feminizmus, nakoľko v súčasnom svete je stále kladený silný dôraz na materiálnu a vojenskú moc krajín, čo v značnej miere princípy feminizmu podkopáva. Niektorí autori dokonca tvrdia, že feminizmus a pacifizmus sú dva rozdielne pojmy a krajina presadzujúca tieto princípy by mala vždy voliť tú najlepšiu variantu, s dôrazom na ochranu ľudských práv (ROPPER 2002; DIRIK 2017). Všeobecne však panuje tichá dohoda na tom, že FZP by mala podporovať nenásilné riešenie konfliktov a demilitarizáciu a viesť svoju politiku a programy tak, aby neprehlbovali konflikty, čím by bolo civilné obyvateľstvo vystavené zvýšenému násiliu. Vojenská moc by nemala byť využívaná ako primárny nástroj pre dosahovanie politických cieľov (IWDA 2021). FZP sa vyhraňuje proti neuváženej a neopodstatnenej vojenskej sile, dôrazu na zbrojenie či dokonca proti vojenským bezpečnostným zoskupeniam, ktoré nepriamo prispievajú k ozbrojenému svetu a myšlienku

dlhodobého mieru odsúvajú do úzadia. Idea bezpečného sveta z tohto pohľadu nemôže byť založená na militarizovaných základoch. Určitým ukazateľom je úroveň vojenských výdajov ako podiel HDP a ich trend v čase – rastúce výdaje na zbrojenie môžu v značnej miere princípy feminizmu podrývať (AGGESTAM – TRUE 2020), a zároveň uberať zdroje finančnej pomoci, ktoré by mohli byť efektívne investované do iných významných oblastí, akými sú napr. sociálna bezpečnosť, zdravotníctvo, vzdelávanie či mechanizmy na predchádzanie konfliktov (BERNARDING – LUNZ 2020). Všeobecne FZP zastáva názor, že orientácia na vojenské nástroje štátu a medzinárodného spoločenstva ako primárneho zdroja moci prispieva k neistote a nestabilite, nakoľko sa normalizuje používanie tvrdej sily k riešeniu rôznych medzinárodných hrozieb (IBID). Riešenie by predstavovalo odstránenie prevahy militarizácie v súčasných medzinárodných vzťahoch, podporu diplomacie, meditácie a iných nenásilných mechanizmov potrebných pri presadzovaní ochrany ľudskej bezpečnosti. V tomto duchu je preto nutné začať pracovať na zmene aktuálneho diskurzu bezpečnosti, ktorý sa opiera o hľadanie riešení v aktuálne existujúcich militarizovaných základoch, k zrušeniu všetkých štrukturovaných metód násilia a zdrojov neistoty (CHEUNG – GÜRSEL – KIRCHNER – SCHEYER 2021). Vhodnou alternatívou sa javí termín pozitívny mier, ktorý presahuje rámec absencie vojny a násilia, a zahŕňa presadzovanie hodnôt ako sociálna spravodlivosť a prosperita (IBID). To však vyžaduje aktívny záväzok medzinárodného spoločenstva k dlhodobému mieru, ktorý bude udržiavaný mierovými prostriedkami, primárne zmiernením, dialógom, podporou rovnosti, spravodlivosti a diplomacie, ako primárneho nástroja pri riešení spoločenských a politických konfliktov (IBID).

Účinná FZP by mala preto stáť na niekoľkých pevných pilieroch. V prvom rade musí zahranične-politická orientácia krajiny naplno rešpektovať ľudské práva stanovené medzinárodnými zmluvami, a podnikať také aktivity, aby boli tieto práva v čo najvyššej miere ochránené. Druhý významný bod je snaha o reálnu transformáciu nefunkčných princípov a noriem. Ak štát presadzuje FZP, no k naplneniu jej princípov v realite nedochádza, stráca takáto aktivita na význame. To by malo prednostne platiť pri ochrane znevýhodnených spoločenských skupín, a to najmä z hľadiska rodu, náboženstva či etnicity, a svojim konaním prispieť k férovejšej distribúcii moci. FZP je rámec, ktorý vnáša do centra pozornosti každodennú realitu a skúsenosti najviac ohrozených komunit, čím sa

poskytuje náhľad na širšiu a hlbšiu analýzu súčasných globálnych problémov tým, že ponúka alternatívne a prierezové prehodnotenie bezpečnosti z pohľadu najviac zraniteľných (CENTRO DE INVESTIGACIÓN INTERNACIONAL 2020). Tento typ politiky si vyžaduje komplexný prístup, ktorého cieľom je vyzdvihnúť skúsenosti a pôsobenie žien a ďalších marginalizovaných skupín a pomocou nich detailne preskúmať deštruktivitu patriarchátu, kapitalizmu, rasizmu a militarizmu na spoločnosť. FZP ako prístup by preto mal zasahovať všetky politické i spoločenské odvetvia tak, aby efektívne naplnil požadované ciele. Azda najdôležitejší pilier, nielen z hľadiska FZP je pohľad na vojenské aspekty štátu – FZP by mala podporovať nenásilné riešenie konfliktných situácií, demilitarizáciu a soft power. Štátny „image“ by nemal byť postavený na silnom materiálnom a vojenskom pozadí krajiny, ale skôr na atraktívnych a inovatívnych hodnotách, symbolickej moci, či „príťažlivosti“ politického i spoločenského prostredia (AGGESTAM – TRUE 2020). Okrem vyššie zmenených cieľov môže byť príkladom presadzovanie a podpora trvalo udržateľného rozvoja a vyvíjanie takých aktivít, ktoré k tomuto cieľu povedú (AGGESTAM – BERGMAN ROSAMOND 2016).

Úspešná FZP musí byť zasadená do prostredia, v ktorom je dosiahnutá súdržnosť – je dôležité, aby si jednotlivé aktivity štátnych predstaviteľov či samotného štátu vzájomne neodporovali. Preto je nevyhnutné zaistiť vhodné a spoľahlivé kontrolné mechanizmy (kam patria ľudské, finančné a právne zdroje, verejné a inkluzívne plánovanie a podávanie reportov), ktoré zaisťujú efektívne plnenie stanovených cieľov a plánov tak, aby želaná zmena skutočne nastala (IWDA 2021). V tomto smere je možné zamerať pozornosť na otázku rozvojovej a humanitárnej medzinárodnej pomoci a porovnať úroveň investícií podľa percentuálneho pomeru k HDP krajiny s percentuálnym podielom vojenských výdajov k HDP (AGGESTAM – TRUE 2020). Alokácia finančných zdrojov je smerodajný ukazateľ pri sledovaní a analyzovaní priorít ZP. Nemenej dôležité sú aktivity kľúčových politických osobností zodpovedajúcich za pro-rodové normy a vedenie ZP – tie by sa mali aktívne snažiť o súdržnosť jednotlivých priorít a programov, podporu rodovej spravodlivosti a lepšieho sveta. FZP je komplexným, konzistentným a koherentným prístupom k riešeniu spoločenskej i politickej reality, ktorý môže okrem diplomacie výrazne ovplyvniť efektívnosť medzinárodnej pomoci, spravodlivý obchod, obranu a imigráciu, pričom využije všetky dostupné nástroje na dosiahnutie spravodlivejšieho sveta. To znamená ZP, ktorá nie je určená len pre ženy, ale pre všetky ohrozené skupiny

obyvateľstva, a ktorá uznáva a snaží sa napraviť historickú patriarchálnu nerovnováhu moci, ktorá je stále prítomná i v súčasnom medzinárodnom systéme (THOMPSON – AHMED – KHOKHAR 2021).

FEMINISTICKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA – FORMULÁCIA VÝSKUMNEJ AGENDY

Ako bolo zmienené vyššie, feminizmus aplikovaný na medzinárodné vzťahy a ZP krajín môže predstavovať rodovo spravodlivý a politicky efektívny nástroj nového globálneho vládnutia. Avšak, všeobecná a plošná implementácia princípov feminizmu poväčšine stroskotáva na nejednotnom prístupe a rozdielnom chápaní toho, čo by štát mal dodržiavať, aby sa stal feministickým. I to je však nutné brať s určitou rezervou, pretože i štáty, ktoré verejne deklarujú prijatie prvkov feminizmu na štátnej i medzinárodnej úrovni, veľaokrát konajú veľmi diskutabilne, či priam kontroverzne, čím prijaté a presadzované princípy značne podrývajú. A naopak, i štáty, ktoré verejne feminizmus nepresadzujú, môžu prijatie takýchto prvkov vykonávať bez explicitného súhlasu a prispieť tak z celkovej zmeny politického prostredia. V odbornej literatúre sa preto mnohé autorky pokúsili o formuláciu výskumnej agendy, ktorá by výskum v oblasti FZP posunula ďalej a prispela tak k rozvoju konceptu, a to nielen v teoretickej, ale i praktickej rovine. I v tomto prehľadovom článku cieľim podobný úmysel. Otázkou však zostáva – je vôbec nutné (a žiadúce) vytvárať stále nové výskumné rámce FZP, keď podobné snahy boli v minulosti vykonané uznávanými feministickými autorkami? Môže vôbec nový výskumný rámec priniesť súčasnému politickému systému niečo nové? Jednu z odpovedí poskytuje autorka Jennifer Thomson, ktorá diskutuje o výraznom rozšírení myšlienok a princípov FZP naprieč krajinami, ktoré sú však v mnohých prípadoch podchytené značne odlišne. Podľa Thomson totiž chýba jednotná agenda, ktorá by jednoznačne určovala smerovanie štátov, ktoré sa vydajú cestou feminizmu (THOMPSON 2021) a pomohla tak krajinám s komplexným a efektívnym prepojením hlavných myšlienok feminizmu s riadením a rozhodovaním štátu. Zároveň môžu byť už existujúce výskumné rámce efektívne v rovine normatívnej, ale menej nápomocné v rovine praktickej, či dokonca nedostatočné z hľadiska využitia potenciálu FZP. V tomto smere preto považujem za žiadúce stručne predstaviť niekoľko výskumných rámcov, zhodnotiť ich slabiny

a usadiť mnou vytvorený výskumný rámec do slepého miesta tak, aby bolo evidentné, čím je pre politickú i vedeckú sféru prínosom.

Zhodnotenie silných a slabých stránok nadefinovaných rámcov musí začať švédskym modelom, ktorý je prvý svojho druhu a ktorý svetu priniesol potrebu zaoberať sa feminizmom v aplikácii na politické a medzinárodné vzťahy. Švédsky model sa dotýka rodovej rovnosti v oblasti pomoci, obchodu, obrany, rozvoja a diplomacie, so zameraním na tri R – *práva žien* (anglicky *Rights*), *adekvátna podpora pomocou zdrojov* (anglicky *Resources*) a *podpora zvýšeného zastúpenia žien v spoločnosti* (anglicky *Representation*) (MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS 2019). Dlhodobé ciele švédskej FZP v rozmedzí rokov 2019–2022 sa dotýkajú primárne potrieb a otázok spojených so ženami a dievčatami, konkrétne komplexnej ochrany ich ľudských a ekonomických práv, dôrazu na odstránenie fyzického, psychického a sexuálneho násillia páchaného na ženách a dievčatách, podpore ich aktívnej účasti na predchádzaní a riešení konfliktov spolu s budovaním mieru po skončení konfliktu, podpore zvýšenej účasti žien a dievčat vo všetkých oblastiach spoločnosti, či podpore sexuálneho a reprodukčného zdravia (MINISTRY FOR FOREIGN AFFAIRS 2018). Švédsko ako svetovo uznávaný ochranca práv žien a dievčat nastavil veľmi sľubný model, ktorý nabúrava tradičné stereotypy a upriamuje pozornosť na dlhodobu prehliadanú spoločenskú skupinu, čím otvoril verejnú diskusiu a prinútil medzinárodné spoločenstvo zohľadniť rod ako faktor v otázkach spojených s politikou či bezpečnosťou. Na druhej strane, takto postavený rámec sa upriamuje prevažne len na ženy a dievčatá, pričom potenciál FZP siaha oveľa ďalej a ponúka riešenia pre akékoľvek marginalizované či utláčané skupiny obyvateľov, ktoré týmto modelom vyzdvihnuté nie sú. Zároveň sa model javí byť vhodný a efektívny pre malé či stredné krajiny, ktoré môžu byť aktívne v normatívnej rovine, avšak pri mocnostiach, od ktorých sa pri násilných konfliktoch očakáva rýchla a adekvátna reakcia, nemusí všetky oblasti dostatočne pokrývať.

Výskumný rámec FZP v tomto smere vynovili autorky Lyric Thompson a Rachel Clement (2019), ktoré za východiskový bod pokladajú potrebu zvýšiť záväzky krajín a medzinárodného spoločenstva k dodržiavaniu rodovej rovnosti spolu s prijatím prísnejších a nezávislejších postupov pre monitorovanie, hodnotenie, výskum a vzdelávanie v oblasti prijatých politík. Autorky uznávajú švédsky model, no kritizujú určitú vágnosť jednotlivých zložiek modelu, ktoré netlmočia nič, čo by bolo explicitne

feministické, a ktoré nepresadzujú záväzok k intersekcionalite, ktorá je pre autorky kľúčovým pojmom (THOMPSON – CLEMENT 2019). V Thompson-Clement modeli je FZP definovaná ako *politika štátu, ktorá definuje svoje interakcie s inými štátmi a hnutiami spôsobom, ktorý uprednostňuje rodovú rovnosť a zakotvuje ľudské práva žien a iných tradične marginalizovaných skupín, ktorá vyčleňuje značné zdroje na dosiahnutie tejto vízie a usiluje o jeho implementáciu s cieľom narušiť patriarchálne a mužmi ovládané mocenské štruktúry naprieč všetkými obormi* (IBID). Jedná sa teda o komplexný, koherentný a konzistentný prístup, v ktorom je dominantná snaha o transformáciu historickej, patriarchálnej a častokrát i rasistickej či neokolonialistickej nerovnováhy moci pomocou všetkých dostupných nástrojov zahraničnej politiky, ktoré môžu byť pre tento účel efektívne využité. Model výrazne rozširuje švédske myšlienky a aktívne pracuje s konceptom intersekcionality, ktorý je nevyhnutný pre plné využitie potenciálu FZP, a ktorý zdôrazňuje potrebu zaujímať sa nielen o ženy, ale o všetky donedávna prehliadané skupiny. Napriek výraznému posunu je model značne zameraný na zmenu súčasných štruktúr, zmenu hodnotovej orientácie medzinárodného spoločenstva a čiastočne ostáva v teoretickej, miestami vágnej rovine.

Zaujímavé myšlienky priniesli vo svojom modeli autorky Cheung, Gürsel, Kirchner a Scheyer (2021), ktoré tvrdia, že feministické prístupy v otázkach ZP by sa nemali obmedzovať na jednotnú, univerzálne platnú definíciu, ale mali by byť skúmané vždy vzhľadom k aktuálnemu kontextu, situácii či potrebám skúmanej spoločnosti. Rozdiely vo vnímaní základných pojmov model nevníma ako prekážku, ale ako katalyzátor inovácie politiky a kultúrneho povedomia, inými slovami uznáva, že pochopenie toho, čo FZP znamená a čo by mala zahŕňať, sú relevantné otázky, avšak zameranie sa na vytvorenie všeobecne prijateľnej a konkrétnej definície FZP nezohľadňuje rozdielne a rôznorodé politické skutočnosti, ktoré formujú našu globálnu spoločnosť (CHEUNG – GÜRSEL – KIRCHNER – SCHEYER 2021). Model je preto postavený z hľadiska hodnotového a kontextovo špecifického, a nastieňuje 5 základných hodnôt, ktoré majú pre jednotlivé krajiny slúžiť ako *inšpirácia*, ktorá bude individuálne rozvíjaná vzhľadom k politickému prostrediu, kontextu, či možnostiam jednotlivých krajín. Ústredným pojmom je opäť *intersekcionalita*, ku ktorej sa pridáva *empatická reflexivita* (vysvetlená vyššie) a *zodpovednosť*, tradične sa v modeli objavuje i dôraz na *zastúpenie a participáciu* marginalizovaných skupín a v neposlednom rade *aktívny záväzok k mieru* (IBID). Takto postavený model môže byť využitý

nielen štátnymi, ale i neštátnymi aktérmi, nakoľko ponúka pomerne široko nadefinované princípy, ktoré si môžu jednotliví aktéri prispôbiť podľa vlastných potrieb. To však prináša i určité riziká, na ktoré bolo upozorňované i v predošlých modeloch – princípy sa môžu javiť veľmi vágne, a pre menej skúsené krajiny (z hľadiska feminizmu), môže byť uchopenie a implementácia tohto modelu značne problematická. Inými slovami, transformácia odporúčaní do politickej praxe sa nemusí vždy vydať tak, aby sa potenciál FZP naplno využil.

Predostrené výskumné rámce zďaleka nie sú jediné, ktoré sa v literatúre objavujú. Každý model predstavuje určitý prínos v rozvoji konceptu FZP a v rozširovaní povedomia o myšlienkach feminizmu v aplikácii na ZP štátov, zároveň slúžia ako *návod* pre štátnych i neštátnych aktérov, ktorí sa chcú touto cestou vydať. Avšak, väčšina výskumných rámcov ostáva v rovine teoretickej, kde sú jednotlivé princípy definované, skúmané a analyzované, no kde chýba aktívne prepojenie s reálnou politickou praxou. Problematická môže byť i *vágnosť*, *nejednoznačnosť* či *širokosť* nadefinovaných pojmov, ktoré nemusia byť komplexne pochopené a teda ani efektívne implementované do praxe. Ďalším z úskalí, ktoré brzdia potenciál FZP, je obmedzovanie sa čisto na ženy a dievčatá, ktoré tvoria len zlomok ďalších spoločenských skupín, ktorých hlas donedávna vypočutý nebol. Jednotlivé modely sú užitočným nástrojom pri prvotnom implementovaní princípov FZP do štátnych štruktúr, pri snahe o zmenu hodnotového rámca krajiny či fungovania domácich a zahraničných orgánov smerom k rodovej rovnosti. Avšak, modely nie sú reálne použiteľné pre hodnotenie krajiny z pohľadu FZP pri reálnych aktivitách štátov v zahraničí, inými slovami v situáciách, kedy sa porovnáva deklarované a reálne vykonané, teoretické a praktické. Možnosti pre komplexné zhodnotenie krajiny, ktorá smeruje k princípom FZP v otázkach ich reálnej ZP v literatúre, zatiaľ chýba. Nižšie uvedená výskumná agenda sa snaží toto slepé miesto vyplniť a poskytnúť taký rámec, ktorý je možné reálne odpozorovať a otestovať v politickej praxi na základe jednaní štátu doma i v zahraničí. Jedná sa teda o praktický výskumný rámec, ktorý môže byť využitý pri sledovaní pokroku a dodržiavania základných princípov FZP, a to najmä v situáciách, ktoré sa dotýkajú záujmov ďalších krajín. V tomto smere je možné pozorovať a hodnotiť nasledovné:

Dôraz na ľudské práva: základným princípom FZP je ochrana obyvateľov, ľudských práv a životov. Aktivita krajín, ktoré sú naklonené k princípom feminizmu, by mali všetky svoje aktivity realizovať tak, aby boli centrom ich pozornosti ľudské práva, ich ochrana, podpora a efektívne riešenia ich prípadného porušovania. Feministická krajina preto musí podriadiť všetky svoje aktivity v zahraničí tomuto princípu a zvažovať svoje kroky tak, aby v žiadnom prípade nedošlo k porušovaniu či prehliadaniu ochrany ľudských práv.

Národný záujem vs. princípy feminizmu: feministická krajina musí dbať na to, aby národný záujem nebol v rozpore s pro-rodovými normami. Príkladom je rozpor v jednaní Švédska, ktoré dlhodobo vyvážalo zbrane do Saudskej Arábie, známej pre časté porušovanie ľudských práv, či napr. invázia do Iraku počas administratívy G.W. Busha, kedy bol národný záujem hnacou silou celej intervencie. V tomto smere je pre krajiny nevyhnutné nastaviť si priority svojej ZP tak, aby národný záujem nekontrastoval s prijatými normami a aktívne ich nepodrával.

Dôraz na individuálnu bezpečnosť: v centre pozornosti krajín, ktoré presadzujú feministické princípy, stojí jednotlivec, jeho potreby, ľudské práva a dopady, ktoré na jednotlivca majú politické či spoločenské krízové situácie. Spadá sem i etický záväzok medzinárodného spoločenstva k starostlivosti, pomoci a výchove vzdialených ohrozených skupín, ktoré prevažne sídlia za hranicami vlastnej politickej komunity. Zmena oproti tradičnému prístupu – odklon od dôrazu na štát ako hlavného aktéra MV, je v tomto smere kľúčový.

Podpora princípov právneho štátu: FZP štátu musí rešpektovať medzinárodne prijaté normy a záväzky, ktoré vznikli kolektívnym rozhodovaním krajín a prispievať k ich efektívnemu rozvoju. Jednotlivé krajiny by mali okrem iného presadzovať a aktívne podporovať i agendu WPS, ktorá položila základy nového hodnotového rámca, a usilovať tak o posilnenie základných princípov v praxi.

Transformácia súčasného stavu: feministický štát musí prichádzať s riešeniami rodových nerovností, pracovať na zmene a podporovať tých, ktorí k zmene prispievajú. Musí prijať také postupy, ktoré rodové nerovnosti minimalizujú nielen v politickej, ale i spoločenskej a ekonomickej oblasti.

Jednou z ciest je otváranie tejto témy v diskurzívnej rovine, spolu s vyhľadávaním možností, ako spoločenské nerovnosti postupne odstraňovať.

Hard power, militarizmus, vojenské aspekty: FZP sa vyhraňuje proti neuváženej a neopodstatnenej vojenskej sile, dôrazu na zbrojenie či dokonca proti vojenským bezpečnostným zoskupeniam, ktoré nepriamo prispievajú k ozbrojenému svetu. FZP by mala podporovať demilitarizáciu, nenásilné riešenie konfliktov a diplomaciu, AVŠAK v súčasnom svete takýto prístup nemusí vždy stačiť (pozri vojna na Ukrajine). Preto je možné i v prípade feministického štátu zvoliť vojenskú reakciu, avšak len v prípade, kedy sú vyčerpané všetky nenásilné možnosti a v bode, kedy vojenská reakcia môže zastaviť masívne porušovanie ľudských práv. Vojenská moc by nemala byť využívaná ako primárny nástroj pre dosahovanie politických cieľov, štát by mal viesť svoju politiku tak, aby neprehlboval konflikty, ale naopak násilnú situáciu upokojoval.

Otázka rozpočtu: určitým ukazateľom reálnych aktivít a plánov krajiny sú financie venované pre rozvojovú a humanitárnu medzinárodnú pomoc a pre vojenské aspekty štátu. V prípade, že výdaje na zbrojenie krajiny percentuálne rastú, deklarovaná pomoc ohrozeným skupinám klesá rovnakým tempom. Reálne priority krajiny sa najčastejšie odzrkadľujú práve vo finančnej oblasti a v rozpočte.

Multilateralizmus, kolektívne rozhodovanie: tento princíp sa odvíja primárne od snahy odstrániť z medzinárodného rozhodovania unilateralistický prístup, ktorý sa javí byť neefektívnym a častokrát deštruktívnym riešením naliehavých bezpečnostných problémov. Toto je možné pozorovať v prípade feministických krajín, ktoré rešpektujú medzinárodné inštitúcie a kolektívne rozhodovanie. FZP verí, že multilateralistický prístup môže zabrániť unáhleným rozhodnutiam, ktoré môžu vyústiť v zdĺhavé a násilné situácie.

Boj s novými hrozbami: posledný princíp predstavuje otváranie nových tém do verejnej diskusie, ktoré boli po mnohé roky zanedbávané – jedná sa o zmenu v prioritách medzinárodného spoločenstva. Príkladom je boj proti klimatickým zmenám, dôraz však môže byť kladený i na vzdelanie, odstránenie chudoby, podporu rovnosti či zdravotníctvo. Zjednodušene

povedané, spadajú sem témy, ktoré sa nezameriavajú primárne na štát samotný, ale na pomoc celému spoločenstvu.

Funkčná a použiteľná výskumná agenda je nesmierne dôležitým nástrojom pri posudzovaní reálnej zmeny krajín, ich úmyslov a efektívite FZP v súčasnom svete. Zmena na úrovni diskurzu je dobrým začiatkom zmeny atmosféry súčasného medzinárodného systému, avšak zďaleka nestačí. Dôležité je pretaviť deklarované ciele, vízie a plány do reálnej podoby a poďieľať sa aktívne na takej zmene, ktorá by priniesla lepšiu a férovejšiu svet. V tomto smere môže byť využitý nastienený praktický výskumný rámec, pomocou ktorého je možné hodnotiť reálne úspechy, resp. neúspechy feministickej krajiny v politickej praxi. Ako príklad stojí za zmienku zmena identity USA počas vlády Baracka Obamu, ktorá bola v predvolebnom období silným indikátorom zmeny USA smerom k princípom feminizmu. Feministická rétorika,⁷ ktorá bola silným prvkom jeho politických prejavov (COOPER 2009), vyvolávala nádej, že smerovanie USA v zahranične-politických otázkach môže nabráť feministický smer, a zároveň, že unilateralizmus predošlej vlády je dávnou minulosťou. Postupom času však začali vyvierat pochybnosti o reálnej zmene USA v otázkach, ktoré sa dotýkali medzinárodnej bezpečnosti, avšak reálny výskum v tomto smere nemal byť na čom postavený. Výskumná agenda, ktorá je výstupom tohto prehľadového článku, je riešením pre podobné výskumy, ktoré cielia zhodnotenie reálneho počínania feministických štátov za vlastnými hranicami, s cieľom odhaliť, či sa podarilo feministické vízie a plány pretaviť do reálnej podoby. Zmena atmosféry súčasného medzinárodného systému je totiž možná len v prípade, keď bude zmenu diskurzu nasledovať i zmena správania sa jednotlivých krajín v domácich i zahraničných otázkach.

UKRAJINA AKO TEST FUNKČNOSTI FZP?

Narastajúci počet krajín, ktoré sa uchylujú k princípom FZP, je dobrým štartom pre vytvorenie nového systému moci, ktorý postupne mení medzinárodné prostredie do spravodlivejšej a mierovejšej podoby. V teoretickej rovine toto už pomerne dobre funguje, v praktickej rovine je však stále nutné otestovať funkčnosť a efektívnosť princípov FZP. Vojna na Ukrajine je momentom, ktorý odkrýva stále pretrvávajúce problémy spojené s rodom a násilím, resp. konfliktom a vojnami, ktoré je možné aktuálne pozorovať na východe Európy. Ruská agresia, ktorá sa výrazne znásobila

vpádom vojsk na územie Ukrajiny, prekvapila a zaskočila mnohých, ktorí napriek početným náznakom s vojnou na európskom území v 21. storočí nepočítali. Neželaný stret s ruskou hypermaskulinitou (O'SULLIVAN 2022) je skutočným testom toho, či je FZP použiteľná aj v takýchto situáciach. Napriek tomu, že o rovnosti, ľudskej bezpečnosti, rovných príležitostiach pre všetkých, sa v spoločnosti hovorí už pomerne dlho, vojna na Ukrajine je zatiaľ prezentovaná ako tradične pojatá, rodovo stereotypná situácia, v ktorej muži bojujú, ochraňujú slabších, a rokujú o mieri, zatiaľ čo ženy držia v rukách domácnosti, utekajú z domovov, či ochraňujú tých najmenších (KASSOVA – SCHARFF 2022). Takto postavené mediálne zdelenia výrazne prispievajú k optike, ktorú sa už roky snaží FZP nabúrať – reálne je však nutné položiť si otázku, kde sa teda nachádzajú ukrajinské ženy? Prečo nie sú zahrnuté do mierových rokovaní? Prečo je opäť umlčaný ich hlas, ich potreby, prečo sa nepracuje so skúsenosťami, s ktorými disponujú? Ženy tvoria zhruba 16 percent celkového vojenského personálu, pričom mnohé z nich slúžia v prvej línii (IBID). Ďalšie sú dobrovoľníčky alebo medičky pomáhajúce na miestach zasiahnutých vojnou, no napriek tomu sú v médiach vykresľované prevažne ako obeť násilného konfliktu. Umlčanie ženského hlasu je prítomné aj v bezpečnostných organizáciách ako NATO či OBSE (O'SULLIVAN 2022), čo je z dlhodobého hľadiska veľmi neuvážaná reakcia – dlhodobý mier a bezpečnosť môžu byť dosiahnuté len ak pracujeme s miestnymi znalosťami, akceptujeme rozmanitosť miestnych hlasov, chápeme množstvo okolností, ktorým ľudia čelia, a počúvame ich potreby, priority a znalosti (PRADELA 2022). Ak tieto zásady prehliadame pri riešení násillia na Ukrajine, nahrávame tým ruskej agresii a naštrbenej vízii o tradičných hodnotách, ktoré môžu výrazne ovplyvniť i konanie v krajinách strednej a východnej Európy – ako tomu bolo napr. pri (ne)ratifikácii Istanbulskeho dohovoru (O'SULLIVAN 2022).

Otázky, s ktorými sa v kontexte vojny museli zaoberať mnohé feministické krajiny, sú nasledovné: ako sa postaviť k vojne na Ukrajine a aké kroky je možné podniknúť, aby sa zachovala hodnotová orientácia krajiny? FZP v tomto smere ponúka dlhodobé, rôznorodé riešenia. Okrem dôrazu na zvýšené zastúpenie žien a iných marginalizovaných skupín v konflikte a v mierových procesoch, je nutné otvárať priestor pre mierové rokovania, vypomáhať Ukrajine v humanitárnej rovine, prijímať ukrajinských utečencov s následným začlenením do spoločnosti prijímacej krajiny, a v neposlednom rade tlačíť na agresora ekonomickými a diplomatickými sankciami,

ktoré by mali efektívne cieľiť na zraniteľné miesta Ruska (ADEBAHR 2022). Tradične problematrická je otázka vojenskej pomoci, ktorá otvára diskusiu medzi ukrajinskými a „západnými“ feministkami o vhodnom prístupe medzinárodného spoločenstva i samotnej krajiny k vojnovému konfliktu. Ukrajina je v stave, kedy sa musí brániť pred útokom silnejšieho v snahe ochrániť vlastný ľud. Viaceré krajiny, ako napr. Maďarsko, sa dištancujú od dodávok vojenského materiálu na Ukrajinu, iné krajiny, napr. Nemecko, naopak urobili výnimku zo svojich zásad a vojensky priamo či nepriamo krajine pomáhajú (IBID). Na jednej strane sa objavujú názory, že akékoľvek zvyšovanie vojenského materiálu či nárast počtu zbraní v konflikte prispieva k eskalácii napätia a predlžovaniu vojny na Ukrajine, čím sa i NATO a krajiny, ktoré v tomto smere Ukrajine pomáhajú, stávajú spoluvinníkmi aktuálneho napätia (FEMINISTS AGAINST WAR 2022). FZP sa však automaticky nerovná pacifizmu, hoci prednosť musí mať vždy mierové riešenie sporu. V tomto prípade, kedy sa diplomatické a mierové snahy nejavia byť účinné, je z morálneho a ľudského hľadiska nutnosťou medzinárodného spoločenstva zasiahnuť a podržať Ukrajinu, ktorá nebojuje len za svoje, ale i za európske hodnoty. Ako zdôrazňujú ukrajinské feministky, je nutné rozoznávať medzi násilím ako nástrojom útlaku a násilím ako legitímnym prostriedkom sebaobrany (THE FEMINIST INITIATIVE GROUP, 2022). Abstraktný pacifizmus, ktorý v tomto prípade ignoruje historický, sociálny a politický kontext, a ktorý odsudzuje všetky strany vtiahnuté do konfliktu, vedie v praxi k nezodpovedným a naivným riešeniam. Ukrajina je toho živým príkladom.

ZÁVER

Feministická zahraničná politika je v súčasnej dobe trendom, ku ktorému sa obracia čoraz viac krajín a ktorá sľubuje zmenu z tradičného politického prostredia založeného na maskulínných a patriarchálnych princípoch na systém, ktorý rešpektuje ľudské práva a rovnosť, ponúka rovné príležitosti pre všetky skupiny obyvateľov a dbá na efektívne riešenie medzinárodných sporov, ktoré je premyslené, čo najmenej agresívne, a ktoré cieľi primárne ochranu životov. Tento sľubný koncept však naráža na nejednotné pochopenie samotného termínu feminizmus, čo je okrem iného patrné pri detailnejšom pohľade na presadzovanie FZP v jednotlivých krajinách. Problematické uchopenie sa odohráva nielen v teoretickej rovine, no naráža i v reálnej politickej praxi, kedy mnohokrát nie je patrné, na čo sa zamerať a čo analyzovať. Tieto problémy

majú za následok pomalý rozvoj samotnej FZP a nízku aktivitu vedeckého prostredia v aplikácii na empirické výskumy.

Prehľadový článok si preto kládol za cieľ zjednotiť základné princípy FZP a zhodnotiť, na čo sa musia krajiny zamerať, ak chcú tento koncept prijať do svojich rozhodovacích procesov a začať presadzovať feminizmus na štátnej i medzinárodnej úrovni. Pre tento účel bol využitý podrobný prehľad literatúry s následnou syntézou relevantných záverov, čo umožnilo detailné preskúmanie problematiky a vytvorenie výskumného rámca definujúcich prvkov FZP, ktoré môžu byť následne využité nielen pri teoretických výskumoch, no i priamo v politickej praxi. Tento rámec reagoval na nedostatky existujúcich modelov, ktoré sú častokrát definované veľmi vágne, čo spôsobuje problematické využitie v politickej praxi. V závere článku bola nastienená vojna na Ukrajine s dôrazom na prístup FZP k celej situácii – ako sa zdá, opäť sme raz svedkami tradičnej, rodovo-slepej vojny, ktorá princípy FZP zatiaľ veľmi nedodržiava.

Po komplexnom zhodnotení problematiky sa v samotnom závere článku ponúka diskusia nad tým, či je snaha o vytvorenie jednotnej, univerzálnej definície FZP efektívnym a vhodným prístupom k rozvoju konceptu, alebo sú naopak týmto spôsobom podryvané samotné základy FZP. Zhoda nad tým, čo vlastne FZP znamená v teoretickej a praktickej rovine, nie je ustálená ani medzi uznávanými feministickými autorkami (THOMPSON – CLEMENT 2019), nie to ešte medzi štátmi samotnými. Čiste z praktického hľadiska by jednoznačná, detailná definícia základov a prvkov FZP výrazne pomohla ďalším krajinám, ktoré chcú súčasný trend nasledovať a pridať sa do *feministického spolku*, avšak realita súčasného sveta je značne komplikovanejšia a zohľadniť historické a spoločenské kontexty jednotlivých štátov sa javí byť náročným, ak nie dokonca nemožným cieľom. FZP predstavuje komplexný, a veľmi široký model, ktorý môže byť uchopený rôznymi spôsobmi, pričom každý z nich môže prispieť k budovaniu lepšieho sveta, hoci s odlišnými nástrojmi či metódami. Potenciál FZP sa prejavuje najviac, ak je konkrétny rámec upravený podľa politických, spoločenských a historických možností danej krajiny či iného aktéra medzinárodných vzťahov, s prihliadaním na kontext, v ktorom je FZP implementovaná a situáciu, ktorú chce prípadne daný aktér riešiť. Takto je možné efektívne využiť širokú škálu nástrojov, ktoré tento hodnotový rámec ponúka.

POZNÁMKY

- 1 Takýto pohľad na spoločenskú a sociálnu realitu trefne vystihuje pojem androcentrismus, ktorý ako analytický koncept zaviedla autorka Charlotte Perkins Gilman (1911). Jedná sa o spoločenskú fixáciu na maskulinitu, resp. umiestňovanie mužského videnia sveta do centra pozornosti, čím sa femininita kultúrne marginalizuje. Kritika „obyklej vedy“, ako poznamenáva Sandra Harding (1991), prináša potrebu pracovať s empiricky adekvátnejším a teoreticky menej skresleným pohľadom na ženy, mužov a rod, či sociálny a prírodný svet všeobecne (Harding 1991: 1).
- 2 V tomto smere je nutné zdôrazniť, že pokusy o zovšeobecňovanie vzťahu medzi ženami a vojenskými konfliktmi na ženy – mierotvorkyne a ženy – obeť, nie je dostatočná interpretácia obsahovej podstaty rodu v návaznosti na medzinárodné vzťahy a bezpečnosť. Ako uvádza Carol Cohn (2012), takéto predsudky môžu viesť k páchaniu koncepčného násillia (Cohn 2012: 2), a je preto nevyhnutné opustiť tieto domienky a zamerať sa na skúmanie špecifickosti vzťahov žien k vojnám a na faktory, ktoré tieto vzťahy formujú.
- 3 Argument vychádza z kritiky, ktorá považuje prítomnosť a postavenie militarizmu v spoločnosti ako príčinu ďalšej viktimizácie založenej na patriarchálnych základoch (Aggestam – Bergman Rosamond 2016).
- 4 Normy zamerané na podporu rodovej rovnosti, rovných príležitostí a zastúpenia žien v spoločnosti. Jedná sa o rozvoj a implementáciu sociálnej politiky ústretovej k ženám a rodovej rovnosti (Skjelsbæk – Tryggestad 2020).
- 5 Maskulinita môže mať v spoločnosti rôzne formy, či podoby. V kontexte tohto článku sa myslí konkrétne hegemonická maskulinita, ktorú v roku 1987 definovala Connel. Jedná sa o súbor hodnôt vytvorený mužmi, ktorý formuje a organizuje spoločnosť rodovo nerovným spôsobom. Spája v sebe niekoľko prvkov: hierarchiu maskulinit, rozdielny prístup mužov k moci (voči ženám a voči iným mužom) a súhru medzi mužskou identitou, mužskými ideálmi, interakciami, mocou a patriarchátom (Connel 1987: 183).
- 6 Centre for Feminist Foreign Policy.
- 7 Femininna rétorika je špecifickým typom rodovej komunikácie, ktorá je primárne pripísaná ženskému pohlaviu. Daniel N. Maltz a Ruth A. Borker (1982) definujú konkrétne rozdiely medzi femininnou a maskulinnou rétorikou a uvádzajú, že príčina týchto rozdielov je daná rozdielnym biologickým vývojom pohlaví, ktoré vytvorili rodové stereotypy a sociálne očakávania postavenia žien a mužov v spoločnosti.

ZDROJE

- A Adebahr, Cornelius (2022): What Germany's turning point means for its feminist foreign policy. *Politico*, 23. 6. 2021, <<https://www.politico.eu/article/germany-turning-point-feminist-foreign-policy/>>.
- Aggestam, Karin – Bergman Rosamond, Annika (2016): Swedish Feminist Foreign Policy in the Making: Ethics, Politics, and Gender. *Ethics & International Affairs*, Vol. 30, No. 3, s. 323–334, <<https://doi.org/10.1017/S0892679416000241>>.
- Aggestam, Karin – Bergman Rosamond, Annika – Kronsell, Annika (2018): Theorising feminist foreign policy. *International Relations*, Vol. 33, No. 1, s. 23–39, <<https://doi.org/10.1177/0047117818811892>>.
- Aggestam, Karin – True, Jacqui (2020): Gendering Foreign Policy: A Comparative Framework for Analysis. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 16, No. 2, s. 143–162, <<https://doi.org/10.1093/fpa/orz026>>.
- B Baruah, Nandita (2021): The Missing “Gender” in Foreign Policy. *South Asian Voices*, 10. 12. 2021, <<https://southasianvoices.org/the-missing-gender-in-foreign-policy/>>.
- Bernarding, Nina – Lunz, Kristina (2020): A Feminist Foreign Policy for the European Union. Report. *Centre for Feminist Foreign Policy*, s. 80, 10. 2. 2022, <<https://centreforfeministforeignpolicy.org/report-feminist-foreign-policy-for-the-eu>>.

- Bilge, Sirma (2013): Intersectionality undone. Saving Intersectionality from Feminist Intersectionality Studies. *Du Bois Review: Social Science Research on Race*, Vol. 10, No. 2, s. 405–424, 21. 3. 2022, <doi:10.1017/S1742058X13000283>.
- Blanchard, Eric M. (2003): Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 28, No. 4, s. 1289–1312, 10. 5. 2022.
- Blanchard, Eric M. (2014): Rethinking International Security: Masculinity in World Politics. *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 21, No. 1, s. 61–79, 17. 3. 2022.
- Borčány, Vít (2016): *Ženy v české evropské, zahraniční a bezpečnostní politice*. Friedrich Ebert Stiftung. Research Paper, s. 1–21, 2. 12. 2021, <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/09/AMO_zeny-v-ceske-evropske-zahranicni-a-bezpecnostni-politice.pdf>.
- C
- CFFP (2022): Feminist foreign policy. *Centre for Feminist Foreign Policy*, 15. 2. 2020, <https://centreforfeministforeignpolicy.org/feminist-foreign-policy>.
- Centro de Investigación Internacional (2020): *Conceptualizing Feminist Foreign Policy: Notes for Mexico*. Analysis Paper 06. Instituto Matias Romero, Mexico City, 10. 2. 2022, <https://genderandsecurity.org/sites/default/files/CII_-_Conceptualizg_FFP_Notes_for_Mexico.pdf>.
- Cohn, Carol (2012): Women and Wars: Toward a Conceptual Framework. In: Cohn, Carol (ed.): *Women and Wars: Contested Histories, Uncertain Futures*. Cambridge: Cambridge Polity Press, s. 1–35.
- Collins, Patricia Hill (2008): *Black feminist thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. London: Routledge.
- Connell, Raewyn (1987): *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Redwood City: Stanford University Press.
- Cooper, Frank Rudy (2009): Our First Unisex President? Black Masculinity and Obama's Feminine Side. *Suffolk University Law School Faculty Publications*, 15. 8. 2018, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1321479>.
- Crenshaw, Kimberle (1991): Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, Vol. 43, No. 6, s. 1241–1299, 19. 3. 2022, <https://doi.org/10.2307/1229039>.
- D
- Dirik, Dilar (2017): *Feminist pacifism or passive-ism?*, 15. 5. 2021, <https://www.opendemocracy.net/en/5050/feminist-pacifism-or-passive-ism/>.
- Doyle, Gabriela R. A. – Olden, Madeline – Sheunemann, Leah – Skaluba, Christopher (2021): Why NATO should adopt a feminist foreign policy. *New Atlanticist*, 15. 5. 2022, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/why-nato-should-adopt-a-feminist-foreign-policy/>.
- E
- Egnell, Robert (2016): Feministisk utrikespolitik i teori och praktik. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 118, No. 4, s. 563–587.
- Ekvall, Åsa (2014): Masculinities and Militarism, Academics and Activists. *Gender and Militarism. Analyzing the Links to Strategize for Peace*, s. 47–48, 17. 3. 2022, <http://www2.kobe-u.ac.jp/~alexroni/IPD%202015%20readings/IPD%202015_9/Gender%20and%20Militarism%20May-Pack-2014-web.pdf>.
- Enloe, Cynthia H. (1989): *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2005): Masculinity as Foreign Policy Issue. U.S. military policies today marginalize women and entrench the masculinization of political life at home and abroad. *Foreign Policy in Focus*, 19. 3. 2022, <https://fpif.org/masculinity_as_foreign_policy_issue/>.
- Enloe, Cynthia (2014): Understanding Militarism, Militarization, and the Linkages with Globalization Using a Feminist Curiosity. *Gender and Militarism. Analyzing the Links to Strategize for Peace*, s. 7–9, 17. 3. 2022, <http://www2.kobe-u.ac.jp/~alexroni/IPD%20

- 2015%20readings/IPD%202015_9/Gender%20and%20Militarism%20May-Pack-2014-web.pdf>.
- F Feminists Against War (2022): *Feminist Resistance Against War. A Manifesto*, 19. 9. 2022, <<https://spectrejournal.com/feminist-resistance-against-war/>>.
- Feminist Majority Foundation (2020): Hawaii Introduces COVID-19 'Feminist Economic Recovery Plan'. *Feminist Newswire*, 12. 3. 2022, <<https://feminist.org/news/hawaii-introduces-covid-19-feminist-economic-recovery-plan/>>.
- Fritzsche, Nora (2010): The Construction of Masculinity in International Relations. *The Interdisciplinary Journal of International Studies*, Vol. 1, No. 7, s. 41–54.
- G Gentry, Caron E. – Sjöberg, Laura (2011): *Women, Gender and Terrorism*. Athens: University of Georgia Press.
- Gilman, Charlotte Perkins (1911): *The Man-Made World or Our Androcentric Culture*. Charlton Company Co-Operative Press and Cairns Collection of American Women Writers. New York: Charlton Company.
- Cheung, Jessica – Gürsel, Dilek – Kirchner Jelenka, Marie – Scheyer, Victoria (2021): *Practicing Feminist Foreign Policy in the Everyday: A Toolkit*. Internationale Frauenliga für Frieden und Freiheit Deutschland & Heinrich-Böll-Stiftung, s. 21, 13. 2. 2022, <<https://eu.boell.org/en/practicing-feminist-foreign-policy-everyday-toolkit>>.
- H Harding, Sandra (1991): *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Ithaca: Cornell University.
- Hawaii State Commission (2020): *Building Bridges, Not Walking on Backs: A Feminist Economic Recovery Plan for COVID-19*, 11. 3. 2022, <<https://humanservices.hawaii.gov/wp-content/uploads/2020/04/4.13.20-Final-Cover-D2-Feminist-Economic-Recovery-D1.pdf>>.
- Hooper, Charlotte (2001): *Manly States: Masculinities, International Relations, and Gender Politics*. New York: Columbia University Press, <<https://doi.org/10.7312/hoop12074>>.
- I ICRW (2021): More than 30 governments and organizations now working to advance feminist foreign policy around the world. *Libya Becomes Latest Government to Commit to Feminist Foreign Policy*, 13. 3. 2022, <<https://www.icrw.org/press-releases/more-than-30-governments-and-organizations-now-working-to-advance-feminist-foreign-policy-around-the-world/>>.
- IWDA (2021): *A feminist foreign policy for Australia*, 7. 5. 2021, <<https://iwda.org.au/a-feminist-foreign-policy-for-australia/>>.
- K Kaptan, Senem (2020): *UNSCR 1325 at 20 years: Perspectives from Feminist Peace Activists and Civil Society*, 15. 5. 2022, <https://www.peacewomen.org/sites/default/files/WILPF_UNSCR-1325-at-20-Years_Web.pdf>.
- Karim, Sabrina – Beardsley, Kyle (2016): Women and Peacemaking/Peacekeeping. *International Relations*, 14. 5. 2022, <[10.1093/OBO/9780199743292-0146](https://doi.org/10.1093/OBO/9780199743292-0146)>.
- Kassova, Luba – Scharff, Xanthe (2022): Analysis: Ukrainian Women on the Front Lines but Not in the Headlines. *Foreign Policy*, 22. 6. 2021, <<https://foreignpolicy.com/2022/03/20/ukrainian-women-in-the-frontlines-but-not-the-headlines/>>.
- Kirby, Paul – Shepherd, Laura (2020): Women, Peace, and Security: Mapping the (Re) Production of a Policy Ecosystem. *Journal of Global Security Studies*, Vol. 6, No. 3, s. 1–25, <<https://doi.org/10.1093/jogss/ogaa045>>.
- Kodíčková, Tereza (1998): Gender a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 3, s. 74–83.
- Krulišová, Kateřina – Rychnovská, Dagmar (2020): Jak zkoumat gender v mezinárodní bezpečnosti? Úvod do feministických bezpečnostních studií. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 55, No. 1, s. 41–61, <<https://doi.org/10.32422/mv.1663>>.

- M Maltz, Daniel N. – Borker, Ruth A. (1982): A cultural approach to male–female miscommunication. *Language and Social Identity*. 2 editions, s. 196–216. Cambridge: Cambridge University Press, <<https://doi.org/10.1017/CBO9780511620836.013>>.
- Manan, Munafrizal (2015): Foreign Policy and National Interest: Realism and Its Critiques. *Global Strategies*, Vol. 9. No. 2, s. 175–189, <<https://doi.org/10.20473/jgs.9.2.2015.175-189>>.
- Mariani, Laura di (2021): The Women, Peace and Security Agenda: a critique of liberal peace. *Trinita Dei Monti Think Tank*, 15. 5. 2022, <[doi:10.48256/TDM2012_00189](https://doi.org/10.48256/TDM2012_00189)>.
- Martin de Almagro, Maria (2018): Producing Participants: Gender, Race, Class, and Women, Peace and Security. *Global Society*, Vol. 32, No. 4, s. 395–414, <<https://doi.org/10.1080/13600826.2017.1380610>>.
- Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación (2019): *Spain's Feminist Foreign Policy. Promoting Gender Equality in Spain's External Action*, 13. 3. 2022, <https://www.exteriores.gob.es/es/ServiciosAlCiudadano/PublicacionesOficiales/2021_02_POLITICA%20EXTERIOR%20FEMINISTA_ENG.pdf>.
- Ministère de L'Europe et des Affaires Étrangères (2018): Feminist Diplomacy. Gender equality: a priority for France. *France Diplomacy*, 16. 2. 2020, <<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/>>.
- Ministry for Foreign Affairs (2018): *The Swedish Foreign Service action plan for feminist foreign policy 2019–2022, including direction and measures for 2019*, 15. 5. 2021, <<https://www.government.se/information-material/2018/03/swedish-foreign-service-action-plan-for-feminist-foreign-policy-20192022-including-indicative-measures-for-2019/>>.
- Minister for Foreign Affairs (2019): Feminist foreign policy. *Government offices of Sweden*, 15. 2. 2020, <<https://www.government.se/government-policy/feminist-foreign-policy/>>.
- Minister of Foreign and European Affairs (2019): *Foreign Policy Address presented by Mr Jean Asselborn – Minister of Foreign and European Affairs to the Luxembourg Parliament on 13 March 2019*, 13. 3. 2022, <https://maee.gouvernement.lu/content/dam/gouv_mae/ministere/declarations-de-politique-etrangere/2019/EN-Declaration-de-politique-etrangere-2019.pdf>.
- Mohanty, Chandra (1988): Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review*, Vol. 30, No. 1, s. 61–88.
- O O'Sullivan, Míla (2022): Where Are the Ukrainian Women? *Green European Journal*, 22. 6. 2021, <<https://www.greeneuropeanjournal.eu/where-are-the-ukrainian-women/>>.
- P Parashar, Swati (2018): The WPS Agenda: A Postcolonial Critique. In: Davies, Sara E. – True, Jacqui (eds.): *The Oxford Handbook of Women, Peace, and Security*. Oxford Academic, s. 829–839, <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190638276.013.46>>.
- Political and Peacebuilding Affairs (2022): *Women, Peace and Security*, 11. 4. 2022, <<https://dppa.un.org/en/women-peace-and-security>>.
- Pradela, Joanna (2022): The Ukraine crisis, feminism and Australia's foreign policy. *The Interpreter*, 23. 6. 2021, <<https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/ukraine-crisis-feminism-and-australia-foreign-policy>>.
- Ptáčniková, Iveta (2013): Bezpečnosť žien z perspektívy teórie feminizmu v medzinárodných vzťahoch: Sexuálny násilíjako účinná zbraň války. *Obrana a stratégia*, Vol. 13, No. 2, s. 41–52, <<https://doi.org/10.3849/1802-7199.13.2013.02.041-052>>.
- R Rice, Mackenzie E. (2018): When Gendered Identities are National Identities: The Influence of Masculinity on American Foreign Policy. *Towson University Journal of International Affairs*, Vol. 51, No. 2, s. 1–20.
- Ridge, Alice – Lambert, Caroline et al. (2019): *Feminist Foreign Policy. Key Principles & Accountability Mechanisms*, 19. 2. 2020, <<https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2019/06/Feminist-Foreign-Policy-Discussion-Summary-FINAL.pdf>>.

- Ropper, Lynne (2002): Feminism is NOT Pacifism: A Personal View of the Politics of War. *Feminist Media Studies*, Vol. 2, No. 1, s. 149–151, <<https://doi.org/10.1080/146807702753745464>>.
- S Schmidt, Juliane (2021): A Green Feminist Foreign Policy for the EU. *Green European Journal*, 14. 3. 2022, <<https://www.greeneuropeanjournal.eu/content/uploads/pdf/a-green-feminist-foreign-policy-for-the-eu.pdf>>.
- Schnieder-Krüger, Jakob–Kuschel, Kerstin (2022): *Talks on International Cooperation: Feminist Foreign Policy – Rights, Resources, Representation*, 11. 3. 2022, <https://gender-works.giz.de/wp-content/uploads/2022/01/REPORT_-Web-Talk_Feminist-Foreign-Policy.pdf>.
- Schulz, Philipp (2018): Displacement from gendered personhood: sexual violence and masculinities in northern Uganda. *International Affairs*, Vol. 94, No. 5, s. 1101–1119, <<https://doi.org/10.1093/ia/iyy146>>.
- Schulz, Philipp – Touquet, Heleen (2020): Queering explanatory frameworks for wartime sexual violence against men. *International Affairs*, Vol. 96, No. 5, s. 1169–1187, <<https://doi.org/10.1093/ia/iaaa062>>.
- Skjelsbæk, Inger – Tryggestad, Torunn Lise (2020): Pro-gender Norms in Norwegian Peace Engagement: Balancing Experiences, Values, and Interests. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 16, No. 2, s. 181–198, 14. 3. 2022, <<https://doi.org/10.1093/fpa/orz028>>.
- Stando, Olaf (2021): *SNP Manifesto 2021: What we're doing for women*, 12. 3. 2022, <<https://www.snp.org/2021-women-manifesto/>>.
- T The Feminist Initiative Group (2022): *The right to resist: A feminist manifesto from Ukraine*, 19. 9. 2022, <<https://www.greenleft.org.au/content/right-resist-feminist-manifesto-ukraine>>.
- The Greens/EFA (2021): *Practicing what we preach: Making the EU Foreign Policy a Feminist one*, 14. 3. 2022, <<http://extranet.greens-efa-service.eu/public/media/file/1/6806>>.
- The House of Representatives (2021): H.Res.196 – *Expressing the sense of the House of Representatives regarding the importance of taking a feminist approach to all aspects of foreign policy, including foreign assistance and humanitarian response, trade, diplomacy, defense, immigration, funding, and accountability mechanisms*, 12. 3. 2022, <<https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/196/text?r=23&s=1>>.
- Thompson, Lyric – Clement, Rachel (2019): Defining feminist foreign policy. *International Centre for Research on Women*, 14. 2. 2020, <<https://www.icrw.org/publications/defining-feminist-foreign-policy/>>.
- Thomson, Jennifer (2020): The Growth of Feminist (?) Foreign Policy. *E-International Relations*, 11. 2. 2020, <<https://www.e-ir.info/2020/02/10/the-growth-of-feminist-foreign-policy/>>.
- Thomson, Jennifer (2021): *Feminist foreign policies are already with us – but they have some way to go to realise their full potential*, 14. 2. 2022, <<https://theloop.ecpr.eu/the-potential-of-feminist-foreign-policy/>>.
- Thomson, Lyric – Ahmed, Spogmay – Khokhar, Tanya (2021): Defining Feminist Foreign Policy: A 2021 Update. *International Center for Research on Women*, s. 1–31, 9. 2. 2022, <<https://www.icrw.org/publications/defining-feminist-foreign-policy/>>.
- Tickner, J. Ann – Sjoberg, Laura (2011): *Feminism and International Relations: Conversations about the Past, Present and Future*. London: Routledge.
- U United Nations Development Programme (2019): *Parliaments as partners supporting The Women, Peace and Security Agenda. A Global Handbook*.
- UN Security Council (2000): Resolution 1325 (2000). Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000. S/RES/1325 (2000), <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>>.
- UN Security Council (2008): Resolution 1820 (2008). Adopted by the Security Council at its 5916th meeting, on 19 June 2008. S/RES/1820 (2008), <<https://www.security-councilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CAC%20S%20RES%201820.pdf>>.

- UN Woman (2015): *Women's participation and a better understanding of the political*, 9. 12. 2021, <<https://wps.unwomen.org/participation/>>.
- W Wallaschek, Stefan (2015): In Dialogue: Postcolonial Theory and Intersectionality. *Momentum Quarterly*, Vol. 4, No. 4, s. 218–232.
- Women's International League for Peace and Freedom (2022): About women, peace and security in the security council. *Women, Peace and Security Agenda*, 10. 4. 2022, <<https://www.peacewomen.org/security-council/WPS-in-SC-Council>>.
- Y Yar, Lucia (2021): Feministická zahraničná politika: Námet pre Slovensko? *EURACTIV*, 1. 4. 2022, <<https://euractiv.sk/section/rodova-rovnost/linksdossier/feministicka-zahranicna-politika-namet-pre-slovensko/>>.
- Z Zhukova, Ekatherina – Sundström, Malena Rosén – Elgström, Ole (2022): Feminist Foreign Policies (FFPs) as Strategic Narratives: Norm Translation in Sweden, Canada, France, and Mexico. *Review of International Studies*, Vol. 48, No.1, s. 195–216, <<https://doi.org/10.1017/S0260210521000413>>.

NOTE

I would like to thank both opponents for their valuable advice and suggestions, which greatly improved the quality of my manuscript. I would also like to thank the entire editorial team of the Czech Journal of International Relations for the opportunity to publish my research.

AUTHOR BIOGRAPHY

Alexandra Madarászová, born in 1993, is a graduate of doctoral studies at the Prague University of Economics and Business, Department of International and Diplomatic Studies. In her academic career, she specializes in feminism and gender as applied to international relations, politics and security. In her dissertation, she analyzed gender as a tool of political manipulation in the US during the administration of Barack Obama, with focus on the analysis of the US foreign policy in selected Middle East countries. She is also interested in new media and its position and potential in the current international system. Outside of her academic career, she devotes herself to technological innovations and business.

Nestátní aktéři v mezinárodním systému: jak poznáme padouchy?

Non-state Actors in the International System:
How Do We Recognize the Bad Guys?

MIROSLAV PLUNDRICH

University of West Bohemia in Pilsen, Czech Republic

E-MAIL

plundrim@kap.zcu.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0002-8839-2525>

ABSTRACT

Non-state actors represent equal partners, viable competitors, and/or serious enemies in the current international system. Their specific position depends on how their behaviour in the system is perceived by states, international organizations, and civil society. The behaviour itself can be positive or negative. However, a closer look at the field of non-state actors will show that it is not easy to identify who the good and bad guys among them are. This is due to the fact that we are not living in a black-and-white world, or a black-and-white international system. For this reason, this study has the ambition to present a new approach to identifying bad guys, i.e., negative non-state actors in the international system.

KEYWORDS

non-state actor, non-state armed actor, negativity, negative action, violation, international system

DOI

<https://doi.org/10.32422/cjir.9>

ÚVOD

I přesto, že nestátní aktéři představují z dlouhodobého hlediska v mezinárodním systému staronový fenomén, tak po nahlédnutí do literatury zjistíme, že v sociálních vědách narostl zájem o jejich výzkum ve velké míře až v devadesátých letech 20. století. V tomto období totiž jejich role, počet, akceschopnost a význam začaly narůstat. Především se však mnohým nestátním aktérům podařilo transnacionalizovat, resp. získat mezistátní přesah ve svém působení, a to zejména v kontextu změn v mezinárodním uspořádání (konec studenové války), fenoménu globalizace, odbourávání všemožných bariér a nástupu nových technologií. Transnacionalizací nestátní aktéři daleko více než kdy dříve zefektivnili svoje možnosti a pozice v mezinárodním systému, čímž se pro státy stali rovnocennými partnery, obstojnými konkurenty a/nebo závažnými nepřáteli (SRV. NAPŘ. JOSSELIN – WALLACE 2001, CLAPHAM 2009).

Dnes se konkrétní pozice nestátních aktérů *de facto* odvíjí od toho, jak jejich chování v systému vnímají státy, mezinárodní organizace a občanská společnost, přičemž samotné chování může být pozitivní nebo negativní.¹ V kontextu vnímání chování nestátních aktérů převládá dlouhodobě konsenzus, že o nestátních aktérech – např. o aktivitách humanitárních společností typu Červeného kříže smýšlíme spíše pozitivně a označujeme je za hrdiny, neboť pomáhají lidem v obtížných situacích. O jiných pak negativně – např. o Armádě božího odporu vedenou warlordem Josephem Konyem, který se ve středovýchodní Africe dopouštěl setrvale od devadesátých let minulého století brutality na tamním obyvatelstvu, ve svých řadách hojně využíval dětské vojáky, nechal unášet dívky a ženy, podílel se na ilegálním obchodě se slonovinou a pašoval diamanty a zlato (FABER 2017: 1–22). Takové aktéry vnímáme jako padouchy v mezinárodním systému a predátory společnosti.

Bližší pohled však ukáže, že aktéři, o kterých bychom v první chvíli smýšleli v negativním duchu, mohou vykazovat i pozitivní přínos – a naopak aktéři, o kterých smýšlíme pozitivně, mohou vykazovat i negativní aktivity. Prvním příkladem by mohla být mafie či některé skupiny organizovaného zločinu. Už totiž Susan Strangeová (1996: 110–111) v devadesátých letech 20. století uvedla, že Cosa Nostra sice ohrožuje autoritu státu, ale současně dokáže vytvářet alternativní model vládnutí: na jedné straně vykonává

činnosti, které jsou státem považovány za trestné, na straně druhé má tato organizace sama o sobě mnoho charakteristik státní správy a svým příz-
nivcům dokáže zajistit klíčové veřejné statky včetně služeb, jako je vzdělá-
ní či zdravotní péče. Příkladem druhým mohou být nevládní humanitární
organizace. Na tuto situaci např. upozorňuje Jonathan Goodhand v knize
Aiding Peace? The Role of NGO's in Armed Conflict. Goodhand (2006) ukazuje,
jak zásahy a intervence humanitárních organizací v zemích zasažených
konfliktem mohou poškozovat místní komunity kupř. tím, že se zdražují
produkty první pomoci, dochází ke zvětšování černého trhu a tzv. válečné
ekonomiky; dále přítomnost movitých mezinárodních nevládních organi-
zací může přispívat k růstu cen a tlaku na růst mezd. Právě tyto příklady
ukazují, jak nelehké je identifikovat hrdiny a padouchy. Zkrátka nenachá-
zíme se v černobílém světě, resp. v černobílém mezinárodním systému.

Tento problém – tj. „kdo je padouch a kdo hrdina“ – je těžištěm ná-
sledujícího textu a promítá se do základní výzkumné otázky: Jak lze mezi
nestátními aktéry identifikovat padouchy? Respektive, co dělá z nestátních
aktérů² negativní hráče v systému? Cílem textu je zjistit, jakým způsobem
a na základě jakých znaků lze identifikovat ryzího padoucha, tedy čistého
negativního nestátního aktéra. S cílem vytvořit operacionální definici čis-
tého padoucha provedu kvalitativní syntézu dostupných dat ze základní
a sekundární literatury, ale zároveň z empirických dat o nestátních akté-
rech. Budu zjišťovat, kteří z nich jsou vnímáni negativně, proč a na záklá-
dě jakých činností. K syntéze bude využita především literatura týkající se
nestátních ozbrojených aktérů (NOA)³ a skupin organizovaného zločinu
(SOZ).⁴ Tyto skupiny jsou dlouhodobě označovány a považovány za nega-
tivní, neboť např. podkopávají státní autoritu, ohrožují princip suvereni-
ty, legitimacy a rovněž identity (BEREZCKI 2017: 15–16). Prostřednictvím syntézy
a analýzy dat následně vytvořím operacionální definici čistého padoucha.
Ta bude mít kumulativní charakter, neboť bude zahrnovat několik znaků.
Ty nám společně pomohou přímo v praxi rozlišovat a určit míru negativity
konkrétního vybraného nestátního aktéra.

Tento text je rozdělený do tří částí. V první kapitole zmapuji stáva-
jící literaturu a stručně představím dosavadní výzkum nestátních aktérů
(zejména NOA a SOZ), přičemž se zaměřím především na to, proč, na zá-
kladě čeho a v jakých oblastech bývají označováni za negativní. Na záklá-
dě uvedeného pak ve druhé kapitole sestavím kumulativní operacionální

definici ryzího negativního nestátního aktéra. Následně ve třetí kapitole budu demonstrovat její použití na dvou vybraných aktérech. Jmenovitě se bude jednat o Islámský stát, ve vymezeném období 2014–2019, který dlouhodobě patří mezi mezinárodně odsuzovaná džihádistická uskupení; dále pak o Hizballáh od roku 2011 do roku 2019, který sám o sobě představuje *sui generis*⁵ nestátního aktéra. V závěru dojde k vyhodnocení výzkumu v rámci položené výzkumné otázky.

ANALÝZA STÁVAJÍCÍ LITERATURY A EMPIRICKÝCH DAT O NESTÁTNÍCH AKTÉRECH: HLEDÁNÍ NEGATIVNÍCH ASPEKTŮ

V počátcích výzkumu nestátních aktérů v devadesátých letech 20. století věnovali badatelé pozornost kontextu vnitrostátních konfliktů a problematice slabých států, resp. úpadku státnosti, a dále pak jejich vlivu (narušování) na stabilitu ekonomického systému. Autoři jako např. Van Creveld (1991) či John Arquilla a David Ronfeldt (1996) ukazovali, jak aktivní boj tzv. nestátních ozbrojených aktérů prohlubuje vnitrostátní slabost, když narušuje monopol legitimního vládnutí. V téže době ekonomická liberálka Susan Strangeová (1996) ve své knize *The Retreat of the state* upozornila na hrozbu nahrazení autority státu skupinami organizovaného zločinu. Za příklad takových skupin uváděla italskou mafii, japonskou jakuzu, čínské triády či kolumbijské drogové kartely. Následně na případu Cosa Nostry demonstrovala problematiku vytváření tzv. kontra vládního modelu nestátními aktéry (STRANGE 1996: 110–111). V praxi to znamená, že nestátní aktér vykonává činnosti, které jsou daným státem považovány za trestné, avšak na druhou stranu má taková nestátní organizace sama o sobě mnoho charakteristik státní správy. I přesto, že to může znamenat pozitivní přínos pro lokální komunity, tak z pozice státu dochází opět k zpochybnění státního monopolu. Mimo uvedené se Strangeová současně shoduje s výše zmíněnými autory, když tvrdí, že nestátní aktéři začali získávat na razanci díky fenoménu globalizace. Ta jim umožnila se propojit a započít intenzivní vzájemnou kooperaci. Došlo k vytvoření celosvětových sítí nestátních aktérů (např. organizovaného zločinu), čímž stoupl jejich vliv vedle vnitrostátního i v mezinárodním politickém a ekonomickém systému.

Tento mezistátní přesah a hrozby z něj vyplývající se jednoznačně potvrdily počátkem 21. století v souvislosti s ozbrojenými útoky z 11. září 2001. V kontextu těchto útoků došlo k značnému posunu vnímání

negativního chování nestátních aktérů. Od uvedeného data totiž můžeme v politické, akademické a mediální debatě pozorovat důraz věnovaný na tři „negativní“ fenomény: *terrorismus*, *radikalismus* a *extremismus*. Je sice pravdou, že terorismus a teroristické skupiny společně s konceptem tzv. násilného extrémismu představují již dlouhodobě samy o sobě širokospektrální oblasti výzkumu, nicméně právě s přechodem do 21. století se začaly tyto fenomény více využívat k výzkumu a popisu různých nestátních skupin. Ty své motivace změnily z omezených cílů na neomezené či retribuční s vidinou odměn v jiném světě a pro dosažení svých cílů se začaly uchýlovat k nevybíravému násilí (především využití strachu, útlaku atd.) na civilním obyvatelstvu.⁶ Dokonce samotná struktura takových skupin se přeměnila. Vznikly sítě tajných buněk, které skupinám umožnily mnohem větší akceschopnost, čímž se staly nebezpečnějšími (NYE 2004: 206–208).⁷ Teroristické události z 11. září 2001 toho byly důkazem. Teroristické skupiny jako téma následně ve srovnání s jinými nestátními skupinami značně převládly v politické (válka proti teroru, boj proti terorismu se stal jednou z nových agend NATO atd.) i akademické agendě, neboť se začalo debatovat o jejich potenciálu ohrozit bezpečnost systému jako celku. Tím je myšlena taková situace, kdy nestátní aktér může svojí činností destabilizovat či ochromit nejen lokální komunitu a oblast, jednotlivé státy či region, ale i mezinárodní systém jako celek. Příkladem by mohla být koordinovaná série teroristických útoků směřovaných na důležité strategické body (elektrárny atp.).⁸ Koneckonců sám Henry Kissinger (2004) ve svém textu *America's Assignment: What will we face in the next four years?* uvedl, že teroristické útoky z 11. 9. 2001 byly pro USA novou výzvou a že právě terorismus se stal hrozbou pro globální ekvilibrium. Dunne (2009) terorismus považuje dokonce za ideologickou výzvu pro systém a státy.

Současně s potvrzením globální akceschopnosti nestátních aktérů přišla poptávka po jejich typologiích a klasifikacích, potřebných především ke stanovení adekvátních protiopatření (tzv. *counter-policy*), a dále nutnost rozšíření bezpečnostních studií a dalších podoborů mezinárodních vztahů o nastíněnou problematiku. Za autory věnující se typologii a klasifikaci nestátních „negativních“ aktérů lze uvést např. Stefena Maira (2003), Baraka Mendelsohna (2005), Ulricha Schneckenera (2007), Phila Williamse (2008), Meirava Mishali-Rama (2009), Ersela Aydinliho (2015) anebo Erana Zohara (2016). Tito výzkumníci *de facto* ukotvili a rozpracovali dvě výše zmíněné (základní) skupiny nestátních aktérů působících v systému

negativně – *nestátní ozbrojení aktéři a skupiny organizovaného zločinu*.⁹ Tyto typologie nám skutečně slouží především ke kategorizaci zkoumaných aktérů. Další autoři pak preferují rozdělení aktérů na základě sledování jejich společných atributů, další dle náboženského vyznání či na základě etnicity a jiní v návaznosti na jejich politické cíle a profilaci.¹⁰ Každopádně, obě skupiny zahrnují takové nestátní aktéry, kteří (jak je z děl patrné) svým působením v systému zejména narušují koncept právního státu, ovlivňují socio-ekonomické vztahy ve společnostech, státech i v mezinárodním systému atd. Výzkum jejich konkrétních rolí v systému se promítá např. v dílech významných teoretiků různých směrů oboru mezinárodní vztahy. Když bychom např. srovnali nejnovější díla Josepha Nye¹¹ (liberalismus), Stephena Walta¹² (realismus) anebo konstruktivistů jako Thomase Pankratze a Hannse Matiasaka,¹³ tak zjistíme, že zkoumají dopad činností *negativních* nestátních aktérů a hrozeb z nich plynoucích pro státy, či dokonce samotný mezinárodní systém. Každopádně je důležité, že uvedení badatelé (potažmo jednotlivé teoretické směry) nikdy nepracují se všemi typy nestátních aktérů z výše uvedených klasifikací (NOA a SOZ). Vždy spíše preferují jeden konkrétní typ aktéra (např. teroristické skupiny), a my tak můžeme tvrdit, že v teoriích mezinárodních vztahů autoři nesdílejí jeden pohled a jednu definici nestátních aktérů působících v systému „negativním“ způsobem. Jednotliví badatelé, jejich výzkumy a ani samotné typologie a klasifikace nám neposkytují odpověď, resp. klíč ke zkoumání míry negativity konkrétních nestátních aktérů v systému. Tento text má ambici právě tuto mezeru zaplnit.

KUMULATIVNÍ OPERACIONÁLNÍ DEFINICE RYZÍHO NEGATIVNÍHO NESTÁTNIHO AKTÉRA

Pro rozpoznání a určení negativního nestátního aktéra a míry jeho negativity je nejdříve zapotřebí rozumět tomu, co považujeme za samotné negativní chování. „Negativní chování“ je ve společnosti ve své nejjednodušší formě chápáno jako záměrná akce, která není v souladu s nastavenými pravidly, která někoho či něco poškozuje a která je prováděna autonomní jednotkou. Toto obecné uchopení by nám však pravděpodobně poskytlo příliš širokou škálu nestátních aktérů. Určitě bychom do něj zařadili zmíněnou Armádu božího odporu (terorizování obyvatelstva ve středovýchodní Africe), stejně tak náboženské hnutí Óm šinrikjó, které v roce 1995 provedlo v centru Tokia chemický útok na civilní obyvatelstvo (BBC 2018) či

ozbrojené skupiny jako např. Al-Káida, Boko Haram a Al-Šabáb. Avšak jak již bylo úvodem naznačeno, tak vedle „tradičně“ vnímaných negativních nestátních aktérů (nestátní ozbrojené skupiny a skupiny organizovaného zločinu) jsou tu i další nestátní hráči, kteří sice bývají dlouhodobě považováni za pozitivní přispěvatele společnosti, ale i přesto se mohou potýkat s různými kauzami v kontextu uvedeného základního vnímání negativního chování. Jedná se o nevládní humanitární organizace, a dále pak zejména o různé firmy a nadnárodní korporace, jež byly v průběhu času kupř. obviněny z využívání dětské práce (v roce 2020 [TEIXERA 2020]), či ze znečišťování životního prostředí (znečištění delty Nigeru společností Shell [BBC 2021A]). Dokonce činnosti humanitárních organizací v zemích zasažených konfliktem mohou vést k poškozování místních komunit, a to třeba tím, že v tamní zemi zdražují produkty první pomoci, čímž dochází k růstu černého trhu a tzv. válečné ekonomiky; dále pak může docházet k navyšování cen nemovitostí a mezd [GOODHAND 2006]. Mimo to je působení humanitárních organizací spojováno i se znásilňováním/využíváním sexuálních služeb. Například organizace Oxfam byla v nedávných letech obviněna, že její pracovníci na misi v Kongu zneužívali svého postavení k získání sexuálních služeb a zastrášovali tamní obyvatele [BBC 2021B]). Jsou takové aféry a počiny humanitárních organizací a firem „srovnatelné“ s aktivitami rebelů, radikálních náboženských hnutí či teroristů? Vzhledem k uvedené základní definici negativního chování nejspíše ano. Proto je zde evidentní potřeba obecnou definici zpřesnit o různé parametry a indikátory tak, aby obor mezinárodní vztahy mohl lépe analyzovat, srovnávat a zkoumat širokou a zajímavou – byť negativně působící – skupinu hráčů.

Na základě dosavadních dat (viz předcházející subkapitola) lze tvrdit, že nestátní aktéry vnímáme negativně, když jejich chování na/porušuje, zpochybňuje, ohrožuje státnost (dochází k zpochybňování legitimního vládnutí, zpochybňování/narušování/nahrazení legitimního monopolu na užití síly), právní řád, ekonomický systém a stabilitu, základní lidská práva, socioekonomický růst, občanskou společnost, blahobyt, environmentální prostředí, lokální,¹⁴ regionální¹⁵ či mezinárodní stabilitu a bezpečnost. Právě tyto vyjmenované aspekty patří dle nasbírané literatury mezi nejčastější a nejzávažnější. Zároveň je důležité, aby identifikované činnosti, které např. narušují státnost či porušují lidská práva, byly vykonávány opakovaně a kontinuálně, tzn. že náhodné či jednorázové porušení lidských práv ještě nekvalifikuje daného aktéra jako negativního (to se týká

ojedinělých kauz nevládních organizací nebo firem).¹⁶ Na základě uvedeného lze vytvořit definici negativního nestátního aktéra (padoucha) v mezinárodním systému: „*Negativní nestátní aktér je takový nestátní aktér, který v mezinárodním systému setrvale narušuje právní a ekonomický řád států a států a společenskou stabilitu a fungování mezinárodního systému, ohrožuje státnost a autoritu státu, ve kterém se nachází, svou činností produkuje public bads, a má potenciál destabilizovat systém jako celek.*“

Tato definice je však stále obecná. Pro účely empirického výzkumu a hledání rozdílů mezi negativními nestátními aktéry je vhodné se zaměřit na pozorovatelné a měřitelné indikátory. Operacionální definice, která by nám pomohla stanovit míru negativity a určit rozdíly mezi jednotlivými nestátními aktéry, a to jaký aktér se blíží ryzímu negativnímu nestátnímu aktérovi v mezinárodním systému (tj. svým působením ovlivňuje více než jeden stát), předpokládá, že negativní nestátní aktér:

- se dopouští strukturálního násilí;
- se dopouští územního násilí;
- se dopouští věkového násilí;
- se dopouští genderového násilí;
- do svých násilných aktivit implementuje prvky terorismu;
- se systematicky dopouští ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy;
- svými aktivitami systematicky narušuje systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu;
- systematicky porušuje základní lidská práva, tak jak byla zanesena v mezinárodním právu;
- poskytuje takové veřejné statky (*public goods*), které podkopávají legitimitu svrchovaného státu, resp. narušuje tím autoritu legitimní vlády;
- vynucuje na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání, které jsou v rozporu se základními právy jednotlivce;
- svým setrvalým působením produkuje *public bads*;
- má potenciál ohrozit systém jako celek, jeho stabilitu a fungování.

Indikátory z výše uvedené operacionální definice se nyní pokusím přesněji vysvětlit. Jak je patrné, tak první čtyři indikátory by se daly shrnout v jeden – „nestátní aktér se dopouští násilí“. Avšak pro určení míry negativity a ideál typu by takové shrnující uchopení bylo zjednodušující. Zkrátka a jednoduše, ne každý aktér nutně páchá všechny typy násilí. Z tohoto důvodu je proto vhodné sledovat, jakých konkrétních forem násilí se nestátní aktér dopouští. Samotná empirie a koneckonců i někteří autoři (SRV. NAPŘ. WYK 2017: 226–227) odkazují na čtyři podoby násilí: tzv. *strukturální násilí*; což je násilí mířené proti strukturám společnosti nebo států. Starším příkladem je kolumbijská FARC, která se dopouštěla brutálních zásahů proti civilnímu obyvatelstvu (IDLER – FOREST 2015). Novějším pak Charles Taylor, po tažmo Fodaye Sankoh, kteří se v čele Liberijské národní vlastenecké fronty vedle masového násilí na civilním obyvatelstvu (např. zabíjení a mrzačení civilistů) dopouštěli zabíjení státních úředníků či policistů (VALLELY 2013, TAR – WAPMUK 2017). Příkladem by také mohl být i Talibán před opětovným získáním vlády nad Afghánistánem. Byl přímo obviněn Mezinárodním trestním soudem z násilností (ve všech formách) proti civilnímu obyvatelstvu, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů atd. (CEP 2022, MAIZLAND 2021, RASHID A KOL 2022). V poslední řadě je důležité uvést, že ne vždy se musí přímo jednat o masakry, ale také o formu psychického násilí v podobě zastrašování prostřednictvím médií, jako to dělá drogový kartel Los Zetas (BEITTEL 2020: 22–24, DITTMAR 2020).

Dále se jedná o *územní/teritoriální násilí*, násilí cílené na lidi v konkrétním geografickém prostoru. Typické pro skupiny s ambicí teritoriálních zisků a převzetí monopolu užití síly. Příkladem mohou být warlordi, povstalecké skupiny, někdy i teroristické skupiny, dokonce i drogové kartely či mafie. Ti všichni se snaží pomocí násilí etablovat svou moc zejména ve státech zmítajících se v dlouho trvajících konfliktech, anebo využívají odlehlých oblastí s nefunkčním státním aparátem pro realizaci svých ilegálních nenásilných aktivit (viz dále). Jinými slovy jsou v tzv. slabých, upadajících či rozpadlých státech (např. Sierra Leone, Demokratická republika Kongo, Barma, Afghánistán, Libérie či Somálsko) schopni ovládat území prostřednictvím vojenské síly. Zatímco warlordi, mafie a drogové kartely využívají nabyté teritoriální zisky spíše k profitu, tak povstalecké a teroristické skupiny k další expanzi a realizaci svých politických cílů (SRV. MAIR 2003, HANSEN 2003, SCHNECKENER 2007, WILLIAMS 2008, VARIN – ABUBAKAR 2017).

Další formou násilí je tzv. *věkové násilí*; kdy hovoříme o násilí páchaném na dětech. Jedná se zejména o užívání dětí jako vojáků v konfliktech anebo jako pracovní síly. Příkladem v této oblasti je Joseph Kony, resp. jím vedená Armáda božího odporu. Ta od devadesátých let 20. století využívala ve svých řadách hojně dětské vojáky (VINCI 2009: 89–110). Obdobným případem je nigérijská Boko Haram, která též využívala děti k doplnění svých vojenských řad, a zároveň i jako pracovní sílu (ONUOHA 2014, BAUER 2016).

Poslední podobou násilí je *genderové násilí*. To odkazuje na násilí, jehož cíle jsou definované jejich genderem. Z nedávných zpráv z některých afrických konfliktů víme, že genderové násilí se již netýká jen žen. Zvyšuje se počet sexuálně motivovaného násilí vůči mužům, včetně homosexuálního znásilňování. Vedle znásilňování to může být i tzv. manželské otroctví a nucené sňatky. Dále např. omezování různých práv žen v kontextu striktních výkladů náboženského vyznání. Takové počínání je typické pro radikální islamistické skupiny jako Islámský stát (CSIS 2018) či Boko Haram (EHWARIEME – UMIKORO 2015, BAUER 2016).

Pokud hovoříme o násilí, je zde důležité uvést a vysvětlit, že „*nestátní aktér do svých násilných aktivit implementuje prvky terorismu*“. Terorismus a prvky terorismu můžeme vnímat jako samostatný indikátor vzhledem k jeho vlastní podstatě a odlišné podobě – tj. cílené kombinování fyzického a psychického násilí (teror) za účelem vyvolání strachu (dominantně) mezi civilním obyvatelstvem při sledování politických nebo ideologických cílů. Jednotlivé nevybíravé akty typu bombových útoků, sabotáží, sebevražděných atentátů, únosů letadel a osob atd. jsou takřka neospravedlnitelné, bez ohledu na politické, filozofické, ideologické, rasové, etnické, náboženské nebo jiné úvahy.

Kromě násilných aktivit se nestátní aktéři *systematicky dopouštějí ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy*. Jedná se především o takové činnosti, které nestátním aktérům přinášejí profit. Jak je možno vypočítat, tak buď bývá zisk pro nestátní negativní skupiny dominantním hnacím motorem, anebo jej využívají jako nástroj ke svým cílům politickým, teritoriálním atd. Příkladem ilegálních nenásilných aktivit je obchodování s drogami, pašování migrantů, obchodování s lidmi, praní peněz, pašování střelných zbraní, padělaného zboží, chráněných zvířecích druhů či vzácných komodit (slonovina, zlato, diamanty). Do této kategorie

patří i kyberkriminalita. Vedle on-line krádeží dat využívají negativní nestátní aktéři kybernetický prostor např. k přístupu na tzv. Dark Web. Ten představuje platformu pro další řadu ilegálních aktivit: vydírání, prodej pornografie, obchody s osobními daty, zneužívání kryptoměn a získávání zbraní a jiného nezákonného zboží. Díky tomu se organizovaný zločin dotýká všech oblastí společnosti. Dokonce i ty nejvyspělejší státy se s ním potýkají, neboť se organizovaný zločin stal transnacionálním fenoménem¹⁷ (PANKRATZ – MATIASEK 2012: 41–42). Mezi přední typy skupin organizovaného zločinu na mezinárodní scéně patří drogové kartely a mafie, a dále někdy i gangy. Drogové kartely začínaly nabývat na významu od sedmdesátých let 20. století, přičemž od osmdesátých let ovládly mezinárodní obchod s narkotiky (SAMUELS 2006: 220, WILLIAMS 2001). Kartely jako Los Zetas, který americká DEA označila za „technologicky nejpokročilejší, nejsofistikovanější a nejnásilnější z těchto skupin“ (CIT. DLE INSIGHT CRIME 2012), se dopouštějí jak fyzického, tak i psychického násilí (viz výše), ilegálně obchodují s narkotiky, obchodují s lidmi, porušují princip vnitřní suverenity a lidských práv, posilují nejistotu a způsobují úpadek státnosti, přičemž mohou destabilizovat jak lokální, tak i regionální prostředí (GRAYSON 2014, DCAF 2015, BEITTEL 2020: 22–24, DITTMAR 2020).

Právě tak násilné i nenásilné ilegální aktivity oslabují lidskou bezpečnost, mohou vést k narušování lidských práv, podkopávají ekonomickou, sociální, kulturní a politickou stabilitu, občanskou společnost a její rozvoj jak v jednotlivých státech, tak po celém světě. Tímto se dostávám k dalším dvěma indikátorům: *nestátní aktér svými aktivitami systematicky narušuje systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu a základní lidská práva, tak jak byla zanesena v mezinárodním právu*. V současném systému jsme přijali tzv. přirozené právo (přirozených nezrušitelných práv člověka) v rámci *Všeobecné deklarace lidských práv*, které by mělo být všem společné a nezávislé na státu. Nicméně vedle základních práv a svobod neexistuje žádný přesný výčet pravidel, jež pod uvedené právo spadají. Avšak a zároveň svým působením by nestátní ozbrojení aktéři měli podléhat právnímu řádu (zákonům) státu, ve kterém působí. V takovém kontextu lze např. sledovat zpochybnování státního monopolu na legitimní násilí a vládnutí či porušování základních lidských práv a svobod,¹⁸ která bývají z pozice států ratifikována, a to např. v podobě lidskoprávních úmluv.¹⁹ V mezinárodním systému by NOA měli být konfrontováni s otázkou jak základních lidských práv, tak i mezinárodních závazků. V tomto kontextu jsem si však plně

vědom debaty o jejich neukotvení v mezinárodním právu, a to vzhledem k převažujícímu státocentrismu.²⁰ Avšak pro sledování toho, zdali takoví aktéři mezinárodní právo dodržují, anebo porušují, považují takovou debatu za vedlejší. V rámci mého pozorování je podstatné, že v oblasti mezinárodního práva začaly vznikat např. závazné mezinárodní konvence a normy jako Ženevské konvence či Charta OSN – mnohé z nich jsou např. ukotvené v principu *responsibility to protect*, a lze u nich sledovat jakým způsobem a v jaké míře je NOA porušují (např. nucené těhotenství nebo naopak potraty, genocidy, nucené vysídlování, zločiny proti lidskosti).²¹

Ke zpochybňování legitimacy svrchované vlády může docházet i jiným nepřímým způsobem, jenž je zahrnut v situaci, kdy *nestátní aktér poskytuje takové veřejné statky (public goods), které podkopávají legitimitu svrchovaného státu, resp. narušuje tím autoritu legitimní vlády*. Vhodným příkladem může být právě již zmíněná mafie (VIZ STRANGE 1996) snažící se získat politický vliv tím, že buduje paralelní správní orgány. Paralelní správní orgány jí následně umožňují získat jiné finance (např. poplatky za bezpečnost, právní služby, svoz odpadů) než z tradičních ilegálních činností (viz výše). Nicméně i přesto, že lokální komunity mohou těžit z určitých *public goods* produkovaných mafií (dále i kartely, výše zmíněnými povstalci atd.), tak to v praxi opět vede k podkopávání a narušování státních struktur a úpadku státnosti.

V extrémních případech se v souvislosti s nelegálním vládnutím a zaváděním paralelních samospráv můžeme dostat do situace, kdy *nestátní aktér vynucuje na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání, které jsou v rozporu se základními právy jednotlivce*. Situace, kdy nejen aktér porušuje svými aktivitami právní řád a lidská práva, ale zaváděním vlastních pravidel se ocitá přímo v rozporu k těmto základním pravidlům, a to navíc v kontextu extrémního vynucování náboženského vyznání. Příkladem může být striktní výklad a zavádění pravidla *šaría* radikálními islamistickými skupinami (např. Boko Haram [BAUER 2016] či Talibán [BBC 2021C]).

Někteří nestátní aktéři jsou ve svých negativních činnostech natolik expanzivní, jejich aktivity dosahují takové intenzity a jejich působení je tak dlouhodobé, že se tím právě dostaneme do bodu, kdy *svým setrvalým působením produkují public bads*. Za *public bads* (tzv. veřejné nedostatky) považujeme destabilizaci a nejistotu v politickém a sociálním prostředí,

vysídlení osob, šíření nemocí např. prostřednictvím znásilňování, moderní otroctví, environmentální znečišťování atd. Z *public bads* nevzkvétá užitek pro žádnou stranu, a především dochází ke ztrátě blahobytu a poklesu kvality života.

Poslední indikátor se věnuje situaci, zdali aktivity nestátního aktéra mají systematicky potenciál ohrozit systém (např. činnost v jednom státě, ovlivňují automaticky další stát, region, potažmo systém), či aktér disponuje sám o sobě možností zasáhnout kdekoliv po světě. *Nestátní aktér má potenciál ohrozit systém jako celek*, tím je tedy myšlena situace, kdy aktér činností může destabilizovat či ochromit nejen lokální komunitu/y, jednotlivé státy, region, ale i mezinárodní systém jako celek. Tento aktér je schopen působit za hranice státu původu a působnosti. Prvním příkladem takového počínání by mohly být fyzické či hmatatelné činy jako kybernetický koordinovaný útok, který by zasáhl kritickou infrastrukturu několika států najednou, anebo série teroristických útoků směřovaných na důležité strategické body (elektrárny atp.). V tomto duchu útoky z 11. září 2001 odstartovaly debatu a obavy ohledně jaderného útoku ze strany negativních nestátních aktérů, čímž se rozpoutala diskuse o možné hrozbě pro systém v podobě získání zbraní hromadného ničení NOA (biologické, chemické, radiologické, a dokonce i jaderné zbraně). Druhým příkladem mohou být i nefyzické revizionistické snahy některých nestátních aktérů (ideologické profilace a smýšlení skupin) změnit samotnou podstatu systému, resp. nastoleného řádu v něm ve svůj vlastní, v duchu radikální extremistické podoby. Oba příklady spolu úzce souvisejí a jeden umocňuje druhý a naopak.

Nyní, když jsem představil všechny indikátory, tak je důležité vysvětlit, jakým způsobem lze operacionální definici aplikovat. K hodnocení míry negativity nestátních aktérů budeme analyzovat jejich chování a na základě analýzy rozhodneme, zda daný aktér naplňuje či nenaplňuje konkrétní indikátor. Pokud ANO, přidělíme mu v daném bodu 1, pokud NE, tak 0. K určení míry negativity dojde sečtením všech získaných bodů. Platí, že čím vyšší dosažené číslo bude, tím je vyšší míra negativity. Maximální bodová hodnota, tj. 12, je ideál typ ryzího padoucha. Pro přehlednost lze toto hodnocení zaznamenávat v tabulce. Tento postup budu v následujících subkapitolách demonstrovat na případu Islámského státu a Hizballáhu. K analýze a následnému vyhodnocení negativity obou aktérů dojde v rámci téměř časově totožného vymezeného období (2014–2019 a 2011–2019).

Díky tomu zjistím, který z aktérů se během vymezené fáze vývoje více přiblížil ideál typu negativního aktéra.

Jak jsem již úvodem nastínil, tak tyto dvě organizace byly vybrány z několika důvodů: obě skupiny dlouhodobě patří mezi mezinárodně odsuzovaná islamistická uskupení; jejich působení silně ovlivnilo vnímání a výzkum nestátních ozbrojených aktérů; na Blízkém východě sehrály/sehrávají destabilizační regionální faktor a zároveň mají globální rozsah. Díky nejen těmto uvedeným příkladům, ale i rozdílné nábožensko-ideologické základně a politické strategii představují tyto organizace adekvátní vzorek pro aplikaci mého výše navrhovaného výzkumného rámce.

ANALÝZA NEGATIVNÍHO PŮSOBENÍ ISLÁMSKÉHO STÁTU

Islámský stát (IS) představuje navazující organizaci na starší působící Al-Káidu v Iráku a Islámský stát v Iráku. Prioritou Islámského státu bylo a je destabilizovat režimy po celém světě (především na Blízkém východě), s cílem ovládnout teritorium²² a vytvořit chalífát. Postupně se mu podařilo ovládnout území v Sýrii a Iráku. Tím pro nestátní aktéry a asymetrické válčení vytvořil nový standard (USIP 2016, LISTER 2016). To současně přispělo k transformaci samotného vnímání džihádismu a džihádistických skupin. O hlavní organizaci IS se mezi odborníky (VIZ BEER – HARIMAN 2018) začalo dokonce hovořit jako o multidimenzionálním a kvazi-státním aktérovi. Autoři zdůrazňovali, že IS kombinoval násilné činy proti nepřítelům se sociálními službami pro své klienty. Vytvořil výraznou přítomnost v globálních médiích a diskusích o zahraniční politice. Stejně jako státy i IS značně investoval nejen do armády, ale také do mediálních operací. Ohrožoval ostatní aktéry svou teritoriální i početní expanzí, jíž dosahoval prostřednictvím franšízových organizací a skupin (BEER – HARIMAN 2018: 17–18). Což je velmi důležité, neboť po teritoriální porážce hlavní linie Islámské státu (tj. Islámský stát v Sýrii a Levantě) v roce 2019, je tato organizace právě díky svým tzv. provinciím (franšízový model) i nadále aktivní a teritoriálně přítomna v Jemenu, Libyi, Egyptě, Saúdské Arábii, Alžírsku, Nigeru, Afghánistánu, Pákistánu, Nigérii a na Kavkaze. V textu se zaměřím na stručnou analýzu IS s důrazem na jeho hlavní organizaci v oblasti Iráku a Sýrie a vyhodnocení jeho míry negativity právě v období jeho největších úspěchů a rozmachu – tj. 2014–2019.

Islámský stát se v rámci vytyčeného období dostal do popředí mezinárodního prostředí zejména svým nevybíravým *strukturálním násilím a územním násilím*. Hlavní část organizace totiž násilné aktivity jednoznačně cílila na civilní obyvatelstvo a státní složky v konkrétním geografickém prostoru, tedy ve státech Blízkého východu (Sýrie a Irák). Postupem času IS bojoval proti syrským vládním silám, syrským povstaleckým skupinám, irácké armádě a milicím, kurdským pešmergským skupinám či libanonskému Hizballáhu (BLANNIN 2017, CSIS 2018, CISAC 2021). Na jím ovládaném území se dopouštěl brutalit na jezidech, šíitech a dalších menšinách, a nakonec i na sunnitské komunitě. Lze tvrdit, že IS *de facto* potíral všechny odpůrce a nečleny. V jeho propagandě převládla jako strategie nátlak a násilí. Příkladem může být masové zabíjení, popravy a zveřejňování videí z nich a fotografií těl na sociálních sítích. Svou akceschopností se stal závažným destabilizačním faktorem, který si nakonec vyžádal asistenci mocnějších států typu USA.

Vedle strukturálního a územního násilí se Islámský stát rovněž dopouštěl *věkového a genderového násilí*. Hojně využíval ve svých řadách dětské vojáky (VIZ ALMOHAMMAD 2018), a především vykořisťoval ženy jako sexuální otrokyně. Jak dokládá např. HRW (2017), tak mnohé sunnitské ženy (též jako jiná etnika) čelily násilnostem, především sexuálními (znásilňování, nucené manželství atd.). Mimo to IS zaváděl intenzivní náboženské zákony, prostřednictvím kterých bránil většině žen pracovat, mužům se holit, došlo k regulaci délky a materiálu ženského oblečení atd. (REVKIN - WOOD 2020: 1–2, CISAC 2021).

V návaznosti na výše uvedené Islámský stát dlouhodobě prováděl na mezinárodní scéně násilné ozbrojené akty s *prvky terorismu*. Svou zahraniční kapacitu dal najevo např. začátkem roku 2016, kdy jeho jednotky sestřelily ruské letadlo nad Sinajským poloostrovem, ale především sérií koordinovaných útoků, kdy jeho členové odpálili bomby v Paříži a provedli i bombové atentáty na belgickém letišti a ve stanici metra atd. (LISTER 2016: 3, CSIC 2018). Prostřednictvím svých médií dokonce IS aktivně vyzýval k útokům jednotlivců, přičemž jim i poskytoval podrobné pokyny, jak podomácku vyrobit bombu a jak někoho smrtelně ranit bodným předmětem (USIP 2016). V neposlední řadě využíval sociální média k šíření strachu pomocí různých nahrávek poprav atp. Následně od roku 2017, kdy začal IS ztrácet kontrolu nad svými největšími populačními centry, se navrátil k tradičnějším

teroristickým taktikám (bombové útoky, sebevražedné atentáty), opět rozvíjel spící buňky a asimiloval se do širší populace (CISAC 2021).

K financování svých cílů IS systematicky využíval různých *ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy*. Mezi přední činnosti patřil nelegální obchod s ropou, zemním plynem, cennými kovy anebo minerály (CISAC 2021). Poté, co však začal IS v boji zaznamenávat značné územní, fyzické a finanční ztráty, zareagoval zvýšením daní místním komunitám a daní ze zemědělských komodit. Zároveň se více zaměřil na kriminální aktivity jako vydírání, únosy a krádeže (BLANNIN 2017, CSIS 2018).

Uvedené fyzické násilí, psychické násilí, teroristické aktivity a ilegální nenásilné aktivity se v rámci IS přelily do takového měřítka, kdy můžeme hovořit o tom, že IS *systematicky narušoval systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu a základní lidská práva, tak jak byly zaneseny v mezinárodním právu*. Prvním příkladem může být v kontextu uvedených jezdů fakt, že UN OHCHR (2016) ve svém dokumentu upozorňovala na možnou genocidu od IS vůči tomuto etniku. Za druhý příklad lze uvést, že násilnosti a regulace práv IS vedly k masivnímu odchodu civilních obyvatel (odpůrců) z území ovládaných IS. Jeho činnost přispěla k vysídlení přes 3,3 mil. lidí v Iráku a k rostoucí uprchlické krizi v Sýrii (REVKIN – WOOD 2020: 1–2, CISAC 2021). V takovém měřítku lze hovořit i o *produkci public bads*, neboť kromě vysídlování IS za sebou zanechal řadu zničených starověkých kulturních a historických míst (např. kostely, mešity, kláštery, knihovny muzea, svatyně atd.), ale především v enormním měřítku mnoho měst a důležitou infrastrukturu, a koneckonců i újmu na životním prostředí (VIZ WCS 2016, EL-GHOBASHY – WARRICK 2018) a představoval destabilizační regionální faktor.

Narušování systému vládnutí docházelo i z pozice poskytování *veřejných statků*. Je totiž pravdou, že se IS na jedné straně soustředil na vybudování globální propagandy se záměrem získat nové příznivce a rekruty do svých řad a že ve svém ustanoveném chalífátu zřídil soudní systémy, školy, sociální služby a místní samosprávy. Dokonce měl vlastní nakladatelství, které mělo např. vydávat učebnice pro děti (USIP 2016). Příkladem by mohlo být irácké město Mosul, v němž IS vskutku vytvořil byrokratický aparát, který se pokoušel poskytovat služby (voda, elektřina, zdravotní péče a vzdělání) místnímu obyvatelstvu. Nicméně na straně druhé se tomu tak dělo v návaznosti na extrémní výklad islámského vyznání (*vynucoval*

na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání), který znamenal značné regulace práv (CSIS 2018: 14).

S posledním bodem se naskýtá otázka, zdali IS měl *potenciál ohrožit systém jako celek, jeho stabilitu a fungování*. Je pravdou, že s Islámským státem se oživilo téma o potenciálu hrozby zbraněmi hromadného ničení. Některé zdroje totiž hovořily o tom, že prostřednictvím médií si byl IS schopen zajistit vlastní experty na jejich výrobu a např. v Mosulu byl schopen vyrobit chemické zbraně a skutečně je testovat v praxi (VIZ WARRICK 2021). Tato skutečnost vrhla opět nové světlo na uvedenou problematiku, ale rovněž představuje silně diskutabilní téma. Kromě zbraní hromadného ničení je nutné s tímto indikátorem vyzdvihnout fakt, že IS byl schopný rozšiřovat svou globální agendu prostřednictvím svého modelového vystavění – tzv. franšizovým modelem. Nutno však podotknout, že svoji takřka globální přítomnost nevyužil k žádnému koordinovanému útoku. Avšak díky němu je Islámský stát dodnes stále přítomen a v rámci mezinárodního systému se stále dopouští cíleného politického násilí, přičemž k financování boje se uchyluje k nejrůznějším legálním a ilegálním aktivitám (viz výše). Jeho revizionistický cíl – změnit systém v rámci svého náboženského vyznání – stále přetrvává.

Hodnocení míry negativity Islámského státu

Celkově lze říci, že se Islámský stát v průběhu sledovaného období setrvale dopouštěl násilí ve všech možných podobách (strukturální, územní, věkové, genderové), a to jak ve fyzické, tak i psychické formě. Do své dlouhodobé strategie implementoval praktiky a prvky terorismu, přičemž měl revizionistické tendence změnit stávající řád v tzv. celosvětový jednotný chalífát s extrémním výkladem islámského náboženství (s tím se pojí i omezování práv žen atd.). Svými aktivitami jednoznačně porušoval jak základní, tak i mezinárodní lidská práva, a dále pak jednotlivé právní řády států, v kterých se jeho organizace nacházely/jí.

V rámci Sýrie a Iráku se sice např. ukázalo, že IS produkoval veřejné statky, ale dělo se tomu tak v návaznosti na striktní výklad zmíněného práva, čímž opět docházelo k poškozování a omezování civilního obyvatelstva. Zároveň lze takové statky vyhodnotit jako narušování autorit a státnosti jmenovaných států. Dále pak v souvislosti s oblastí Blízkého východu je

možno konstatovat, že IS svou činností vskutku produkoval *public bads* (migrační krize atd.), podílel se na degradaci životního prostředí a stál za zničením mnohé infrastruktury, což dále vedlo k úpadku socioekonomického blahobytu atd. Takovým počínáním jednoznačně sehrával destabilizační faktor pro celý region.

V různé míře vše výše uvedené provádějí také odnože a tzv. provincie IS v různých regionech. Avšak po jeho hlavní teritoriální porážce na Blízkém východě je dnes diskutabilní jeho celkový globální potenciál. Zdá se totiž, že se po této porážce jeho schopnost zasáhnout jinde ve světě výrazně snížila.

TABULKA Č. 1: MĚŘENÍ MÍRY NEGATIVITY ISLÁMSKÉHO STÁTU

IS se dopouští strukturálního násilí	1
IS se dopouští územního násilí	1
IS se dopouští věkového násilí	1
IS se dopouští genderového násilí	1
IS do svých násilných aktivit implementuje prvky terorismu	1
IS se systematicky dopouští ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy, které odporují nastavenému a uznávanému systému pravidel	1
IS systematicky porušuje základní lidská práva, tak jak byly zaneseny v mezinárodním právu	1
IS svými aktivitami systematicky narušuje systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu	1
IS poskytuje takové veřejné statky (<i>public goods</i>), které podkopávají legitimitu svrchovaného státu, resp. narušuje tím autoritu legitimní vlády	1
IS vynucuje na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání, které jsou v rozporu se základními právy jednotlivce	1
IS svým setrvalým působením produkuje <i>public bads</i>	1
IS má potenciál ohrozit systém jako celek	0
Celková míra negativity IS	11

ANALÝZA NEGATIVNÍHO PŮSOBENÍ HIZBALLÁHU

Hizballáh představuje unikátní organizaci na poli nestátních (ozbrojených) aktérů. Vznik skupiny se datuje do poloviny osmdesátých let 20. století v souvislosti s patnáctiletou libanonskou občanskou válkou (1975–1990), izraelskou invazí v roce 1982 a následnou (částečnou) izraelskou okupací libanonského území (ROBINSON 2022). V manifestu z roku 1985 skupina nejprve slíbila vytvoření islámského státu v Libanonu (v současné době to pro skupinu není možné a praktické²³). Za druhé, skupina potvrdila svou věrnost a lojalitu k islámské revoluci, resp. iránskému vůdci Chomejmímu, a za

třetí, členové skupiny se rozhodli následovat džihád (BLANFORD 2017). Během následujících desetiletích se podařilo Hizballáhu díky jeho nejrůznějším aktivitám a spojencům v zahraničí etablovat se do své současné úspěšné podoby. Skupině se především podařilo transnacionalizovat, ale také profesionalizovat: skupina disponuje silným a intenzivním vojenským křídlem, ke kterému založila i vlastní politické křídlo a rokem 1992 oficiálně vstoupila do libanonské politické hry – účastnila se voleb. Tento krok byl úspěšný, neboť od té doby vždy několik členů Hizballáhu opakovaně zasedlo v libanonské vládě, pravidelně v parlamentu a rovněž má hnutí své zástupce na místní úrovni. Svou celkovou pozici si Hizballáh v Libanonu postupně stabilizoval v souvislosti s několika klíčovými událostmi; jmenovitě – s koncem syrské okupace z let 2004/2005, s neodzbrojením skupiny v návaznosti na tzv. květnové střety z roku 2008 a finálně s konsekvencemi Druhé libanonské války z roku 2011. V tomto roce (2011) se Hizballáhu totiž v návaznosti na důsledky války²⁴ a politické tenze podařilo vyslovit nedůvěru Haríriho vládě a následně s jeho spojenci složit vlastní, v čele s premiérem Nadžíbem Míkátím (BLANFORD 2015, LEVITT 2013). Tímto počinem se Hizballáh v Libanonu silně teritoriálně ukotvil,²⁵ čímž získal ideální zázemí pro naplňování svého regionálního cíle na Blízkém východě, tj. představovat v tomto regionu významného hráče v alianci s Íránem a Sýrií. Z tohoto důvodu a zároveň z důvodu vypuknutí veliké výzvy – tzv. syrské krize, jsem se rozhodl zmapovat a vyhodnotit míru negativity a chování Hizballáhu od roku 2011 do roku 2019, kdy byl teritoriálně poražen výše zmíněný destabilizační faktor regionu – Islámský stát.

Hizballáh se vskutku transformoval do význačného hráče, který se ale vzhledem k vlastnímu postavení v Libanonu plošně nedopouští *územního násilí*. Nicméně stejný závěr nelze říct u *strukturálního násilí*, kterého se např. setrvale dopouští v rámci svého boje s Izraelem (cíli dlouhodobě na izraelské ozbrojené a politické složky), svou pomocí syrskému režimu prezidenta Bašára al-Asada během syrské občanské války, podporou spojeneckých nestátních ozbrojených skupin proti Saúdské Arábii anebo bojem proti Islámskému státu²⁶ (BLANFORD 2015, LEVITT 2013, HARB – LEENDERS 2005). V rámci indikátorů *věkového a genderového násilí* nelze Hizballáh označit jednoznačně za negativní. Zaprvé zde nejsou přímé zdroje ukazující využívání dětí Hizballáhem v boji a zadruhé, jak např. uvádí Daher (CIT. DLE BLANFORD 2015), žádná z aktivit Hizballáhu nezpochybňuje současnou hierarchii žen v šíitské, ani jiné společnosti. Ženy sehrávají pro Hizballáh zvláštní

ideologickou roli jako učitelky budoucích generací šíitů. Mají např. ukazovat náboženskou ideologii prostřednictvím dobrovolnictví v sociálních službách. Očekává se od nich, že budou prokazovat náboženskou zbožnost tím, že se zapojí do dobrovolnictví v oblasti sociální péče. Na druhou stranu však v souvislosti s *vynucováním na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání* lze sledovat prosazování přísných genderových rolí v komunitě Hizballáhem a jejich rozšiřování prostřednictvím podpory represivních zákonů. Strana se např. postavila proti zrovnoprávnění žen na legislativní úrovni, když spolu s jejími koaličními partnery zavrhl zákon, jehož cílem bylo kriminalizovat znásilnění v manželství. Je však důležité upozornit na fakt, že k tomuto počínání dochází oficiální cestou v rámci libanonského legislativního procesu (IBID, SALAMEH 2014).

V neposlední řadě Hizballáh na mezinárodní scéně dlouhodobě provádí násilné ozbrojené akty s *prvky terorismu*. Takové aktivity setrvale míří zejména na jeho úhlavní nepřátele – Izrael a USA. Nicméně oproti dřívějším letům jsou přímé fyzické aktivity terorismu spíše na ústupu. Za příklad z vytyčeného období lze uvést bombový atentát na izraelský turistický autobus v Bulharsku z roku 2012 (LEVITT 2013) a další plánované útoky (VIZ NAPŘ. AFP 2015).

Z hlediska *ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy* se ukazuje být Hizballáh velice úspěšným. Vedle dlouholetých sponzorských darů od Íránu totiž skupina do dnešních dnů těží ze své úspěšné transnacionalizace z dřívějších let. Skupině se totiž podařilo infiltrovat do tzv. trojhraníční oblasti Latinské Ameriky (region podél hranic Argentiny, Brazílie a Paraguaye), odkud setrvale provádí své nezákonné akce, díky kterým je schopna financovat²⁷ své operace na Blízkém východě a jinde ve světě. Mezi takové nezákonné aktivity můžeme zařadit praní peněz, padělání bankovek, pirátství, a především obchodování s drogami (REALUYO 2014: 119–120). Právě se vstupem do Latinské Ameriky se Hizballáh začal angažovat v uvedeném celosvětovém obchodu s drogami, a to díky úspěšnému napojení na mexické a kolumbijské drogové kartely. Kontinuálně s různorodými ilegálními aktivitami začal Hizballáh na západní hemisféře následně využívat západoafrické státy jako tranzitní místo k přesunu svých nelegálních dodávek – většinou kokainu, který skupina zejména přesouvá ze západní přes severní Afriku na evropský trh, čímž si zajišťuje dlouhodobě další nelegální příjem končící v jeho pokladně (KARMON 2012). Mimo Latinské

Ameriky je dále důležité zmínit dlouhodobé, a zároveň hmatatelnější napojení Hizballáhu na obchod se syrským captagonem a produkci drog v libanonském údolí Bikáa (VÍCE VIZ KHATIB 2022, FREDERICKS 2022).

U Hizballáhu též nelze přímo hovořit o narušování systému vládnutí z pozice poskytování *veřejných statků* vzhledem k jeho ukotvení v libanonském prostředí. V rámci posílení své vlastní domácí politické legitimacy si Hizballáh na popud *šúry* (vedení skupiny) vytvořil strategii, díky které má za cíl získat „srdce a mysl“ svých budoucích příznivců a voličů (dominantně libanonských šíitů). Jednoduše řečeno započal vytrvale rozvíjet svou „sociální tvář“. Skupina vytvořila svou vlastní sociální institucionální strukturu pro tyto libanonské šíity v oblastech jako Ba'albak-Hermel, údolí Bikáa anebo v jižním předměstí Bejrútu. Tato struktura spočívá v zajištění sociálních služeb, což zahrnuje zdravotní péči, vzdělávání, finanční pomoc, mimoškolní aktivity, přestavbu domů zničených během několikaleté války s Izraelem a zvláštní péči pro rodiny mučedníků strany. Dále pak slouží také k šíření a upevňování ideologické hegemonie Hizballáhu mezi jeho stoupenci, neboť tato sociální tvář kultivovala loajální „společnost odporu“ (AZANI 2009, SALOUKH 2014: 101–102, DEVORE 2012: 93–94, DANIEL 2014).

Co se týče *public bads*, tak lze říci, že Hizballáh určitým způsobem představuje i destabilizační faktor pro politické a sociální prostředí v Libanonu a i regionu. Například svou intervencí do Sýrie totiž ještě více posílil vzednutí nevole u sunnitů napříč zemí i regionem a vyvolal odpor. Ten se v letech 2013 a 2014 projevil např. tím, že sunnitské radikální skupiny provedly v šíitských oblastech Libanonu více než desítky bombových atentátů, při kterých zahynulo téměř sto lidí. Zároveň svou asistencí v konfliktu přispěl Hizballáh též k odsunu mnoha civilistů a umocnil tím uprchlickou krizi. Mimo to dlouhodobě podporuje různé militantní skupiny napříč regionem, čímž se podílí na prohlubování vnitrostátních konfliktů a destabilizaci vnitrostátních prostředí. Příkladem může být podpora jemenských rebelů (ADDIS – BLANCHARD 2011, BLANFORD 2015, LEVITT 2021).

K poslednímu bodu, tedy zdali má Hizballáh *potenciál ohrozit systém jako celek, jeho stabilitu a fungování*, lze tvrdit, že nelze pozorovat takové ambice.

HODNOCENÍ MÍRY NEGATIVITY HIZBALLÁHU

Celkově lze říci, že se Hizballáh napříč časem transformoval v zcela odlišného hráče na poli nestátních aktérů. Ziskem svého postavení v Libanonu své nejrůznější aktivity spíše zprofesionalizoval. Příkladem by mohl být fakt, že se *de facto* dopouští jen strukturálního násilí. V současnosti teroristické aktivity Hizballáhu sice nevymizely, ale značně se zredukoval jejich počet. Nicméně do své dlouhodobé strategie hojně implementuje Hizballáh praktiky a činnosti ilegálních aktivit, z kterých financuje své politicko-vnitrostátní a regionální cíle.

V rámci Sýrie se ukázalo, že Asadův pád by představoval strategickou hrozbu jak pro skupinu samotnou, tak i pro Teherán. Sýrie totiž společně s Hizballáhem a Íránem tvoří tzv. osu odporu (*axis of resistance*), která usiluje o konfrontaci Izraele, Západu a zájmů sunnitských monarchií na Blízkém východě. Slabší Sýrie by tedy znamenala slabší osu rezistence a v neposlední řadě by pád režimu znamenal přerušení pevného spojení Íránu s Libanonem (POLLAK 2016: 1–2, LEVITT 2014A). Svou asistencí a dále pak bojem proti Islámskému státu Hizballáh zejména umocnil své postavení v Libanonu, a i v regionu. Zároveň však posílil uprchlickou krizi a způsobil napětí uvnitř Libanonu.

TABULKA Č. 2: MĚŘENÍ MÍRY NEGATIVITY HIZBALLÁHU

Hizballáh se dopouští strukturálního násilí	1
Hizballáh se dopouští územního násilí	0
Hizballáh se dopouští věkového násilí	0
Hizballáh se dopouští genderového násilí	0
Hizballáh do svých násilných aktivit implementuje prvky terorismu	1
Hizballáh se systematicky dopouští ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy, které odporují nastavenému a uznávanému systému pravidel	1
Hizballáh systematicky porušuje základní lidská práva, tak jak byly zaneseny v mezinárodním právu	1
Hizballáh svými aktivitami systematicky narušuje systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu	0
Hizballáh poskytuje takové veřejné statky (public goods), které podkopávají legitimitu vrchovaného státu, resp. narušuje tím autoritu legitimní vlády	0
Hizballáh vynucuje na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání, které jsou v rozporu se základními právy jednotlivce	0
Hizballáh svým setrvalým působením produkuje public bads	1
Hizballáh má potenciál ohrozit systém jako celek	0
Celková míra negativity Hizballáhu	5

ZÁVĚR

Cílem tohoto textu bylo zjistit, jakým způsobem a na základě jakých znaků lze identifikovat ryzího padoucha, tedy čistě negativního nestátního aktéra v mezinárodním systému. Text tak obohacuje dosavadní typologie a klasifikace nestátních aktérů, které nám neposkytují dostatečný návod ke zkoumání míry jejich negativity v mezinárodním systému. Tím si text klade ambici rozšířit výzkum nestátních aktérů o nový rozměr, který odpovídá nečernobílé povaze současného světa.

K naplnění cíle došlo z mé strany prostřednictvím zkoumání negativního chování nestátních aktérů a vytvořením operacionální definice čistého padoucha, která počítá celkem dvanáct pozorovatelných indikátorů negativity nestátního aktéra. Jmenovitě se jedná o ukazatele, kdy se nestátní aktér dopouští (1) strukturálního násilí, (2) územního násilí, (3) věkového násilí, (4) genderového násilí; (5) do svých násilných aktivit implementuje prvky terorismu; (6) systematicky se dopouští ilegálních nenásilných aktivit ekonomické povahy; (7) svými aktivitami systematicky narušuje systém vládnutí a struktury minimálně jednoho státu; (8) systematicky porušuje základní lidská práva, tak jak byla zanesena v mezinárodním právu; (9) poskytuje takové veřejné statky (*public goods*), které podkopávají legitimitu svrchovaného státu, resp. narušuje tím autoritu legitimní vlády; (10) vynucuje na občanské společnosti dodržování radikálních práv v kontextu náboženského vyznání, jež jsou v rozporu se základními právy jednotlivce; (11) svým setrvalým působením produkuje *public bads*; a (12) má potenciál ohrozit systém jako celek, jeho stabilitu a fungování. Právě tento kumulativní charakter operacionální definice se ukázal být vhodným klíčem k rozlišování a určení míry negativity konkrétních (vybraných) nestátních aktérů. V mém případě navrhované operacionální definice platí, že čím vyšší dosažené číslo bude, tím je vyšší míra negativity zkoumaného nestátního aktéra. Nestátní aktér, který se se svojí finální mírou negativity více blíží číslu dvanáct (hodnota ideál typu padoucha), představuje závažnějšího padoucha systému.

Tento uvedený postup – operacionální definici – jsem následně demonstroval na případu Islámského státu a Hizballáhu, a to v přesně vytyčených zkoumaných obdobích života těchto aktérů. Jsem si totiž vědom, že se každý aktér mění a vyvíjí v čase. Zvolená období Islámského

státu (2014–2019) a Hizballáhu (2011–2019) byla takřka totožná z důvodu určení prvního předpokladu, tj. operacionální definice nám ukazuje zkoumat a analyzovat aktéry mezi sebou. V této linii výzkumu mi vyšlo, že Islámský stát nabyl hodnoty 11 a Hizballáh 5. Takový výsledek nám ukazuje, že i na první pohled se dva všeobecně odsuzovaní nestátní aktéři se svým negativním působením a mírou negativity mohou výrazně lišit. Zatímco bychom tedy v rámci mých výsledků mohli Islámský stát označit za téměř ryziho padoucha, tak Hizballáh nikoliv. Ten dokonce nezískal ani polovinu bodů z celé hodnotové škály negativity, což nám potvrzuje původní hypotézu textu, tj. jak nelehké (a chybné) je na první pohled určit v mezinárodním systému, kdo je padouchem a kdo hrdinou. Zároveň je podstatné uvést, že zatímco bychom z mezinárodního hlediska a v rámci mého výzkumu Hizballáh zcela neoznačili za padoucha, tak tentýž výsledek by určitě neplatil z pozice Izraele a některých libanonských sunnitů. Pro ně bude Hizballáh stále představovat ryziho padoucha, nehledě na sledované indikátory.

Na závěr je též důležité dodat, že zároveň k první zkoumané linii se v kontextu nastíněného vývoje aktéra nabízí i druhá, tj. zkoumat prostřednictvím operacionální definice jednoho konkrétního nestátního aktéra v čase a fázi jeho vývoje, a tím pádem určovat míru negativity v rámci jeho jednotlivých vývojových stadií. Jak se totiž v rámci první linie ukázalo, tak zkoumat dva aktéry (v mém případě IS a Hizballáh) v téměř identickém vymezeném období může skýtat určitý limit. Sice nám zodpoví, který z nich je v daném období negativnější, ale nereflektuje vývojovou křivku aktérů, tj. vlastní dynamiku vývoje konkrétního aktéra. Pokud bychom chtěli zjistit kdy, proč a v jaké fázi představoval vybraný aktér závažnějšího negativního aktéra na poli mezinárodních vztahů, je tedy nutné vydat se touto druhou nastíněnou cestou. Tím se odkrývá další možnost posunu mé předkládané práce a rozšíření výzkumu negativity nestátních aktérů.

POZNÁMKY

- 1 Je však důležité poznamenat, že samotné státy (a jiní aktéři) se plně neshodují na tom, který aktér je či není negativní anebo pozitivní.
- 2 V textu je nestátní aktér definován jako jakákoliv skupina, která není součástí oficiálních státních struktur a která je schopna působit za hranice státu, v němž se oficiálně nachází.

- 3 Nestátní ozbrojení aktéři jsou v této práci chápáni jako specifické organizace, které „*jsou (i) ochotné a schopné použít násilí k dosažení svých cílů a (ii) nejsou integrovány do formálních státních institucí, jako jsou pravidelné armády, prezidentské stráže, policie nebo speciální jednotky. Proto (iii) mají určitou míru autonomie, pokud jde o politiku, vojenské operace, zdraje a infrastrukturu*“ (srov. Schneckener 2007: 10–11; 2011: 2–3).
- 4 Skupinou organizovaného zločinu rozumím v této práci „*strukturovanou skupinu tří nebo více osob, která existuje po určitou dobu a jedná ve shodě s cílem spáchat jeden nebo více závažných trestných činů, nebo trestných činů stanovených podle této úmluvy [Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu], za účelem (ne)přímého získání financí nebo jiného významného prospěchu*“ (cit. dle Arsovska 2014: 4).
- 5 Viz balancování mezi vojenským (teroristickým) křídlem skupiny a oficiální politickou stranou, jeho percepce nepřátel a osa Hizballáh – Írán – Sýrie, tzv. libanonizace Hizballáhu, institucionální struktura skupiny anebo vytváření společnosti odporu (Harb – Leenders 2005, Meneice 2020).
- 6 Právě v tomto duchu je sledována zmíněná radikalizace skupin, tj. tzv. radikalizace skupin k násilnému extremismu (srovnej např. Lynch – Mason – Rodríguez 2015, Bak – Tarp – Liang 2019, Grossman 2021).
- 7 Ve druhé polovině 20. století byly teroristické skupiny dominantně levicové a anarchistické zaměřené (např. RAF). Po druhé světové válce zase vznikaly spíše protikolonizační a protiokupační organizace. Dále pak se v rámci studenoválečného konfliktu objevovaly teroristické skupiny levicového či pravicového zaměření s podporou jedné či druhé strany konfliktu (více viz Rapoport 2004). Nicméně, zatímco ve 20. století měly teroristické skupiny většinou jasně definované politické cíle, bez potřeby masivní destrukce a mnohdy byly podporované a kontrolované vládami různých států, tak právě počátkem 21. století se situace mění.
- 8 V tomto duchu útoky z 11. září 2001 zažehly debatu a obavy ohledně jaderného útoku, čímž se otevřela diskuse o možné hrozbě pro systém v podobě nabytí zbraní hromadného ničení nestátními aktéry (biologické, chemické, radiologické, a dokonce i jaderné zbraně). V současnosti v tomto duchu představuje další veliké bezpečnostní riziko např. koordinovaný kybernetický útok, který by zasáhl kritickou infrastrukturu několika států najednou.
- 9 Ve valné většině textů bývají skupiny organizovaného zločinu označovány spíše za podkategorie nestátních ozbrojených skupin.
- 10 Např. Stefen Mair (2003) vytvořil typologii na základě sledování společných atributů (využívání násilí k prosazení zájmů, výběr cíle, působení, vztah k státu, motiv). NOA rozčlenil do čtyř kategorií: teroristé, povstalci, organizovaný zločin a warlordi. V dalších letech podrobněji typologii NOA rozpracoval např. Ulrich Schneckener (2007). Ten rozlišil osm archetypů nestátních ozbrojených aktérů, a to na základě čtyř pro ně charakteristických znaků: 1) orientace ke změně režimu anebo jeho zachování, 2) užití fyzického nebo psychického násilí, 3) politická nebo ekonomická motivace, 4) teritoriální a neteritoriální ambice. V neposlední řadě v kontextu typologií by za zmínku stál ještě příklad z oblasti bezpečnostních studií. Phil Williams (2008) vystavěl typologii NNA na základě sledování motivace, struktury, působení, vztahu ke státu a financování těchto aktérů a rozlišil NNA na organizovaný zločin, terorismus, povstalectví, warlordismus, vzbouřeneckví, milice, gerilu, pirátství, gangy, mafii a kriminální terorismus.
- 11 Viz např. Nye, J. (2004; 2011).
- 12 Viz např. Walt, S. (2004; 2020).
- 13 Viz Pankratz, T. – Matiassek, H. (2012).
- 14 Lokálním systémem je myšlena úroveň státu, tedy situace, které ovlivňují stát, či alespoň místní komunity.
- 15 Regionální úroveň dvou a více států na vymezeném geografickém celku.
- 16 Autor si je taktéž vědom, že oproti NOA a SOZ představují nadnárodní korporace, humanitární a nevládní organizace trochu jinou problematiku. I přesto, že se jedná o nestátní aktéry, tak jsou svými aktivitami napojeni v různém měřítku na státy a jiné mezinárodní organizace, a zároveň jsou ve svých činnostech transparentní. Aktivity výše nastíněné, které bychom mohli označit za negativní, představují spíše ojedinělé

- incidenty skupin, anebo se jedná o hladinu jedince. Nejedná se tedy o setrvalé a kontinuální akce jako u NOA a SOZ, které z dlouhodobého hlediska narušují systém.
- 17 Skupiny organizovaného zločinu skutečně získávají mnohem větší vliv v ekonomické sféře, sociální struktuře, ve veřejné správě, soudnictví a politické společnosti, a to právě prostřednictvím finanční síly. Jak uvádí Pankratz s Matiasem (2012: 43), tak jejich „hrubý kriminální produkt“ přesáhl 2–3 triliony USD ročně. V době publikace jejich textu tato částka představovala přibližně sedm procent světového HDP.
- 18 Základní lidská práva a svobody dělíme na občanská (zejména právo pro život, zákaz mučení a nucené práce, svoboda pohybu a pobytu atd.), politická (svoboda projevu, petiční právo, svoboda shromažďování atd.) a sociální (zejména právo na práci, zákaz práce dětí atd.).
- 19 Mnohé vycházejí z Velké listiny svobod, Deklarace nezávislosti anebo Deklarace práv člověka a občana.
- 20 Samotný problém dle právníků a akademiků vzniká v otázce legitimacy. Konvence a mezinárodní právo vzniklo a vzniká z pozice států. Kdyby v této oblasti byla samotná legitimita přiznána i nestátním aktérům typu Al-Káidy, tak by to z nich udělalo rovnocenné hráče k státním jednotkám. Nicméně i přesto už došlo v rámci nestátních aktérů k jedné implementaci k Ženevským konvencím v roce 1977. V tomto roce došlo k vytvoření specifického statutu pro osvobozené hnutí v souvislosti s dekolonizací. Tato hnutí však musela a musí respektovat právo války a musí být jasně odlišena od jiných ozbrojených nestátních skupin.
- 21 V současné době se jedná o nejlepší možné měřítko, které máme, a to i vzhledem k patrnému státocentrismu, zároveň eurocentrismu, a limitu nuance.
- 22 I přes značné teritoriální državy byl IS též decentralizovaný na několik odnoží: Islámský stát v Libyi, Islámský stát na Sinaji, Islámský stát v Chorásánu, Islámský stát v Západní Africe, Islámský stát větší Sahary a dalších.
- 23 Skupina aktuálně těží ze svého postavení v Libanonu, kdy je současně oficiální součástí politického systému země. Pro Hizballáh by bylo silně nepraktické ohrozit své nabyté postavení a cílit na radikální změnu režimu do podoby islámského státu.
- 24 Válka totiž způsobila v Libanonu materiální škody v řádu milionů USD a zemřelo díky ní více než 1100 Libanonců. To vyvolalo politické tenze vůči Hizballáhu, který ve své reakci opustil svá křesla v kabinetě a následně začal iniciovat masové protesty s cílem donutit vládu rezignovat.
- 25 Hizballáh disponuje svými kanceláři, vojenskými základnami a výcvikovými tábory především v libanonských šiitských oblastech, konkrétně tedy v Bejrútu, na jihu země, v údolí Bikáa a v důležitém farmářském regionu na východě země (Robinson 2022).
- 26 Nasrallah v únoru 2015 otevřeně potvrdil zapojení Hizballáhu v boji proti IS v Iráku (Daher 2016: 178), kde již dávno vyslaní specialisté zajišťovali pomoc např. skupině zvané Lidové mobilizační síly (Popular Mobilization Forces) upevnit kontrolu nad městy Kirkúk a Mosul, která jsou bohatá na ropu.
- 27 Jak uvádí ve své práci Realuyo (2014: 120), dle studií z roku 2004 vyšlo najevo, že operační činnost skupiny v trojhraniční oblasti vygenerovala zhruba 10 milionů USD ročně. Rokem 2009 se tato částka měla dokonce zdvojnásobit.

ZDROJE

- A Addis, Casey L. – Blanchard, Christopher M. (2011): Hezbollah: Background and Issues for Congress. CRS Report for Congress, 3. 1. 2011, <<https://sgp.fas.org/crs/mideast/R41446.pdf>>.
- AFP (2015): Cyprus sentences Hezbollah man to six years for anti-Israel bomb plot. *The Times of Israel*, 29. 6. 2015, <<https://www.timesofisrael.com/cyprus-sentences-hezbollah-operative-to-six-years-on-bomb-charges/>>.

- Almohammad, Asaad (2018): ISIS Child Soldiers in Syria: The Structural and Predatory Recruitment, Enlistment, Pre-Training Indoctrination, Training, and Deployment. *International Center for Counter-Terrorism*, Vol 8, No. 14, s. 1–28 <<https://doi.org/10.19165/2018.1.02>>.
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (1996): *Cyberwar is Coming!* Santa Monica: RAND Corporation.
- Arsovska, Jana (2014): Organized Crime. In: Albanese, Jay S. (ed.): *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New Jersey: John Wiley & Sons, s. 1–9, <<https://doi.org/10.1002/9781118517383.wbecj463>>.
- Aydinli, Ersel (2015): Assessing Violent Nonstate Actorness in Global Politics: A Framework for Analysis. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 28, No. 3, s. 424–444, <<https://doi.org/10.1080/09557571.2013.819316>>.
- Azani, Eitan (2009): *Hezbollah: The Story of the Party of God*. New York: Palgrave Macmillan, <<https://doi.org/10.1057/9780230116290>>.
- B**
- Bak, Mathias – Tarp, Kristoffer N. – Liang, Christina Sch. (2019): Defining the Concept of 'Violent Extremism'. The Geneva Centre for Security Policy, srpen 2019, <<https://dam.gesp.ch/files/2y10xuCSaBlvYTDbinjPokvyDO2XLpn5jG4va93JVUzppqj08EDHwnC>>.
- Bauer, Wolfgang (2016). *Ukradené dívky: Boko Haram a teror v srdci Afriky*. Praha: Grada Publishing.
- BBC (2018): Aum Shinrikyo: The Japanese cult behind the Tokyo Sarin attack. *BBC News*, 6. 7. 2018, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-35975069>>.
- BBC (2021a): Shell Nigeria ordered to pay compensation for oil spills. *BBC News*, 29. 1. 2021, <<https://www.bbc.com/news/world-africa-55853024>>.
- BBC (2021b): Oxfam: UK halts funding over new sexual exploitation claims. *BBC News*, 7. 4. 2021, <<https://www.bbc.com/news/health-56670162>>.
- BBC (2021c): What is Sharia law? What does it mean for women in Afghanistan? *BBC News*, 19. 8. 2021, <<https://www.bbc.com/news/world-27307249>>.
- Beer, F. – Hariman, R. (2018): Realism, Post-Realism and ISIS. In: Orsi, D. – Avgustin, J. – Nurnus, M. (eds.): *Realism in Practice*. E-International Relations Publishing: Bristol, s. 16–28.
- Beittel, June S. (2020): Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations. Congressional Research Service, 28. 7. 2020, <<https://fas.org/sgp/crs/row/R41576.pdf>>.
- Berezcki, Raul (2017): The 'Retreat of the State' And the Consolidation of Non-State Actors in International Relations: A Theoretical Assessment. *Annals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies*, Vol. 9, No. 9, s. 15–34.
- Blanford Nicholas (2017): Hezbollah's Evolution – From Lebanese Milita to Regional Player. Middle East Institute, 28. 11. 2017, <https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PP4_Blanford_Hezbollah.pdf>.
- Blanford, Nicholas (2022): Lebanon: The Shiite Dimension. Wilson Center, 13. 7. 2022, <<https://www.wilsoncenter.org/article/lebanon-the-shiite-dimension>>.
- Blannin, Patrick (2017): Islamic State's Financing: Sources, Methods and Utilisation. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, Vol. 5, No. 9, s. 13–22.
- C**
- CEP (2022): Taliban. Counter Extremism Project, 10. 10. 2022, <<https://www.counter-extremism.com/threat/taliban>>.
- CISAC (2021): Mapping Militant Organizations. "The Islamic State." Stanford University. Last modified April 2021, <<https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state>>.
- Clapham, Andrew (2009): Non-state Actors. *neuedeno*, s. 1–13, <<https://doi.org/10.1093/he/9780199654574.003.0029>>.
- Crevel, Martin van (1991): *The Transformation of War*. New York: Free Press.

- D
- Daher, Joseph (2016): *Hezbollah – The Political Economy of Lebanon's Party of God*. London: Pluto Press, <<https://doi.org/10.2307/j.ctt1gk07vx>>.
- Daniel, Jan (2014): Vládnutí nestátních ozbrojených aktérů v selhávajících státech: Případ Hizballáhu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 49, No. 2, s. 32–51.
- DCAF (2015): Armed Non-State Actors: Current Trends & Future Challenges. *DCAF Horizon*, 20. 12. 2011, <https://www.files.ethz.ch/isn/144858/ANSA_Final.pdf>.
- Dittmar, Victoria (2020): Mexico Cartels Hand Out Food Amid Coronavirus Pandemic. *Insightcrime.org*, 28. 4. 2020, <<https://insightcrime.org/news/analysis/mexico-cartels-hand-out-food-coronavirus-pandemic/>>.
- Dunne, Tim (2009): Liberalism, International Terrorism, and Democratic Wars. *International Relations*, Vol. 23, No. 1, s. 107–114. <<https://doi.org/10.1177/0047117808104156>>.
- E
- Ehwarie, William – Umukoro, Nathaniel (2015): Civil society and terrorism in Nigeria: a study of the Boko Haram crisis. *International Journal On World Peace*, Vol. 32, No. 3, s. 25–48.
- El-Ghobashy, Tamer – Warrick, Joby (2018): The Islamic State's toxic farewell: Environmental sabotage and chronic disease. *The Washington Post*, 4. 2. 2018, <https://www.washingtonpost.com/world/the-islamic-states-toxic-farewell-environmental-sabotage-and-chronic-disease/2018/02/04/927ff2b6-05c8-11e8-ae28-e370b74ea9a7_story.html>.
- F
- Faber, Pamela (2017): Sources of Resilience in the Lord's Resistance Army. *CNA*, 4. 10. 2017, <https://www.cna.org/cna_files/pdf/dop-2017-u-015265-final.pdf>.
- Fredericks, Lauren (2022): Dethroning Lebanon's "King of Captagon". Washington Institute For Near East Policy, 9. 5. 2022, <<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/dethroning-lebanons-king-captagon>>.
- G
- Goodhand, Jonathan (2006): *Aiding Peace? The Role of NGO's in Armed Conflict*. Boulder: Lynne Rienner Publisher, <<https://doi.org/10.3362/9781780441467>>.
- Grayson, George W. (2014): *The evolution of los Zetas in Mexico and Central Smerica: sadism as an instrument of cartel warfar*. Strategic Studies Institute: U.S. Army War College Press, <<https://doi.org/10.21236/ADA599872>>.
- Grossman, Michele (2021): Resilience to Violent Extremism and Terrorism: A Multisystemic Resilience. In: Ungar, Michael (ed.): *Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change*. Oxford: Oxford University Press, s. 293–317, <<https://doi.org/10.1093/oso/9780190095888.003.0017>>.
- H
- Hansen, Stig J. (2003): Warlords and Peace Strategies: The Case of Somalia. *The Journal of Conflict Studies*, Vol. 23, No. 2, s. 57–78.
- Harb, Mona – Leenders, Reinoud (2005): Know thy enemy: Hizbullah, 'terrorism' and the politics of perception. *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 1, s. 173–197, <<https://doi.org/10.1080/0143659042000322973>>.
- HRW (2017): Iraq: Sunni Women Tell of ISIS Detention, Torture. Human Rights Watch, 20. 2. 2017, <<https://www.hrw.org/news/2017/02/20/iraq-sunni-women-tell-isis-detention-torture>>.
- I
- Idler, Annette I. – Forest, James J.F. (2015): Behavioral Patterns among (Violent) Non-state Actors: A study of Complementary Governance. *Stability: International Journal of Security and Development*, Vol. 4, No. 1, s. 1–19, <<https://doi.org/10.5334/sta.er>>.
- InSight Crime (2022). Zetas. InSight Crime, 6. 8. 2022, <<https://insightcrime.org/mexico-organized-crime-news/zetas-profile/>>.
- J
- Josselin, Daphné – Wallace, Wallace (2001): *Non-State Actors in World Politics*. London: Palgrave MacMillan, <<https://doi.org/10.1057/9781403900906>>.

- K Karmon, Ely (2012): The Iran/Hezbollah Strategic and Terrorist Threat to Africa. International Institute for Counter-Terrorism, March 2012, <<https://www.ict.org.il/UserFiles/ICTWPS%20-%20Ely%20Karmon%20-%202.pdf>>.
- Khatib, Lina (2022): Lebanon's role in Syria's Captagon trade. Global Initiative against transnational organized crime, 25. 3. 2022, <<https://globalinitiative.net/analysis/syria-lebanon-captagon-ocindex/>>.
- Kissinger, Henry (2004): America's Assignment: What will we face in the next four years? *henrykissinger.com*, 8. 11. 2004, <<https://www.henrykissinger.com/articles/americas-assignment-what-will-we-face-in-the-next-four-years/>>.
- L Levitt, Matthew (2013): *Hezbollah: The Global Footprint of Lebanon's Party of God*. London: C. Hurst & Co.
- Levitt, Matthew (2014): Hezbollah's Syrian Quagmire. Washington Institute For Near East Policy, 11. 9. 2014, <<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hezbollahs-syrian-quagmire>>.
- Levitt, Matthew (2015): Hizb Allah Resurrected: The Party of God's Return to Tradecraft. Washington Institute For Near East Policy, 29. 4. 2013, <<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hizb-allah-resurrected-party-gods-return-tradecraft>>.
- Levitt, Matthew (2021): Hezbollah's Regional Activities In Support Of Iran's Proxy Networks. Washington Institute For Near East Policy, July 2021, <<https://www.washingtoninstitute.org/media/4707>>.
- Lynch, Loretta E. – Mason, Karol V. – Rodriguez, Nancy (2015): Radicalization and Violent Extremism: Lessons Learned From Canada, the U.K. and the U.S. *National Institute of Justice*, July 2015, <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/249947.pdf>>.
- M Mair, Stefan (2003): The New World of Privatized Violence. *International Politik und Gesellschaft*, 2, s. 11–28.
- Maizland, Lindsay (2021): The Taliban in Afghanistan. Council on Foreign Relations, 15. 3. 2021, <<https://www.cfr.org/background/taliban-afghanistan>>.
- Mcneice, Dervla (2020): Between Islam and the Sea: A Case Study of Hezbollah through the Lens of Liminality. *International Political Anthropology Journal*, Vol. 14, No. 1, <<http://doi.org/10.5281/zenodo.3763331>>.
- Mendelsohn, Barak (2005): Sovereignty under attack: the international society meets the Al Qaeda network. *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 1, s. 45–68, <<https://doi.org/10.1017/S0260210505006297>>.
- Mishali-Ram, Meirav (2009): Powerful Actors Make a Difference: Theorizing Power Attributes of Non-State Actors. *International Journal of Peace Studies*, Vol. 14, No. 2, s. 55–82.
- N Nye, Joseph (2004): *Power in the Global Information Age*. New York: Routledge, <<https://doi.org/10.4324/9780203507292>>.
- O Onuoha, Freedom (2014): Boko Haram and the evolving salafi jihadist threat in Nigeria. In: Pérouse de Montclos, Marc-Antoine (eds.): *Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria*. Leiden: African Studies Centre, s. 158–191, <<https://doi.org/10.4000/books.ifra.1813>>.
- P Pankratz, T. – Matiassek, H. (2012): Understanding Transnational Organised Crime. A constructivist approach towards a growing phenomenon. *Journal for Police Science and Practice*, Vol. 2, s. 41–50, <http://dx.doi.org/10.7396/IE_2012_D>.
- Pollak, Nadav (2016): The Transformation of Hezbollah by its involvement in Syria. The Washington Institute for Near East Policy, 4. 8. 2016, <<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/transformation-hezbollah-its-involvement-syria>>.
- R Rapoport, David C. (2004): The Four Waves of Modern Terrorism. In: Cronin, A. K. – Ludes, J. M. (eds.): *Attacking Terrorism: Elements of Grand Strategy*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 46–73.

- Rashid, Ahmed a kol. (2022): The Taliban. Council on Foreign Relations, 10. 10. 2022, <<https://www.cfr.org/taliban/#1/>>.
- Realuyo, Celina B. (2014): The Terror-Crime Nexus: Hezbollah's Global Facilitators. *PRISM*, Vol. 5, No. 1, s. 117–131.
- Robinson, Kali (2022): What Is Hezbollah? Council On Foreign Relations, 25. 5. 2022, <<https://www.cfr.org/backgrounder/what-hezbollah>>.
- S
- Salameh, Riwa (2014): Gender politics in Lebanon and the limits of legal reformism. Civil Society Knowledge Center. *Lebanon Support*, 1.9.2014 <<https://doi.org/10.28943/CSR.001.007>>.
- Schneckener, Ulrich – Hofmann, Claudia (2011): Engaging non-state armed actors in state- and peace-building: options and strategies. *International Review of the Red Cross*, Vol. 93, No. 883, s. 1–19, <<https://doi.org/10.1017/S1816383112000148>>.
- Schneckener, Ulrich (2007): Armed Non-State Actors and the Monopoly of Force. In: Bailes Alyson –Schneckener, Ulrich – Wulf, Herbert: *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, s. 10–18.
- Strange, Susan (1996): *The retreat of the state*. New York: Cambridge University Press.
- T
- Tar, Usman A. – Wapmuk Sharkdam (2017): The Revolutionary United Front, Liberian Warlords and Civil War in Sierra Leone. In: Varin, Caroline – Abubakar Dauda (eds.): *Violent Non-State Actors in Africa: Terrorists, Rebels and Warlords*. London: Palgrave Macmillan, s. 251–276.
- Teixeira, Fabio (2020): Nespresso finds child labor at three Guatemalan coffee farms. *Reuters.com*, 26. 3. 2020, <<https://www.reuters.com/article/us-guatemala-trafficking-coffee-trfn-idUSKBN21D3IQ>>.
- U
- UN OHCHR (2016): A Call for Accountability and Protection: Yezidi Survivors of Atrocities Committed by ISIL. UN OHCHR, srpen 2016, <www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMIRreport12Aug2016_en.pdf>.
- USIP (2016): The Jihadi Threat: ISIS, Al Qaeda and Beyond. United States Institute of Peace, 12. 12. 2016, <<https://www.usip.org/publications/2016/12/jihadi-threat-isis-al-qaeda-and-beyond>>.
- V
- Valley, Paul. (2013): Charles Taylor: Africa's monster. *Independent*, 7. 7. 2013, <<https://www.independent.co.uk/news/people/profiles/charles-taylor-africa-s-monster-354956.html>>.
- Vinci, Anthony (2009): *Armed Groups and the Balance of Power: The international relations of terrorists, warlords and insurgents*. London: Routledge.
- W
- Walt, S. (2004): The Imbalance of Power: On the prospects for effective American-European relations. *Harvard Magazine*, March–April 2004, <<https://harvardmagazine.com/2004/03/the-imbalance-of-power.html>>.
- Walt, S. (2020): Beyond Bin Laden. *International Security*, Vol. 26, No. 3, s. 56–78, <<https://doi.org/10.1162/016228801753399718>>.
- Warrick, Joby (2021): ISIS used chemical weapons on Iraqi prisoners, U.N. investigators find. *The Washington Post*, 13. 5. 2021, <https://www.washingtonpost.com/national-security/isis-chemical-weapons-experiments-mosul/2021/05/13/bbfebf0-b42e-11eb-a980-a60af976ed44_story.html>.
- WCS (2016): Mosul Battle Shows Link Between War and Environmental Degradation, Says UN Agency, <<https://www.newsecuritybeat.org/2016/11/mosul-battle-shows-link-war-environmental-degradation-agency/>>.
- Williams, Paul (2008): Violent Non-State Actors and National and International Security. Eidgenössische Technische Hochschule Zürich, <<https://www.files.ethz.ch/isn/93880/vnsas.pdf>>.

Wyk, Jo-Ansic van (2017): Joseph Kony and the Lord's Resistance Army. In: Varin, Caroline – Abubakar Dauda (eds.): *Violent Non-State Actors in Africa: Terrorists, Rebels and Warlords*. London: Palgrave Macmillan, s. 251–276.

- Z Zohar, Eran (2016): A New Typology of Contemporary Armed Non-State-Actors: Interpreting The Diversity. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 39, No. 5, s. 423–450, <<https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1099996>>.
-

NOTE

I would like to thank Associate Professor Šárka Cabadová Waisová and Dr. Jan Daniel for their valuable advice during the creation of this text.

This text was created as part of the Support for the creative activity of students at the Department of Political Science and International Relations, no. of the SGS-2021-015 project.

AUTHOR BIOGRAPHY

Miroslav Plundrich is a PhD candidate in International Relations, focusing on conflict management, and a teaching fellow at the Department of Politics and International Relations of University of West Bohemia in Pilsen. In his PhD thesis, he focuses on how to recognize negative non-state actors in the international system. Besides, he is also interested in hybrid warfare and the foreign policies of the US and the UK.

Recenze

Julian Bergmann: The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighborhood

1. VYDÁNÍ. LONDÝN: PALGRAVE MACMILLAN, 2020, 270 STRAN,
ISBN 978-3-030-25563-3

JIŘÍ RŮŽEK

Charles Univerzity, Prague, Czech Republic

E-MAIL

jiriruzekiii@gmail.com

DOI

<https://doi.org/10.32422/cjir.11>

Gruzie, Ukrajina, země západního Balkánu, ale také Egypt, Jemen nebo Konžská demokratická republika. S rostoucími ambicemi Evropské unie (EU) jako mezinárodního aktéra se za posledních několik dekád postupně rozrostl i seznam konfliktů, v nichž se EU dostala do role jejich mediátora. Roku 2012 jí pak byla i v souvislosti s jejím angažmá v balkánském mírovém procesu dokonce udělena Nobelova cena míru. I navzdory těmto skutečnostem však zůstává téma EU jako mezinárodního mediátora v řadě aspektů stále poměrně neprobádané. Právě to se ve vůbec první monografii snaží změnit německý výzkumník s expertizou na zahraniční politiku EU a mezinárodní spolupráci Julian Bergmann. Ten se ve svém díle *The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighbourhood* rozhodl zanalyzovat doposud minimálně diskutovaný, a přitom zásadní aspekt mediace Evropské unie, její efektivitu.

Svůj knižní debut představuje Bergmann, politolog působící v organizaci Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, jako komparativní případovou studii tří konfliktů, v nichž Unie figurovala či dosud figuruje jako nezávislý mediátor. Konkrétně rozebírá efektivitu EU jako mediátora ve sporu o nezávislost Černé Hory mezi lety 2001 a 2006, v dialogu Bělehrad/Priština od března 2011 a rovněž ve formátu Geneva International Discussions, jenž od října 2008 řeší bezpečnostní a humanitární otázky konfliktu v Abcházii a Jižní Osetii. Klade si při tom tři cíle. Posoudit efektivitu evropské mediace individuálně v jednotlivých případech, efektivitu EU v těchto případech navzájem porovnat a vysvětlit odlišnosti mezi nimi a vytvořit a vyzkoušet funkční analytický rámec, skrze nějž lze koncept efektivitu EU jako mediátora posuzovat.

Od těchto cílů se odvíjí i struktura samotné knihy. Ta se, byť formálně rozdělena do šesti kapitol, skládá ze dvou základních částí. V té první, zahrnující úvod a popis autorova analytického rámce, Bergmann rozebírá absenci literatury zabývající se efektivitou mediace Evropské unie, vysvětluje design svého výzkumu a velmi precizně prezentuje svůj analytický rámec. Druhá část se potom sestává z kapitol věnovaných jednotlivým případům mediace EU a následného závěru, jehož klíčovou součástí je porovnání těchto případů a interpretace výsledků práce.

V úvodní části prochází autor historický vývoj Evropské unie jako mediátora. Za zásadní moment tohoto procesu považuje rok 2009, kdy byl

Radou EU schválen Koncept pro posílení mediace EU a kapacit dialogu. Ten měl zjednodušit koordinaci mediačních aktivit EU. Skrze tento dokument rozebírá Bergmann i institucionální ukotvení mediace ve strukturách EU a pro účely práce přesně definuje, co považuje za unijní mediační úsilí. Ve výzkumu efektivity EU jako mediátora poté identifikuje tři hlavní meze-ry. V první řadě hovoří o nedostatku analytických rámců pro zkoumání efektivity mediace EU. Následně poukazuje na s tím související nedostatek prací využívajících takových rámců a zkoumajících jednotlivé případy EU jako mediátora. Na to pak navazuje třetím bílým místem dosavadního vý-zkumu, jímž je nedostatek komparativních prací umožňujících toto téma generalizovat. Právě tyto mezery se Bergmann dle svých vlastních slov snaží svou knihou vyplnit (s. 13).

Velmi robustní analytický rámec, jenž Bergmann představuje ve druhé kapitole svého textu a s nímž navazuje na své předchozí práce, tvoří zcela klíčovou součást celého jeho díla. Efektivitu mediace EU v kapitole konceptualizuje ve dvou dimenzích, a to z pohledu míry nalezení řešení pro daný konflikt a následně z perspektivy naplnění cílů, jež si Unie pro mediaci vytyčila. Ty, jak zmiňuje, obvykle zahrnují rozsáhlejší okruh bodů než jen samotné vyřešení konfliktu. Příkladem toho může být např. zajiš-tění stability celého regionu po dobu vyjednávání.

Pro jednoznačné vyhodnocení efektivity mediace EU v obou dimen-zích Bergmann předkládá jasně popsany mechanismus a systém škálování. Hutně čerpaje z existující literatury o mezinárodní mediaci a mezinárod-ním aktérství Evropské unie autor rovněž definuje šest základních fakto-rů, které efektivitu mediace EU ovlivňují. Mezi ty řadí páku, jíž Unie vůči aktérům sporů disponuje, strategii mediace, kterou se EU řídí, koherenci členských států i institucí EU při konkrétní mediaci, vůli konfliktních stran sporu spolupracovat a dojít ke kompromisu, vnitřní kohezi těchto stran a popř. také koordinaci mediátorů, je-li jich ve sporu více.

V následující trojici kapitol se Bergmann jednotlivě věnuje vybraným případům. Každá z kapitol má pevnou, předem definovanou strukturu. Autor vždy nejprve stručně představuje daný konflikt a popisuje způsob, jakým se EU do role mediátora dostala. Poté v krátkosti rozebírá formát a obecnější aspekty mediace, popř. ji rozděluje na jednotlivé fáze. Následně ve stanoveném teoretickém rámci posuzuje obě dimenze efektivity mediace

EU, tedy míru vyřešení konfliktu i úspěšnost EU v dosažení jejích cílů. Tato zjištění pak rozšiřuje o analýzu stanovených faktorů, které mediaci ovlivnily, a nakonec vše rekapituluje a sumarizuje i ve vztahu k předloženým hypotézám. Tento formát aplikuje striktně pro všechny tři případy.

Případ mediace při konfliktu o nezávislost Černé Hory označuje Bergmann za úspěšný. Unii zmiňuje jako vysoce efektivního mediátora, neboť došlo k nalezení řešení konfliktu a byl naplněn i hlavní unijní cíl, tedy neohrožení stability regionu. Za klíčové zde považuje využití manipulace jako hlavní formy mediační strategie a s tím související kondicionalitu pro členství v EU, jež napomohla rozevření zóny kompromisu mezi oběma stranami (s. 71). Bergmann zároveň v kapitole pozoruje neočekávaný fenomén týkající se vnitřní koheze obou stran sporu. Ačkoli vyhodnotil Srbsko jako vnitřně kohezní po celou dobu konfliktu a Černou Horu naopak jako značně vnitropoliticky rozpolcenou, obojí dle něj mělo na efektivitu mediace EU pozitivní vliv. Tuto skutečnost vysvětluje autor tím, že rozdílné postoje vůči konfliktu uvnitř černohorské společnosti neumožnily vládě vytvořit jasně stanovené červené linie, které by naopak její vůli ke kompromisu snížily (s. 97).

Čtvrtá kapitola se zabývá případem mediace EU v dialogu Bělehrad/Priština. Již v jejím úvodu autor zmiňuje opakující se motiv, a to vstup EU do konfliktu jako mediátor s argumentem, že budoucnost obou území leží právě v Evropské unii (s. 111). I navzdory některým podobnostem s prvním případem ale unijní mediaci v tomto konfliktu označuje v obou dimenzích za nanejvýš středně efektivní. Ač se mediačnímu týmu Evropské unie povedlo dovést obě strany k několika důležitým dohodám a k vyjednávacímu procesu je zavázat, což si EU kladla i za jeden z cílů, řada zásadních otázek zůstala nedořešena. Limitovanou efektivitu EU připisuje Bergmann zejména lpění obou stran konfliktu na svých pozicích, obzvláště ohledně oficiálního uznání Kosova a jeho teritoriální integrity (s. 112).

Případ konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii rozebírá Bergmann v páté kapitole vzhledem k jejich komplexnosti o něco detailněji. Popisuje, jak se EU skrze původní iniciativu Francie stala spolu-mediátorem formátu Geneva International Discussions po boku Organizace spojených národů (OSN) a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). S ohledem na minimální progres od zahájení mediace dochází k závěru, že

efektivita EU v tomto formátu nepřekračuje nízkou až střední míru v ani jedné dimenzi. Jako hlavní faktor zde označuje téměř absolutní neochotu stran ke kompromisu (s. 178). Nově vstupující faktor v podobě koordinace mediátorů naopak podle Bergmanna ovlivnil efektivitu mediace EU pozitivně (s. 209).

Právě při analýze gruzínského konfliktu však Bergmannův rámeček naráží na některé své limity. Uzavřenost obou de facto republik, zejména pak v případě Jižní Osetie, mu, jak sám přiznává, znemožnila získat dostatek informací a adekvátně určit jeden z vyhodnocovaných faktorů – jejich vnitřní kohezi (s. 217). Za jednu ze stran konfliktu pak Bergmann z pochopitelných důvodů považuje i Rusko. Dostatečné určení toho, jakými pákami EU disponuje vůči svému východnímu sousedovi, je však značně nad možností několika odstavců jedné podkapitoly. Autor sice na jedné straně hovoří o vzájemné provázanosti obou velmocí, která by mohla znamenat absenci jakýchkoli pák, a na straně druhé vyjmenovává způsoby, jakými EU v roce 2014 reagovala na ruské aktivity na Ukrajině. Nutno však podotknout, že i jejich reálná efektivita doposud zůstává předmětem diskuse. Nakonec tak autorovi nezbyvá než otázku páky EU na Rusko z analýzy zcela eliminovat vlastním konstatováním, že EU nemá zájem kvůli gruzínské krizi výrazněji ovlivnit své bilaterální vztahy s Ruskem (s. 194).

Ze závěrečné komparace, kterou mohl Bergmann díky jeho jasné a konzistentní definici proměnných konceptu efektivity mediace EU uskutečnit, vyplývá několik poznatků. Byť se unijní efektivita napříč případy i dimenzemi liší, EU je spíše úspěšnější v dosahování svých cílů než v zajištění řešení konfliktu. Zároveň dokáže mediace Unie dlouhodobě udržet dialog mezi stranami, ač postrádá kapacitu vyvést strany z případného klinče. Nejzásadněji pak do míry efektivity mediace EU podle Bergmanna vstupuje jednak ochota stran ke kompromisu a jednak na něm viditelně závislá mediační strategie EU (s. 234). V obecnějším pojetí pak dochází k neméně zásadnímu zjištění, že mediace vedená Evropskou unií má pozitivní efekt na stabilizaci konfliktu a zmenšuje riziko jeho opětovné eskalace (s. 241).

Zcela oprávněně autor v závěru dodává, že se test jeho analytického rámce v této práci vydařil, a i při upozornění na některé její limity vyzývá k jejímu využití pro výzkum dalších případů evropské mediace (s. 246).

Na základě svého výzkumu přikládá Bergmann i několik doporučení. V nich klade důraz na to, aby Unie při mediaci lépe využívala svých prostředků, a to jak specializovaných a dobře informovaných pracovišť v Evropské komisi, tak i členských států, jejichž kapacity zůstávají při mediaci povětšinou nevyužity.

Pokud bychom se při hodnocení výsledné podoby Bergmannova textu orientovali podle ambicí, které si ve vztahu k chybějící literatuře na téma efektivity mediace EU sám vytyčil, nelze jinak než jeho obdivuhodnou práci ocenit. Nejenže efektivitu unijní mediace konceptualizoval a představil velmi robustní a funkční analytický rámec pro její zkoumání, rovněž ho ale dokázal využít při posouzení hned tří případů angažmá Evropské unie jako mezinárodního mediátora. Detailně a systematicky zanalyzoval efektivitu mediace EU ve sporu o nezávislost Černé Hory, v dialogu Bělehrad/Přiština i v konfliktu Gruzie se separatistickými entitami na jejím území. Nastřádaná zjištění poté autor využil pro komparaci jednotlivých případů.

Jakkoli všechny tři své cíle splnil, právě ten naposledy zmíněný, tedy komparace případů, v sobě skrývá jisté úskalí. Ačkoli Bergmann v úvodní části knihy krátce rozebírá povahu, společné znaky i rozdíly analyzovaných případů, není zcela jasné, jakého klíče využil k jejich výběru. Při pohledu na vybranou trojici konfliktů vedle sebe stojí na jedné straně dva velmi podobné případy, oba s celou řadou společných charakteristik od umístění v totožném regionu, přes silný vliv prospektu členství v EU až dokonce po opakujícího se aktéra (Srbsko), a na straně druhé gruzínský konflikt, jehož realie se v řadě ohledů liší. V konečném důsledku tak Bergmann porovnává sestavu případů, jejíž nekonzistence může limitovat vypovídající hodnotu výsledné komparace.

Přitom i za situace, kdy by hlavním kritériem výběru případů bylo jejich geografické umístění v sousedství EU, lze namítat, zda by vhodnějším kandidátem místo gruzínského konfliktu nebyla např. krize v Severní Makedonii z roku 2015, při níž se EU taktéž angažovala jako mediátor. Naopak, pokud bylo záměrem autora vnést do komparace odlišný prvek, pak je k diskusi, zda bylo dobrým krokem omezit práci na evropské sousedství a zda by nebylo vhodnější zahrnout vedle jednoho balkánského případu a případu Gruzie taktéž mediaci EU z okolního světa. Vztahovali by se výsledek komparace buď na trojici velmi podobných případů nebo

na sadu tří případů na první pohled zcela odlišných, mohl by do otázky efektivity EU jako mediátora přinést o něco pestřejší zjištění. Je však třeba také připomenout, že sám Bergmann svou práci považuje především za test představeného analytického rámce. Břímě nenaplněného potenciálu komparace tak může bez obtíží kompenzovat budoucí výzkum.

I proto tak důležitost Bergmannova díla rozhodně nespočívá jen ve vyplnění bílých míst dosavadního bádání. Text sám o sobě představuje velmi kvalitní, v literatuře dobře ukotvenou a smysluplně strukturovanou výzkumnou práci, jejímž hlavním přínosem je v první řadě otevření dveří pro celé spektrum dalšího výzkumu, zvláště pro analýzu dalších případů mediace EU skrze představený vyhodnocovací rámec.

V neposlední řadě pak může být Bergmannova práce významná i pro budoucnost mediačních aktivit EU. Ať už se totiž podíváme na nedořešené konflikty rozebírané v tomto díle, dosavadní průběh ruské agrese vůči Ukrajině či přetrvávající riziko rozbití status quo v Bosně a Hercegovině, nezdá se, že by dnům Evropské unie jako mezinárodního mediátora měl přijít konec.

AUTHOR BIOGRAPHY

Jiří Růžek is a student of the master's degree program in Area Studies at the Institute of International Studies at Charles University. He spent a part of his studies in Tbilisi, Georgia and served as an intern at the embassy of the Czech Republic in Yerevan, Armenia. His research interests focus mainly on diplomacy of the European Union and its interactions with the countries of the Eastern Partnership framework and Latin America.

Knihovna ÚMV

MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST / VOJENSTVÍ

64 103

Air

Air power in the age of primacy: air warfare since the Cold War / edited by Phil M. Haun, Colin F. Jackson, Timothy P. Schultz. – Cambridge; New York, NY; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2022. – xvii, 316 stran. ISBN 978-1-108-98475-1 (brožováno).

64 100

Doyle, Thomas E., II.

Nuclear ethics in the twenty-first century: survival, order, and justice / Thomas E. Doyle II. – London; New York: Rowman & Littlefield International, [2020]. – xii, 206 stran. International Affairs, Vol. 97, Is. 6 (November 2021), s. 1993–1995. ISBN 978-1-5381-6413-6 (brožováno).

64 127 PK

Galeotti, Mark, 1965–

The Weaponisation of everything: a field guide to the new way of war / Mark Galeotti. – New Haven; London: Yale University Press, [2022]. – 235 stran. ISBN 978-0-300-25344-3 (vázáno).

64 205

Gottemoeller, Rose E., 1953–

Negotiating the new START Treaty / Rose Gottemoeller. – Amherst: Cambria Press, 2021. – xxii, 218 stran. – (Cambria rapid communications in conflict and security series). International Affairs, Vol. 97, Is. 6 (Nov 2021), s. 2021–2023; Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 1 (Jan/Feb 2022), s. 191–192; Survival, Vol. 64, Is. 1 (2022), s. 208–209. ISBN 978-1-62196-695-1 (brožováno)

64 185

Kilcullen, David, 1967–

The Ledger: accounting for failure in Afghanistan / David Kilcullen, Greg Mills; foreword by Rory Stewart. – London: Hurst & Company, 2021. – xxxi, 352 stran. Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 2 (Mar/Apr 2022), s. 198–200. ISBN 978-1-78738-695-2 (brožováno).

64 189

Macmillan, Margaret Olwen, 1943–

War: how conflict shaped us / Margaret MacMillan. – London: Profile books, [2021]. – 328 stran. International Affairs, Vol. 97, Is. 3 (May 2021), s. 899–900. ISBN 978-1-78816-257-9 (brožováno).

64 104

Narang, Vipin

Seeking the bomb: strategies of nuclear proliferation / Vipin Narang. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, [2022]. – xii, 381 stran. – (Princeton studies in international history and politics). Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 1 (May/June 2022), s. 199–200; Survival, Vol. 64, Is. 4 (August–September 2022), s. 164–165. ISBN 978-0-691-17262-0 (brožováno).

64 182

Payne, Kenneth, 1974–

I, warbot: the dawn of artificially intelligent conflict / Kenneth Payne. – London: Hurst & Company, 2021. – ix, 321 stran. International Affairs, Vol. 97, Is. 5 (September 2021), s. 1630–1631. ISBN 978-1-78738-462-0 (vázáno).

64 114 PK

Reimer-Burgrova, Helena

Politics of violence and fear in MENA / Helena Reimer-Burgrova. – Cham: Palgrave Macmillan, 2022. – x, 245 stran. ISBN 978-3-030-83931-4 (vázáno).

64 187

Securing

Securing the state and its citizens: national security councils from around the world / edited by Paul O'Neill. – London; New York; Dublin: Bloomsbury publishing, 2022. – viii, 256 stran. ISBN 978-0-7556-4200-7 (brožováno).

64 122 PK

Small

Small states and security in Europe: between national and international policymaking / edited by Tomáš Weiss and Geoffrey Edwards. – London; New York: Routledge, 2022. – xx, 232 stran. – (The New International Relations). ISBN 978-0-367-53551-3 (vázáno).

64 186

Srinivasan, Sharath, 1974–

When peace kills politics: international intervention and unending wars in the Sudans / Sharath Srinivasan. – London: Hurst & Company, 2021. – xv, 377 stran. International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 800–801. ISBN 978-1-84904-831-6 (brožováno).

64 102

State

The State of peacebuilding in Africa: lessons learned for policymakers and practitioners / Terence McNamee, Monde Muyangwa, editors. – Cham: Palgrave MacMillan, [2021]. – xix, 430 stran. International Affairs, Vol. 97, Is. 4 (July 2021), s. 1272–1274. ISBN 978-3-030-46638-1 (brožováno).

64 188

Warner, Jason

The Islamic state in Africa: the emergence, evolution, and future of the next jihadist battlefield / Jason Warner with Ryan O'Farrell, Héni Nsaibia, Ryan Cummings. – London: Hurst & Company, 2021. – xiii, 456 stran. Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 1 (Jan/Feb 2022), s. 211–211. ISBN 978-1-78738-390-6 (vázáno).

64 183

Wilkinson, Benedict

Scripts of terror: the stories terrorists tell themselves / Benedict Wilkinson. – London: Hurst & Company, 2020. – xv, 236 stran. International Affairs, Vol. 97, Is. 5 (Sep 2021), s. 1633–1635. ISBN 978-1-78738-017-2 (vázáno).

MEZINÁRODNÍ POLITIKA / VZTAHY

64 110

Conceptualizing

Conceptualizing international practices: directions for the practice turn in international relations / edited by Alena Drieschova, Christian Bueger, Ted Hopf. – Cambridge; New York, NY; Port Melbourne; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2022. – xiii, 308 stran.
ISBN 978-1-316-51139-8 (vázáno).

64 123

Dictators

Dictators and autocrats: securing power across global politics / edited by Klaus Larres. – London; New York: Routledge, 2022. – xxxiv, 429 stran.
ISBN 978-0-367-60787-6 (brožováno).

64 109 PK

China's

China's Belt and Road Initiative: strategic and economic impacts on Central Asia, Southeast Asia, and Central Eastern Europe / edited by Alfred Gerstl and Ute Wallenböck. – London; New York: Routledge, 2021. – xvi, 234 stran. – (Rethinking Asia and International Relations).
ISBN 978-0-367-51704-5 (brožováno).

64 177

Menon, Shivshankar, 1949–

India and Asian geopolitics: the past, present / Shivshankar Menon. – Washington, D.C.: Brookings Institution Press, [2021]. – viii, 406 stran.
International Affairs, Vol. 98, Is. 2 (March 2022), s. 803–805.
ISBN 978-0-8157-3723-0 (brožováno).

64 128

Pantucci, Raffaello

Sinostan: China's inadvertent empire / Raffaello Pantucci and Alexandros Petersen. – New York, NY: Oxford University Press, 2022. – xii, 311 stran.
ISBN 978-0-19-885796-9 (vázáno).

D 64 121

Perspectives

Perspectives on secession: theory and case studies / Martin Riegl, Bohumil Doboš editors. – Cham: Springer, 2020. – ix, 142 stran. – (Frontiers in International Relations).
ISBN 978-3-030-48276-3 (brožováno).

64 126

Specter, Matthew G., 1968–

The Atlantic realists: empire and international political thought between Germany and the United States / Matthew Specter. – Stanford, California: Stanford University Press, [2022]. – xii, 321 stran.
ISBN 978-1-5036-2996-7 (brožováno).

64 180

Unfulfilled

Unfulfilled aspirations: middle power politics in the Middle East / Adham Saouli (ed.). – London: Hurst & Company, 2020. – xii, 280 stran.
International Affairs, Vol. 97, Is. 2 (March 2021), s. 582–583.
ISBN 978-1-78738-319-7 (brožováno).

64 138

Wolff, Sarah

Secular power Europe and Islam: identity and foreign policy / Sarah Wolff. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2021. – x, 185 stran.
ISBN 978-0-472-13253-9 (vázáno).

STÁT / POLITIKA

64 197

Bush, Richard C., 1947–

Difficult choices: Taiwan's quest for security and the good life / Richard C. Bush. – Washington, D.C.: Brookings Institution Press, [2021]. – xvii, 409 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, Is. 3 (May/June 2021), s. 213–216.
ISBN 978-0-8157-3833-6 (brožováno).

64 111

Martínez, José Ciro

States of subsistence: the politics of bread in contemporary Jordan / José Ciro Martínez. – Stanford, California: Stanford University Press, [2022]. – xvii, 331 stran.
ISBN 978-1-5036-3132-8 (brožováno).

64 230 PK

Musil, Pelin Ayan, 1981–

The Transformation of Kurdish and Islamist parties in Turkey: consequences for regime change / Pelin Ayan Musil. – Cham: Palgrave Macmillan, [2022]. – xxi, 193 stran.
ISBN 978-3-031-06292-6 (vázáno).

64 191

Navon, Emmanuel, 1971–

The Star and the scepter: a diplomatic history of Israel / Emmanuel Navon. – Philadelphia: University of Nebraska Press as a Jewish Publication society book, [2020]. – xix, 508 stran.
International Affairs, Vol. 97, Is. 4 (July 2021), s. 1270–1272;
Israel Journal of Foreign Affairs, Vol. 15, Is. 2 (2021), s. 339–342.
ISBN 978-0-8276-1506-9 (vázáno).

64 137

Pacheco Pardo, Ramon

Shrimp to whale: South Korea from the forgotten war to K-pop / Ramon Pacheco Pardo. – London: Hurst & Company, 2022. – xix, 314 stran.
ISBN 978-1-78738-704-1 (vázáno).

64 184

Sitapati, Vinay

India before Modi: how the BJP came to power / Vinay Sitapati. – London: Hurst & Company, 2021. – xiv, 409 stran.
Foreign Affairs, Vol. 101, Is. 2 (Mar/Apr 2022), s. 213–214.
ISBN 978-1-78738-537-5 (vázáno).

64 196

Taiwan

Taiwan in dynamic transition: nation building and democratization / edited by Ryan Dunch and Ashley Esarey. – Seattle: University of Washington Press, [2020]. – xviii, 235 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, Is. 3 (May/June 2021), s. 213–216.
ISBN 978-0-295-74680-7 (brožováno).

TEORETICKÉ OTÁZKY

64 120**Critical**

Critical methods for the study of world politics: creativity and transformation / edited by Shine Choi, Anna Selmeczi and Erzsébet Strausz. – London; New York: Routledge, 2021. – xvii, 315 stran. – (Interventions).

ISBN 978-1-03-223918-7 (brožováno).

64 140**Salmons, Janet, 1952–**

Doing qualitative research online / Janet E. Salmons. – 2nd edition. – Los Angeles; London; New Delhi; Singapore; Washington DC; Melbourne: Sage, [2022]. – xxxvi, 344 stran.

ISBN 978-1-5297-1412-8 (brožováno).

